

sadržaj

BROJ 95-96, MAJ-JUN 2006, GODINA XI

uvodnik

Sonja Biserko
Zatečena Srbija..... 3

zatečena srbija

Ivan Torov
Beogradske nacionalističke frustracije 4
Nikola Samardžić
Epilog razvoda 6
Velimir Čurgus Kazimir
Idealno dobri i idealno loši 8
Igor Perić
Podgorica: Smirivanje trusne scene..... 9
Dinko Gruhonjić
Srbija i Crna Gora - kako dalje 11
Bojan al Pinto - Brkić
Evropa nek' sačeka..... 12
Vojislava Vignjević
Kraj jedne iluzije..... 14
Branka Kaljević
Kralj ili propast..... 14
Nastasja Radović
Šešeljizam - aktivan i pasivan..... 16
Stipe Sikavica
"Novi početak" Srpske vojske..... 17

srbija i međunarodno pravo

Milan Šahović
Pregovori o Kosovu u kontekstu međunarodnih normi . 19

rešavanje statusa kosova

Miroslav Filipović
Stvarni dobitak ili virtuelni gubitak 23

izazovi dejtonskog mira

Teofil Pančić
Sveti ratni plen..... 25

pismo ih bih

Sead Hadžović
Aktuelna iskušenja Dejtonskog sporazuma..... 26

pismo ih hrvatske

Sanja Vukčević
Povratak i dalje kamen spoticanja 29

književni esej

Bora Ćosić
Pouke o progonstvu..... 31

povodom jednog (be)smislenog teksta

Dragoljub Todorović
Autentični liberali..... 32
Aleksandra Bošković
Simboli i strast 33

sandžačka iskušenja

Dragoljub Todorović
Delikatnost prostora i trenutka..... 35

srpski intelektualci protiv fašizma

Nadežda Jovanović
Nasleđe dr Dragoljuba Jovanovića 38

povelja na licu mesta

Gordana Perunović Fijat
Kikinda: Sumrak invencije 40

nova izdanja

Latinka Perović
Jedna prevratnička knjiga..... 42
Latinka Perović
Na tragu kritičkog mišljenja..... 43

umesto eseja

Nenad Daković
Kako se zvao Volter 44

sport i propaganda

Ivan Mrđen
Don't cry for me, SCG 45

malo poznata istorija

Olga Zirojević
Turske vojne formacije 47

naša pošta

NOB - prošlost, fašizam - sadašnjost 48
Rade Vukosav
Opako talasanje Aleksandra Karadorđevića..... 49
Rade Vukosav
Gospodinu Vilijemu Montgomeriju - Cavtat 50

PIŠE: SONJA BISERKO

Zatečena Srbija

Haotično, i u velikoj meri dezorjentisano srbijansko društvo posledica je nespornosti i nesposobnosti sadašnje vlade Srbije da napravi bilans prošlosti i time uspostavi kopču sa realnošću. Ta realnost je deo savremenih univerzalnih trendova koje Srbija ne prepoznaje. Osamostaljivanjem Crne Gore i ubrzanim rešavanjem kosovskog pitanja, Srbija će napokon dobiti i svoje državne granice, ali joj još uvek ostaje da reši ključna pitanja koja je definišu kao modernu državu. Opstajanje na istoj matrici, sada više kao izraz frustracije, hrani srpski radikalizam koji će rasti sve dok se Srbija ne definiše kao država. Premijer Koštunica u svojoj komunikaciji sa svetom sve više podseća na ponašanje Slobodana Miloševića. Tako je, gotovo neprijateljski, Evropskoj uniji uputio poruku da je "politika neprestanog uslovljavanja duboko pogrešna", jer je do sada proizvela isključivo negativne posledice. Vojislav Koštunica, čini se, nije shvatio da je EU klub koji ima svoje standrade i principe, te da u tom smislu svako novo članstvo podrazumeva prihvatanje tog sistema vrednosti.

Reakcije većeg dela političke elite u Srbiji na ishod referendumu u Crnoj Gori bila je još jedna manifestacija odnosa prema drugima i neprihvatanja realnosti. Očigledno je da odlazak Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Makedonije nije bio dovoljna indicija o procesu koji je u toku, pogotovu ne kada je reč o Crnoj Gori. Ovoga puta nije došlo do primene sile, ali ne zbog pacifističkog Beograda, već, pre svega, zbog prisustva međunarodne zajednice koja se uključila u proces osamostaljivanja Crne Gore od samog početka. Bez obzira na činjenicu da je bila na strani Beograda, EU je po kratkom postupku priznala nezavisnu Crnu Goru, jer je sama propisala principe i standarde referendumskega procesa. Beograd je teško primio tako brzu odluku, očigledno očekujući da će EU ipak osporiti rezultate referendumu.

Osporavanje rezultata je dovelo Beograd u situaciju da pod pritiskom međunarodne zajednice prizna nezavisnost Crne Gore. To svakako nije dobar početak za buduće odnose, a premijer Vojislav Koštunica je tek nakon posete Moskvi "konstatovao" nezavisnost. Koštunica lično, DSS i njima bliski politički krugovi rezultate referendumu doživljavaju kao "nacionalni poraz". Zato bi, smatra Miloš Aligrudić, šef poslaničke grupe DSS u Skupštini, "čestitanje

bilo sarkastično prema građanima Crne Gore koji su se zalagali za državnu zajednicu".

Rusiju je posetio i mitropolit Amfilohije, tokom čega je objavio i svoje unapređenje u egzarcha, čime je statusno izjednačen sa poglavarom crnogorske pravoslavne crkve. Ova titula opominje da se Srbija nije pomirila sa rezultatima nedavnih ratova, niti sa novim granicama na Balkanu. Amfilohije se nije oglasio povodom crnogorske nezavisnosti, mada je CPC pozvala SPC da prizna crnogorsku nezavisnost. Međutim, Ruska pravoslavna crkva uvažila je rezultate referendumu. U svojoj podršci izrazila je nadu da "političke promene neće staviti na iskušenja crkveno jedinstvo bratskih naroda". Makedonija je priznala ne samo nezavisnost Crne Gore, već i Crnogorsku pravoslavnu crkvu. To je prvo takvo priznanje, a rezultat je dugogodišnjeg osporavanja autokefalnosti makedonske crkve od strane SPC.

Crnogorski referendum bio je prilika da se još jednom napravi paralela sa Republikom Srpskom i zatraži isto pravo, odnosno pravo na izdvajanje iz BiH i proglašenje nezavisnosti. Međutim, EU je brzo reagovala i osporila takvo poređenje. Oli Ren je jasno poručio rukovodstvu RS "da nisu uputne paralele između Crne Gore i RS", pre svega zato što je "Crna Gora po Ustavnoj povelji imala pravo na referendum, a RS po Dejtonskom sporazumu nema to pravo".

Crnogorski referendum naterao je Srbiju da proglasi vlastitu državnost, što je učinila veoma nevoljno. Tako je odluka kojom je Srbija faktički postala nezavisna država izglasana tek iz drugog pokušaja, sa 126 glasova "za", jer je Skupština, po običaju, ostala bez kvoruma.

Briga za srpski narod u Crnoj Gori postala je svakodnevna tema. Ističe se da su "Srbi marginalizovani u svakom pogledu - bez svojih medija, bez političkog predstavnštva, bez ikakvog uticaja na kreiranje politike, ekonomski ugroženi". Posebno se ističe da se Srbima negira sopstveni identitet i zato se sugerije da se Srbi moraju izboriti "za model konsocijativne demokratije". U toku je osnivanje brojnih strukovnih organizacija Srba u Crnoj Gori, kao što su razna udruženja, poput udruženja srpskih pisaca u Crnoj Gori, srpska sokolska društava ili udruženja srpskih istoričara. Ovaj proces "osveščivanja Srba" neodoljivo podseća na

HELŠINSKA POVELJA – glasilo Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195

Zmaj Jovina 7, Beograd; tel. 011/3032-408; fax. 2636-429; e-mail: povelja@eunet.yu

Internet izdanje: <http://www.helsinki.org.yu>

Glavni urednik: Seška Stanojlović

Korice: Ivan Hrašovec

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog odbora za ljudska prava

“saoizaciju” Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Očekuje se, pri tome, da država Srbija izdašno finasira “negovanje srpskog identiteta” kroz školovanje srspe dece iz Crne Gore.

I pored formalne normalizacije odnosa između dve novonastale države, Srbija se ponaša kao da očekuje da će se taj proces zaustaviti, odnosno da će nezavisna Crna Gora na sledećim izborima doneti odluku o kontrareferendumu kojim će se ponovo priključiti Srbiji. Srpski nacionalisti veruju da se stvari mogu promeniti onog trenutka kada “Albanci u Crnoj Gori urade ono što su već uradili u Makedoniji”, što će dovesti do “osveščivanja Crnogoraca kada shvate da im je jedina šansa da opstanu kao iole koherentna celina u zajednici sa Srbijom”. Takve poruke šalje i poraženi unionistički blok, očigledno više zbog finasijske zavisnosti od Beograda. Crnogorski mediji tvrde da je Koštuničina vlada ubacila u Crnu Goru milione eura kako bi motivisala unionistički blok, posebno Predraga Bulatovića, kao jedinog respektabilnog političara tog bloka.

U atmosferi opšte frustraciji i nezadovoljstva, Vlada je pokrenula inicijativu za donošenje Ustava, dok su se neke druge partije založile za uvođenje monarhije u Srbiji. Na spoljnopolitičkom planu, Vlada u zapadnim prestonicama, navodno, svojim novim planom o Kosovu nailazi na razumevanje. Istovremeno, vlada najavljuje i *Akcionni plan* sa Evropskom unijom za uspešno okončanje saradnje Srbije sa Haškim tribunalom, poput onog koga je Hrvatska imala za Antu Gotovinu. Predesdnik Tadić obilazi susede, između ostalih i Hrvatsku, gde je posetom selu Orlic podsetio da Hrvatska zapravo ne radi dovoljno na povratku Srba. Preko lista “Politika” pokreće se inicijativa za promociju navodne treće Srbije, što je samo još jedna u nizu isfabrikovanih teza koje se nude svetu. Radi se o pokušaju DSS da sebe profiliše kao nezaobilaznog faktora i u sledećoj podeli karata, bilo kroz koaliciju sa tzv. demokratskim blokom (DS i G 17 plus), ili, pak, kroz koaliciju sa radikalima.

Nesposobnost da napravi iskorak neophodan za nastavljanje pregovora sa EU, Vlada sve više gubi manevarski prostor i naklonost sveta. Međutim, to kao da ne zabrinjava beogradski establišment, iz koga se ponekad prigušeno, ali sve češće i glasnije sugeriše da evropska opcija nije za Srbiju i jedina alternativa. Umesto prihvatanja ponuda EU da realno pristupi problemu Kosova, Vojislav Koštunica je za Vidovdan otišao u manastir Gračanica iz koga je svetu poručio da su Srbi “narod koji hoće pravdu, pravo i mir”, te da je “Kosovo uvek bilo i zauvek će biti deo Srbije”. Jasno je da će Koštunica uraditi sve da oteža međunarodnoj zajednici da se dođe do kompromisnog rešenja o Kosovu i da će, isto kao i Milošević, koristiti Kosovo za svoj opstanak na vlasti.

Beogradske nacionalističke frustracije

PIŠE: IVAN TOROV

Referendumsko osamostaljivanje Crne Gore, nema sumnje, nacionalistička elita u Srbiji doživela je kao kao najteži mogući udarac. Vreme, a i ono se više ne meri godinama već mesecima, pokazaće da se ni sve izvesniji “odlazak” Kosova iz Srbije neće doživeti toliko dramatično i traumatično koliko referendumska “izdaja srpske braće”, samog “cveta srpske nacije.” Da li zbog toga što su srpski nacionalisti bili apsolutno sigurni da se tako nešto neće desiti, ili zbog utiska da je 21. maja Crna Gora zadala možda završni udarac dugovečnoj i žilavoj velikosrpskoj ideji, ili i zbog jednog i zbog drugog - to više i nije najbitnije.

Zapravo, “nacionalni” Beograd je - za razliku od većeg dela izvanprestoničke Srbije, koju je ishod referenduma ostavio prilično ravnodušnom, kao nešto što se dalo očekivati, a i, uostalom, godinama unazad sistematski i u samoj Crnoj Gori, a i u Srbiji (ne)voljno pripremalo - u svojevrsnom šoku. Psiholozi bi rekli, u zoni specifične postreferendumske frustracije. Pomešala su se među najgrlatijim zagovornicima odbrane srpskog crnogorstva osećanja rezigniranosti i razočarenja, a među najmilitantnijim, i revolta do nivoa otvorenog besa i osvetničkog sindroma.

Ostala je, doduše, da visi u vazduhu nekakva njihova nada da je ovo samo “prolazna epizoda”, da se, zapravo, “ništa suštinski nije desilo, jer SCG i dalje postoji samo bez jednog njenog dela” (Miloš Aligrudić, visoki funkcioner DSS), da će se Crna Gora jako brzo “dozvati pameti” i “shvatiti da se zaletela”, odnosno da je izlaskom iz bratskog zagrljaja Srbije i srpstva načinila stratešku istorijsku nacionalnu, političku, ekonomsku i socijalnu pogrešku. Na sopstvenu štetu, razume se. Jer se ovde još od davne 1991. godine – kada je Miloševićeva ratnička i nacionalistička realizacija memorandumske ideologije, potpomognuta upravo tadašnjim i sadašnjim vodećim ideolozima srpskog nacionalizma, od Dobrice Ćosića do Ljubomira Tadića, Amfilohija Radovića i Matije Bečkovića i drugih, pokrenula razorni talas u kome je nestala bivša zajednička država – čvrsto verovalo da će svako ko se odrekne Srbije, istorijski gledano, proći katastrofalno.

Petnaest godina kasnije svi, osim Srbije, negde su stigli, ili su krenuli sa opipljivom nadom da će i sami dospeti tamo gde su naumili, distancirajući se od kontinuirane misije srpske nacionalističke elite, od Miloševića, kao egzekutora jedne sumanute politike, preko Ćosića, do - Vojislava Koštunice. Srbija će, tako, ovim poslednjim činom crnogorskog odvajanja na miran i demokratski način,

ostati sama, zarobljenik sopstvenih istorijskih, mitoloških, velikodržavnih i nacionalističkih iluzija i zabluda, bez minimuma želje protagonista ove njene najnovije drame da bar pokušaju da trezveno i racionalno odgovore na najjednostavnije pitanje - a zašto niko neće s njima. To suštinsko nerazumevanje vremena i stvarnosti, okolnosti, uzroka i posledica, tvrdoglavo opstajanje na opskurnoj i destruktivnoj ideologije nekakve “prirodne” supermacije i dominacije nad drugima, bilo je početkom devedesetih povod tadašnjim analitičarima da takoreći proročanski predvide da će se ono što je polovinom osamdesetih započelo na Kosovu, 1991. se nastavilo u Sloveniji, pa u Hrvatskoj i BiH, pa, opet, preko Kosova, u samoj završnici okončati tragično i katastrofalno po samoj i u samoj Srbiji. Nekima se činilo da će to biti na i oko Kosova (taj trenutak se neumitno približava), drugima na beogradskim ulicama, trećima, opet, u novom, zapravo, modifikovanom starom izdanju tog začaranog kruga nacionalističke zaslepljenosti, ksenofobije, samoizolacije i konfrontacije sa svima koji opstaju na tvrđnji da se iz blata prošlosti ova zemlja ne može izvlačiti bez korenitog i iskrenog suočavanja sa njenim korenima, protagonistima, ideologijama koje su tu prošlost kreirale, posledicama i krivicom. Kako se malo ili gotovo ništa od toga nije desilo, logično je što se agonija Srbije i danas, ma koliko bila odenuta u nekakvu (kvazi)demokratsku odeždu, praktično neprekidno produžava.

I šta se upravo, čak i na nekim zvaničnim državnim punktovima u Beogradu, dešava: najpre poricanje činjenica i stvarnosti (po logici, ako stalno ponavljamo da se nešto nije desilo, ono se nije ni desilo), zatim svesno njihovo ignorisanje i bojkotovanje u nadi da bi se time nešto moglo postići, na kraju, prećutnim, iznuđenim ustupcima, pri čemu će uloge glasnogovornika srpske državne politike biti strogo podeljene: dok će jedna, šefova države i diplomatije Borisa Tadića i Vuka Draškovića pokušati da se, barem iz pragmatičnih političkih razloga, svi mostovi sa Crnom Gorom ne poruše, druga, srpskog premijera Vojislava Koštunice i njegovog nacionalistički ostrašćenog okruženja, kojekakvih ministara, šefova kabineta, koordinatora, saradnika, savetnika i “nepriustrasnih” analitičara, nastojati da svojevrsnom, manje-više, pritajenom opstrukcijom, ideološkim tiradama, okupacijom najrelevantnijih medija, kolumnama njegovih saplemenika, održe tenzije ili bar konzerviraju stanje do sledeće povoljne prilike. Pipci tih centara delom vode do najtiražnijih dnevnih listova “Politike” i “Večernjih novosti”, nedeljnika NIN, delom podržavljenog i kontrolisanog “javnog servisa” zvanog RTS, pa sve do umnoženih tabloida i raspojasanih radio stanica sa nacionalnom frekvencijom, koji “svojom” “uređivačkom i programskom” politikom, uz asistenciju dobro nam poznatih distributera poluinformacija, (dez)informacija, nameštaljki, kompromitujućih materijala, treba da pokažu kako je sve to što se događa (od Crne Gore, preko Sandžaka i Vojvodine, do Kosova) “opaka antisrpska ujdurma”, s jedne strane međunarodne zajednice, a, s druge, “ekstremista” i “ideologa” tzv. Druge Srbije.

Ta vrsta nacionalističke frustracije, čijim manifestacijama, bez ikakve sumnje, ton daju sve prkosniji istupi samog premijera Koštunice, pokazao se ponajviše

nakon zvaničnog obelodanjivanja rezultata crnogorskog referenduma. To je trenutak kad frustracija, ustvari, prelazi u neki oblik besa, pa se i očekivalo da se desi to što se kasnije i desilo: da premijer direktno opštuži Evropsku uniju da je maltene falsifikovala referendum, da njegovi kabinetski i ideološki bliski analitičari okrive upravo Havijera Solanu, tvorca i najvećeg zagovornika opstanka državne zajednice, i Olija Rena da su prekidom pregovora sa EU neposredno uoči crnogorskog referenduma direktno uticali na njegov ishod. Pokrenut je opsežan verbali rat sa Evropom, sa svakojakim, čak i “duhovitim” fudbalskim doskočicama i uvredama, pa će, eto, na, neki kažu, zadovoljstvo zvaničnog Beograda, u čitavu priču morati da se uključi zvanični Vašington pre nego što “đavo odnese šalu”.

Istovremeno, režimska propagandna mašinerija obilato snabdeva javnost “pouzdanim informacijama” o pripremama za “masovno iseljavanje Srba iz Crne Gore”, prave se opsežne reportaže, lansiraju maltene rasističke priče kako će Srbi u crnogorskim selima duž granice sa Srbijom prodati svoje kuće i imanja isključivo Albancima sa najmanje desetoro dece, sve sa očiglednom namerom da se tenzije zbog odlaska Podgorice održe bar do septembarskih parlamentarnih izbora u Crnoj Gori, a i da bi se dokazala predreferendumska pretnja beogradskih nacionalističkih krugova da će Crnoj Gori nezavisnost doneti (a ko bi drugi) “zakleti srpski neprijatelji”, Albanci, Bošnjaci-Muslimani i Hrvati. Pa kako su oni, po toj matrici, Mila Đukanovića zaista ustoličili u “gospodara privatne mafijaške države”, realno je očekivati da se plati i odgovarajuća cena te usluge. Što će reći, da će Crna Gora već za koju godinu biti ili u sastavu Velike Albanije ili deo Hrvatske, ili podeljena između ove dve regionalne “velesile”.

Tako se, eto, posle svega i uprkos svemu, ponovo zavrtela već izandala Miloševićeva ploča o zakulisnim rabotama, svetskim zaverama, zrelim i nezrelim nacijama. Ponovo se stvara psihoza u kojoj će SAO Andrijevića raspisati referendum o izdavajanju iz Crne Gore, to isto učiniti Marko Jakšić i Milan Ivanović za severno Kosovo, a, gle, ni čuveni socijaldemokrata i nekadašnji veliki protivnik paljanske ratnozločinačke vrhuške Milorad Dodik nije odoleo da pre parlamentarnih izbora u RS okrene ćurak i zatraži raspisivanje referenduma srpskog naroda u ovom entitetu. Potrebno je, dakle, stvoriti i stalno podgrejavati i održavati psihozu, u kojoj se nacionalisti svih fela ponajbolje snalaze i koji će se svojski potruditi da i nama i svetu dokažu kako se na ovom Balkanu ništa ne može smatrati konačnim.

I zaista – da li je Slobodan Milošević stvarno mrtav? ■

Epilog razvoda

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Ako je karakter državne zajednice Srbije i Crne Gore ponovio poruke autoritarne epohe, da li njen nestanak najavljuje svršetak jedne politike? Ili će upravo Srbija postati poligon orgijanja koje je, nadahnuto memorandumskom nekrofilijom, potresalo drugu Jugoslaviju, gotovo u celini? Da li su, nakon decenije i po, istovetni uslovi, koje bi mogao iskoristiti nastavak zločinačkog poduhvata?

Najnoviji izveštaj tzv. bezbednosne agencije, o čijoj su navodnoj reformi beskrajno davili svi koji su otkrivali i nostalgiju za vremenom njene ostvarivane bestijalnosti, govori o nesrpskim nacionalnim zajednicama kao leglima separatizma, terorizma, omraze i tuđinskog mentaliteta. Premijer otkriva koliko ga boli nespремnost Evropljana da razumeju, i na tome popuste, njegovu intimu sa ubicama Sarajeva i Srebrenice. Ali, kakve to ima veze s Crnom Gorom?

Novi izolacionizam koji je najavila vlada Vojislava Koštunice potekao je iz sleda događaja čija je uvertira nagoveštena neočekivanom smrću Slobodana Miloševića. Zatim su zbog Mladića odloženi pregovori sa EU. Mada vladu nije potresla Miloševićeva smrt. Naprotiv, njenim idejnim mentorima koji su izmiledi iz pakla devedesetih odgovarao je izostanak presude koja bi pakao zemaljske pravde otvorila i njima samima. Niti su Koštunica i većina u njegovom kabinetu Evropljani koji su se osetili usamljenim i odbačenim, da bi Srbiju i njene građane doživeli u ritama nedodirljivog pariје. Ali ubedljiva većina u Crnoj Gori verovatno nije bila spremna da prećuti nedostatak razumevanja za novo tumaranje lavirintima političke patologije bliske karakteru zvanične Srbije. U skladu sa analizom jednog od naručilaca ubistva prvog demokratskog premijera, postreferendumski dani su protekli prebrojavanjem nacionalnih zajednica čiju ulogu, u kontekstu teorija zavere, premijer Srbije ponovo smešta u platformu zvanične politike.

Državna zajednica je od početaka restauracije, od formiranja vlade Vojislava Koštunice, postala institucionalni okvir za izbegavanje međunarodnih obaveza, za pljačku, korupciju i smeštaj viška tradicionalne nomenklature nasledene iz autoritarne epohe, instrument nekontrolisane sile i bezakonja. Srbija je i u državnoj zajednici iskazala težnju da vodi izolacionističku politiku, da sabotira reforme i krši zakone. Opstale su granica i carina, pod izgovorom protekcionizma poljoprivredne proizvodnje, obe strane su doprinosile nedovoljno bliskim i funkcionalnim međusobnim i međunarodnim odnosima, nastavio je da postoji fantomski Sud Srbije i Crne Gore. Nedavno objavljena publikacija “Okupacija u 26 meseci” samo sumira navedene pojave: nerasvetljena ubistva vojnika, od kojih je poneko, za pretpostaviti je, nekoga ili nešto video a nije smeo, “Cvečara II”, kupovina satelita od Izraela, afera “Pancir”. Nasleđen je neuspeh u uspostavljanju civilne kontrole nad vojskom, i u rasvetljavanju njene uloge u pobuni Crvenih beretki i

atentatu na Zorana Đinđića. Danas je očigledno i da je izbor Borisa Tadića za predsednika Srbije dodatno relativizovao političke okolnosti u kojima je i dalje bilo moguće da se okoreli poststalinisti smenjuju na vojnom vrhu. Da bi ih Tadić pratio svojom praznom, neubedljivom retorikom o evroatlantskim partnerstvima i integracijama.

Ali su simptomi bolesti državne zajednice ostali politički. Ne samo zbog sklonosti obe strane da krše Ustavnu povelju, a sporove rešavaju u prostoru koji nije bio određen institucijama. Inače je sprovođenje Povelje bilo ograničeno usporavanjem tranzicionih reformi i povratkom zvanične Srbije u iznova pomahnitalo stanje političke svesti. Zaustavljanje demokratizacije, evropeizacije i izrugivanje nekim od važnih međunarodnih obaveza, Srbiju su ponovo učinili malo poželjnim sagovornikom. Premijer, njegovi savetnici i ministri obnovili su osion, hladnoratovski diskurs koji, iako više nije ispunjen stvarnom pretnjom, u sebi nije imao ničega privlačnog. U Crnoj Gori je jedini prihvatljiv partner ostala, za zvaničnu Srbiju, kvazisrpska pseudoopozicija koja je nakon petooktobarskog prevrata, u ondašnjem saveznom parlamentu, otvoreno sabotirala demokratizaciju i reforme u Srbiji, njeno otvaranje i dekriminalizaciju, postavši, istovremeno, u Crnoj Gori, trojanski konj Koštunice i njegovih tajkuna, vojske i militantata u crkvi. Posle atentata, nimalo slučajno, zvanična Srbija nije pokazivala spremnost da se prilagođava unutrašnjim transformacijama i ubrzanjima crnogorske politike i njenih promenljivih identiteta. Tu okolnost je pragmatični Đukanović iskoristio kako bi učvrstio vlast i sproveo referendum o osamostaljenju. Ostajući, sa svim svojim saradnicima, njegov jedini uspešan politički pokrovitelj.

Inače se u Crnoj Gori, od prvog jugoslovenskog ujedinjenja, mogao pratiti kontinuitet sticanja novih kolektivnih i političkih identiteta, koji su se jasno iščitavali upravo u odnosu na zahteve za obnovom državnog subjektiviteta. Ako bi se takvi procesi grubo tumačili, od nekadašnjih unionista potekli su federalisti, od federalista suverenisti. Na prostoru okupirane Jugoslavije samo je Crna Gora vodila stvaran građanski rat. Dugo potom, početkom devedesetih, odnos prema ratnoj agresiji ponovo je postao katalizator nacionalnog, političkog, možda i kulturnog prestrojavanja. Pojavio se i novi crnogorski nacionalizam. Ali je intenzitet političkog i kulturnog profilisanja tog identiteta bio obratno proporcionalan njegovoj sposobnosti da izazove veće potrebe i ostavi dublje zabrinjavajuće posledice. Đukanović se od 1997. počeo otvoreno suprotstavljati Miloševiću, pružajući povremeno utočište demokratskoj opoziciji iz Srbije. S druge strane, Demokratska partija socijalista je u Crnoj Gori doprinela ubrzanju i profesionalizaciji demokratskih i reformskih procesa. Milošević je odgovorio smeštanjem, u Crnoj Gori, pretorijanske garde političkih iredentista na koje je računao u prvom povoljnom trenutku.

Tokom devedesetih EU i SAD su ohrabrivale osamostaljenje Crne Gore. Podrška Ustavnoj povelji bila je iznenađenje i izazvala je zbunjenost. Zatim je uspostavljanje “dvostrukog koloseka” u pregovorima sa EU ukazao na stvarnu uzajamnu neprilagođenost i

nefunkcionalnost zajednice i na politički neuspeh svih strana učesnica njenog projekta. Ako je bilo određenog prostora u smislu unapređenja uzajamne saradnje, naročito u procesu evropske integracije, Srbija i Crna Gora tu priliku nisu iskoristile. Pre svega u smislu mogućnosti da odnose u zajednici prilagode načelima međusobnih odnosa članica EU, kako bi, takođe po uzoru na EU, stvorile zajedničko tržište i institucije.

Odgovor Koštunice na proglašenje nezavisnosti Crne Gore bio je demonstrativan odlazak u Banjaluku i, zadugo, odbijanje da prizna volju crnogorske većine. Istovremeno je iskazao sumnju u celovitost Bosne i Hercegovine. Inače je, pokroviteljstvom nad Mladićem, potvrdio upornost u održanju kontinuiteta politike zločina u kojoj je začeta Republika Srpska.

Trenutno ne postoji politička spremnost zvanične Srbije da uđe u aktivan i dobronameran proces sukcesije i rešavanje spornih pitanja. Koštunica preti novim ustavom kao polaznom tačkom novog izolacionizma i konzervativne politike. U Crnoj Gori, u predizbornom pregrupisanju, iščekuje se novo pozicioniranje kvazisrpske opozicije.

Liberalna Srbija u ovom trenutku ima osnova da od Crne Gore, nakon postizbornog smirivanja, očekuje ubrzanje reformi i evropske integracije. Crna Gora je osamostaljenjem odbacila opterećenje koje Koštunica naziva uslovljavanjem i ucenom, a svodi se na vrednovanje politike zločina, njihovih ideologa, izvršilaca i poštovalaca. Crna Gora je, drugim rečima, slobodna, i to je jedna od vrednosti njene slobode, od memorandumske elite koja je u Srbiji ponovo dominantna struja, a čiji su važan segment i montanari asimilovani u akademiji, “Politici”, mafiji i ostalim tradicionalnim ustanovama srpskog naroda. U svakom slučaju, predstojeći tranzicioni uspesi Crne Gore biće podsticaj demokratskom preispitivanju u samoj Srbiji.

Ako je dovršenje jugoslovenske i postjugoslovenske dezintegracije naizgled apsurdan uslov integracijama, osamostaljenje Crne Gore bi se moglo posmatrati i sa stanovišta uspostavljanja čvrste, dubinske konjunktive njenih budućih odnosa sa Srbijom, za koje državna zajednica, po svom političkom karakteru, nije nudila dovoljne i ostvarive uslove. Da li bi u sličnoj perspektivi trebalo tragati za relaksacijom koja će kosovskom društvu, takođe posle sticanja državne samostalnosti, ukazati na potrebe svakodnevice koje poživaju i na dobrosusedskim odnosima, pomoći i saradnji? Ma koliko te reči danas prazno zvučale.

Dok je Koštunicina vlada uspela da pogorša, zategne ili zaoštri odnose Srbije sa svim susedima, Crna Gora je, između ostalog, i poštovanjem identiteta svojih udeonih zajednica i svoga načelnog građanskog karaktera, te odnose negovala. Tekuća regionalna politika Crne Gore mogla bi da Srbiji bude podstrek u istom smislu, naročito u dobronamernom preispitivanju sa Hrvatskom, BiH i Albanijom. Sve to, pre svega u komunikaciji Srbije i Crne Gore, podrazumeva obostranu političku relaksaciju i, konkretno, zaključivanje sporazuma o slobodnoj trgovini, dvostrukom državljanstvu i saradnji u procesu evropskih integracija. Postojeći sporazumi o slobodnoj trgovini sa svim zemljama regiona unutar Pakta stabilnosti obezbeđuju liberalizaciju privreda

koje su u po nečem i komplementarne. Tu je najveći problem carinska zaštita srpske poljoprivrede, koja bi se u preseku trenutnog stanja mogla tumačiti kao zaštita nedovoljno motivisanih monopolista, protekcionizam koji uništava konkurentnost i razvoj. Zajedničko tržište može da počiva na odvojenim institucijama, po primeru EU. Moguće je na istim načelima ostvarivati zajedničke interese u kulturnoj, naučnoj ili obrazovnoj politici. Zajednički interesi, potrebe i odgovornost nisu ugašeni nestankom državne zajednice.

Raspad državne zajednice trebalo bi prilagoditi interesima građana obe države, kako bi oni razumeli prednost u racionalizaciji zasebnih državnih struktura. Građani ne bi smeli da osećaju da su stranci, da brinu o svojoj imovini, bezbednosti, ili, u izvesnim slučajevima, perspektivi u bivšoj državi članici. Potrebno ih je, naprotiv, stimulisati da slobodno stiču nepokretnosti, da uživaju, uzajamno, status najpovlašćenije nacije, da slobodno osnivaju preduzeća, da ulažu slobodan kapital, da troše i da štede, slobodno se kreću, školuju, razmenjuju iskustva, stvaraju prijateljstva. Da profitiraju saradnjom dve funkcionalne države.

Osamostaljenjem Crne Gore nije iscrpljena zajednička politička i institucionalna platforma, ali ta platforma ne odgovara zvančnoj Srbiji koja je svoju novu politiku postavila na samoisključivanju iz perspektive evropskih i evroatlantskih integracija. Srbija je ostala pod nadzorom konzervativnih političkih snaga koje se oslanjaju na podršku neobrazovnih, manipulisanih slojeva zasutih novim populizmom i socijalnom demagogijom. Te snage naizgled rastu i na uzdržavanju i zbunjenosti reformskog biračkog tela. Vreme će pokazati da li će zvanična Srbija pokušati da ugrozi građanski mir u Crnoj Gori, i ostatke sopstvenog unutrašnjeg poretka, i da li će u takvoj nameri uspeti.

Novi suverenitet Crne Gore podrazumeva proširene obaveze i odgovornost. Država je ozbiljno iskušenje za upravljačke slojeve sklone korupciji. Država je izraz potrebe za slobodom, ali i instrument kolektivizma i neslobode. U Crnoj Gori je preterano dug, neprekinut kontinuitet vlasti, mada se ona prilagođavala političkoj stvarnosti i pokazivala sklonost reformama. Ali, ta vlast danas nema ozbiljnu demokratsku reformsku alternativu. Zatim, crnogorska državnost bi trebalo da se kloni politike identiteta. Državnost je potrebno razvijati u slobodnim i efikasnim institucijama, dok je identifikaciji s politikom osamostaljenja mesto pre u razvejanju novog optimizma opšte društvene klime i u nastavku izgradnje građanskog društva. Koje se ne bi smelo rasuti u retorici dnevne politike, budući da se njegova tananost, naročito pod pritiskom tradicija, oseća u nedostatku hijerarhija i čvrstih vaninstitucionalnih struktura.

Crna Gora je dobila priliku da postane u svemu bliska savremenom uspešnom svetu. Ukoliko je ta civilizacija sklona potiranju razlika u kulturi, ona sama po sebi podstiče ublažavanje suprotnosti i nepoverenja u etničkom osećanju i verskom opredeljenju. Prosvetiteljstvo ugrožava manipulacije pseudoistorije i pseudotradicije, postulate novih, nepouzdatih identiteta i autoritarnih vladajućih karaktera, postulate netrpeljivosti, mržnje i zločina.

Razdvajanje naroda, razvrstavanje, omiljena je zabava nedemokrata. Istovremeno, na drugoj ideološkoj strani, akademski pogledi često su preterano zasjenjeni filtracijom političke korektnosti koja ne dopušta preispitivanje zajednica koje se smatraju osjetljivim na kritičko mišljenje. Zbog progona, marginalizacije, obezvredivanja, crnih legendi i teorija zavere. Ali prosvetiteljstvo ne sme biti brana racionalizmu. Crnoj Gori predstoji integracija srpske zajednice, i nastavak asimilacije u onom obimu koji to pretpostavlja uravnoteženje građanskog društva. Nijedna od udeonih zajednica, naročito ona srpska na koju se svalio teret poraza i osujećenja, ne sme postati pleme pod stanjem uzbune ili, najmanje, potisnutosti i samosažaljenja. Političkom pobjedniku, osim obaveza i odgovornosti, preostaje i ta vrsta plemenitosti.

Crna Gora je inače izuzetna sa svojim hitrim promenama identiteta, relativno je prilagodljiva, ali je istovremeno

Idealno dobri i idealno loši

PIŠE: VELIMIR ĆURGUS KAZIMIR

I tako je prošao još jedan referendum. Sa njim je sličnost između Srbije i Nokie još očiglednija: svaki novi model sve je manji i manji.

Tokom referendumske kampanje medijsko navijanje bilo je više nego očigledno. Sama po sebi ova činjenica ne bi trebalo da izazove preveliko iznenađenje i uzbuđenje. Nije, naime, veliki problem ukoliko redakcija nekog medija, ili njegov vlasnik, odluči da se direktno uključi u neku kampanju izabравši unapred opciju koju će da zagovara i reklamira. Problem nastaje kada se dotični medij javno zalaže za objektivn i neutralan pristup, prozivajući pri tome medije koji to ne rade, a sam se, iz petnih žila trudi da pobjedi jedna strana. U pitanju je, naravno, hipokrizija.

Nema, međutim, društva i političkih odnosa u kojem se hipokrizija ne plasira kao vrhunaska nacionalna i društvena vrednost. Ono što je naš problem nije prvenstveno moralne već saznanje prirode. U političkoj stvanosti Srbije hipokrizija se promovise kao neka vrsta posebnog oblika percepcije i objašnjavanja sveta. Iz omamljenosti hipokrizijom teško se izlazi u svet realnih događaja i stvari. Zbog toga je i prihvatanje rezultata crnogorskog referenduma bilo teko teško i bolno. Moguće je, takođe, da neki mediji i političari još dugo neće biti u mogućnosti da prihvate ono što je na referndumu odlučeno.

Dnevni list “Politika” imao je posebno mesto u suočavanju sa stvarnošću. Navijanje za refendumsko NE bilo je podsticano i razvijano sve vreme. Za tako šta nije bilo potrebno menjati ili prilagođavati uređivačku politiku. Nju su već odavno odredili ljudi, novinari Politike. Nije nikakvo otkriće da se u dopisničkoj mreži Politike ništa nije menjalo od istorijske 8. sednice (1987). Posebno je to uočljivo u pisanju dopisnika iz Crne Gore. Opređenje za “NE” doživljeno je kao nastavak davno započetog i sigurnog

zadržala unutrašnje primordijalne društvene veze. I jedna i druga okolnost mogu biti činoci razdora. Uslov građanskoj asimilaciji je i emancipacija u odnosu na sopstvenu kulturu, naročito ukoliko je ona ispunjena pseudoetičkim patosom i strogim vezama lične odanosti. Crna Gora bi morala da ubrza procese pozitivne socijalne identifikacije, ali tako da svojim otvaranjem sebe ne učini samo pasivnim servisom usluga. Ukoliko je, u procesu osamostaljenja, identifikacija sa suverenitetom prevagnula nad etničkom identifikacijom, društvena i profesionalna pokretljivost podrazumeva ubrzanje demokratskih i reformskih procesa i opšte otvaranje. Ako je, konačno, njen najnoviji nesporazum sa zvaničnom Srbijom bio politički, a ne etnički, superiornost političkih premisa dopušta Crnoj Gori, da, prilagođavanjem političkih i kulturnih identiteta tekućoj stvarnosti, slobodnije razmišlja i o budućnosti svojih demokratskih alternativa. ■

patriotskog novinarstva. Da se ovaj uređivački koncept podržava ne samo onim što se piše već i onim kako izgledaju strane najbolje se vidi po naslovnoj strani Politike od 21. maja. Tako je veliko “NE” postalo prvo – na levoj strani, a “DA” drugo, na desnoj strani lista, iako bi bilo logično da odgovor na pitanje “da li” uvek prvo bude “da” a ne “ne”.

Zbog takve vrste logike i prioriteta “DA” je i bilo doživljeno sa tako tvrdoglavom nevericom. Zaprepašćenje ovim rezultatom bilo je neverovatno intenzivno da nije bilo mesta ni za neko posebno tragično, razočaravajuće osećanje. Po prvi put je, međutim, došlo do frapantnog razilaska između političkog sveta očekivanja i sveta stvarnosti među ogromnim brojem građana u Srbiji. Novinari, i mediji, su bili ti koji su ovaj put insistirali na tome kako su građani Srbije besni i razočarani zbog toga što se Crna Gora odlučila za nezavisnost. Građani su delovali krajnje racionalno i smireno, ustvari zadovoljno. Kad sada, posle mesec dana od crnogorskog referenduma hladno prodemo samo kroz naslove kojima je “Politika” pratila dešavanje na crnogorskoj političkoj sceni bićemo prilično zatečeni brojem i intenzitetom otpora prema ideji samostalne Crne Gore. Većina naslova, međutim, poseduju svojstva raspaljujućih dosetki. To veoma podseća na novinarsku alhemiju jednog Gorana Kozića. (Naslovi poput onih: “Odlučice ‘jo’ ili ‘po’”, “Sporna Milova većina”, “Celo selo na prodaju”, “Kolektivno samoubistvo”... vrlo rečito govore o onome šta može da se desi, odnosno šta se desilo.)

Medijski poraz koji je zvanična Srbija doživela u bici oko samostalnosti Crne Gore nije, naravno, posledica pogrešnih taktičkih poteza ili kadrovske politike. Nisu mediji ti koji su doveli do razlaza dva oka u glavi već političke prilike i očekivanja dve nacionalne elite. Analiza uzroka i posledica formalnog razlaza Srbije i Crne Gore još uvek nije urađena možda najviše zbog toga jer srpski politički establišment još uvek nije svestan šta se ustvari dogodilo.

Za mnoge srpske političare Milo Đukanović je idealno loš. Takva je i Svetlana Ražnatović Ceca, s tom razlikom što je ona samu sebe takvom predstavila. Ovo je, naravno, samo kemp koji naš narod odlično razume. Zbog toga svi hoće da u tome učestvuju. Na taj način se može ismejati sve a da sam ne budeš ismejan. Tako je i izgledala kampanja

Podgorica: Smirivanje trusne scene

PIŠE: IGOR PERIĆ

Kada je na Vidovdan 1989. godine na Kosovu polju “proslavljeno” 600 godina od kako je Lazar zemaljsko zamijenio nebeskim carstvom, a jedan se (porijeklom) Crnogorac poigrao istorijom i politikom, pa otvorio Pandorinu balkansku kutiju, teško da je bilo junaka koji bi se kladio da će Crna Gora, tada većinski preplavljena identičnom nebeskom euforijom i mitomanijom, jednog majskog dana, na referendumu, ostaviti zatečenoj Srbiji u nasljedstvo pravni subjektivitet zajedničke države i krenuti svojim putem.

povodom Cecinog mega koncerta. Državni dnevnic “Politika” i “Večernje novosti” su se naprosto utrkiivali u komplimentima upućenim glavnoj divi i celom koncertu. Tabloidi nisu mogli da im pariraju u tome. Zbog toga “Kurir” na prvoj strani plasira jednu krajnje intimnu fotografiju Svetlana Ražnatović. Fotografija je, navodno, sa scene. Samo otpozadi i ispod – haljine. Ispod fotografije pesmica o celulitu. Sve zajedno – i fotografija, i oprema, i legenda – odvratno! To je, međutim, šta da se pravimo nevešti – svet kojem pripada sama heroina, mediji i Skupština Srbije. Kič je ovde prirodan baš kao i tvrdoglavost i glupost. Maliciozni komentari o drugima lako se pretvore u malicioznost o sopstvenosti.

Ima neke simbolike, ali je upravo konačna tačka stavljena na Vidovdan, kada se na Ist Riveru, ispred sjedišta UN u Njujorku zavijorila crnogorska zastava.

Eto prostora za patetiku u neograničenim količinama i novog narodnog guslara da primijeti kako istorija ima cikličnu pravilnost i da se Srbima sve teške stvari dešavaju 28. dana juna - nekada Kosovo, zatim isporuka Miloševića Hagu. Sve teže od težega a na kraju članstvo Crne Gore u UN, čime je, kako bi to, recimo, zvučalo radikalski rečeno, ona za neko vrijeme odvojena iz okvira istorijskih srpskih granica.

Upravo je 21. maja definitivno raspršen vječiti san o proširenim granicama Srbije u zajednici koja to nije:

Pod budnim okom domaće i međunarodne javnosti, u kontrolisanim uslovima i prema specijalnim pravilima koncipiranim uz posredovanje EU, građani Crne Gore opredijelili su sudbinu svoje države.

O istom trošku odlučili su i za Srbiju koja je tako, nakon 88 godina, takođe postala samostalna, što je osobito teško palo dijelu državnog establišmenta u Beogradu, toliko teško da im je trebalo gotovo mjesec dana da procijede kako, eto, nakon što su preuzeli kontinuitet, priznaju novog susjeda u regionu.

Tek s ove distance od mjesec–dva, vidljivo je koliki je čist referendumski ishod, sa prebačenih 55 odsto, odnosno 10,5 odsto razlike u korist suverenista, zapravoio relaksirao odnose članica bivše državne zajednice. Koliko je poštedio Podgoricu i Beograd nastavka agonije zajedništva.

S druge strane, referendum je tek označio prvu etapu u smirivanju trusne crnogorske političke scene koja nastavlja da podrhtava do jesenjih parlamentarnih izbora / odmjeravanja snaga koje će biti još jedno ubiranje poena na već viđenoj priči, bez šanse da dođe do kvalitativnog zaokreta i nove političke ponude na tržištu. Jednostavno, jako je kratak razmak između referenduma i izbora, da bi definisanje profila prvog parlamentarnog sastava u nezavisnoj Crnoj Gori bilo rasterećeno velikih tema.

Ne naziru se šanse da se postigne širi društveni konsenzus, neophodan za važna iskušenja koja čekaju Crnu Goru. Prva stepenica biće pravljenje novog ustava. Ali je i to, kao i šansa da se postigne zajednički jezik oko krucijalnih pitanja od opšteg interesa nemoguće očekivati prije nego se na jesen iskristališe politička scena na parlamentarnim izborima. Prije raspisivanja izbora predstoji, najprije, promjena izbornog zakonodavstva i uklapanje u cijelu priču odredbi novog zakona o manjinama koji predviđa garantovane mandate u parlamnetu za pripadnike manjinskih naroda. Jednako je zanimljivo vidjeti, u kakvom će izbornom sastavu nastupiti članice dva bloka.

Za sada je jasno da nema najavljenih povlačenja i moralnih poteza, osim fingirane ostavke lidera Srpske narodne stranke za koju njegov glavni odbor nije htio ni da čuje.

A nije davno bilo kada su prije održavanja referednuma lideri oba bloka busajući se u prsa uvjereni u pobjedu, obećavali da će, ukoliko, daleko bilo, izgubi njihova opcija, ipak smoći snage da pruže ruku pobjedniku i prostor prepuste nekom drugom.

To se, očito, u Crnoj Gori ne događa, jer uvijek postoji

Inače, u LP smatraju da bi zakonom trebalo zabraniti koalicije prije izbora jer bi samo na taj način bilo moguće da se u Crnoj Gori postigne prava slika o snazi i uticaju pojedinih partija, a time spriječi trgovina i cjenkanje koje prati svake izbore.

U cijeloj predizbornoj priči nepoznanica je kako će se pozicionirati Grupa za promjene koja će od polovine jula prerasti u političku stranku.

Do prije godinu, čak i pola godine, slovila je za igrača koji je kadar da opasno pomrsi račune vladajućoj koaliciji.

Od referednuma na ovamo, pada joj popularnost što su mnogi analitičari predviđali još prije nekoliko godina kada je GZP i osnovana.

Kvaka je u tome što su osnivači i prvi ljudi GZP bili istaknuti članovi stranaka independističke orjetacije, ali su se izgubili u predreferednumskim kalkulacijama.

Računajući da će teško biti ostvaren census od deset odsto razlike u korist suverenista, ali iz potrebe da zbog jesenjih izbora zadrže distancu u odnosuna vlast, lider GZP Nebojša Medojević prišao je suviše blizu unionistima. Koliko ga je to koštalo pokazaće izbori.

Naknadno izvlačenje i podsjećanja da je bio čvrsto za nezavisnost, ali da nakon izbora neće nipošto praviti postizbornu koaliciju s Đukanovićem, u navedenoj konstelaciji i atmosferi koja će ličiti na referendum poslije referenduma, teško da Medojević ima izglednije šanse. **■**

Takvi mediji, svih ovih godina, nisu uspjeli da naprave otklon od “velike” nacionalno-paternalističke politike i ideologije koja je doživela niz “istorijskih poraza”, ali koja je, eto, i bez obzira na to, još uvek veoma vitalna i neverovatno uticajna.

I nakon sada potpuno izvesnog poraza opcije koja se zalagala za zajedničku državu Srbije i Crne Gore, koji je juče “aminovala” i Evropska unija, u Beogradu se ne odustaje od teza tipa “referendum je namešten”. Još opasnija teza koja se uporno i na velika vrata protura u nacionalističkim medijima je da je Crna Gora izvojevala nezavisnost “zahvaljujući manjinama”. Implicitno ili eksplicitno, konzumentima ove medijske mržnje sugerise se da su to iste one manjine koje ništa drugo i ne rade nego pokušavaju da razbiju Srbiju: na prvom mestu Albanci, ali ništa manje i “naši osvedočeni neprijatelji” Muslimani/Bošnjaci, koji su se, kako to u jednoj “rep” kompoziciji napominju mladi autori iz Srbije, “odrekli vere” i samim tim zaslužili pogrom koji im se desio u Bosni i Hercegovini. Dakle, Srbi su, sada preko Crne Gore, opet “žrtve manjina”, sugerišu nam mediji. A manjinama su se, razvija se i dalje ova teza, priključile i nove “poturice” – Crnogorci koji su se odrekli i Njogoša i srpstva, iako, lamentira se dalje, “nikada nisu bili posebna nacija”.

Dalje, kada se videlo da EU definitivno ima nameru da prizna crnogorsku nezavisnost, krenulo se sa proturanjem teze da je EU ta koja je čak i učestvovala u “nameštanju rezultata” referenduma. Dakle, još jedno stalno mesto u nečasnoj dvadesetogodišnjoj medijskoj istoriji: “Srbi su žrtve međunarodne zajednice”.

Taman kada se činilo da su nacionalistima svi aduti

u ovoj stranci smatraju da je riječ o komercijalnom potezu SNS koja ne vodi računa o opštim intersima “konstitutivne većine”. DSS kao najmanja, a koja je nastala upravo raskolom u SNS, kao ključni razlog za odbijanje inicijative SNS ističe da bi to bio eksperiment koji bi Đukanoviću otvorio prostor za ostanak na vlasti.

U DSS imaju procjenu da svako fragmentisanje na bloku za zajednicu, olakšava posao Đukanoviću.

S druge strane, dojučerašnji suverenisti nakon ostavrenog referendumskog plana i ubrzaog pristupa Crne Gore međunarodnim organizacijama toliko su relaksirani da razrađuju varijante samostalnog nastupa. To bi sigurno uicalo na prekompoziciju i preraspodjelu unutar kolaicije DPS-SDP koja dugo nastupa zajedno. Pitanje je, kako bi, u slučaju da DPS, kako najavljuje, nastupi samostalno, prošla manja članica koalicije – SDP, budući da se odavno nije vagala na reubličkom nivou. Da li bi to otvorilo prostor za Živkovićevu Liberalnu partiju, ili je, ipak, SDP napravila logistiku koja joj omogućava da svoj jak uticaj koji trenutno ima, efektuira i u otvorenoj izbornoj borbi.

Bilo je pokušaja ukрупnjavanja na takozvanom liberalnom bloku. LP je ponudila Građanskoj partiji da se ujedine, budući da su obje nastale iz nekadašnjeg Liberalnog saveza. GP je to odbila tražeći predreferendumsku koaliciju što se kosi sa programom LP koji ne trpi predreferendumska udruživanja.

novosadska novinarska škola Srbija i Crna Gora – kako dalje

PIŠE: DINKO GRUHONJIĆ

DSS i DPS, 2006.

Odgovor na zadatu temu “Srbija i Crna Gora - kako dalje”, bar kad je većina medija u Srbiji u pitanju, u dve reči glasi: veoma teško!

Način na koji je većina medija u Srbiji pratila referendumskukampanju u Crnoj Gori i postreferendumska događanja u sada već bivšoj članici državne zajednice u najmanju ruku je zabrinjavajući. Srbijanski mediji, uz časne i neverovatno retke izuzetke, pokazali su još jednom nizak nivo profesionalizma i visok nivo ostrašćenosti i potpuno su se stavili u funkciju promocije političkih i drugih ideja crnogorskog Bloka za državnu zajednicu. Nažalost, ovakav način izveštavanja podsetio nas je na početak devedesetih godina prošlog stoleća i sramnu ulogu koji su ovdašnji mediji imali u destabilizaciji političkih prilika u drugim bivšim republikama SFRJ. Znamo kakve je užasne posledice proizvela ta ratna propaganda. Srećom, međunarodne okolnosti su potpuno drugačije u odnosu na vreme od pre petnaestak godina pa ovakva pristrasnost ne predstavlja ništa više od “pucnja iz prazne puške”.

Velika većina ovdašnjih medija još jednom je pokazala da je i dalje produžena ruka političkih i drugih moćnika.

da odbrane freško uspostavljenu državu od ovih koji bi da je opet testiraju na nekakvom referendumu.

Još jedna stvar ide u prilog strankama suverenističke orijentacije. Gotovo je izvjesno da udruženog bloka stranaka koje su se borile za očuvanje zajednice neće biti na jesenjim izborima.

Na pomolu je fragmentacija i podjela na najmanje dvije izborne ekipe koju namjerno izaziva Srpska narodna stranka, jer se želi nametnuti kao ekskluzivni branilac srpskih interesa u Crnoj Gori. Ta partija bije bitku za postizanje što bolje pozicije u nezavisnoj Crnoj Gori, i to rabeći priču o zaštiti Srba, njihovoj ugroženosti...

Vasojevići traže autonomiju

Udruženje Vaspjevića, “Vaso” najavilo je da će trražiti autonomiju u okviru Crne Gore kao i otvaranje kozulata Srbije, ali i Velike Britanije u Andrijevici, podno Komova.

Kako je kazao predstavnik ove organizacije, Zoran Lakušić, inače član SNP (koja se nije oglašavala povodom planova njenog člana) na taj način se jedino može zaštititi interes srpskog naroda i Vasojevića koji se osjećaju više nego do sada oštećeni i ugroženi.

Prije ove inicijative, u tom kraju gdje se planira, odonso traži formiranje autonomne oblasti, pojedini rezignirani glasači bloka za zajednicu oglasili su bili prodaju čitavog sela, a pravo preče kupovine je, kako je u oglasu bilo navedeno, ostalo rezervisano za pripadnike albanske nacionalnosti. Slično je učinio i izvjesni Bajo Bulatović iz Kolašina koji je oglasio kuću na prodaju zbog odlaska u Srbiju, naglašavajući da prednost prilikom pordaje imaju, kako je kazao, “Albanezi”.

Niko iz bloka za zajednicu nije niti jednom riječju osudio ovakve poteze, niti makar zamolio svoje simpatizere da ne vrijeđaju pripadnike drugih naroda.

Ova stranka je inicirala formiranje srpske liste, počela potpisivanj peticije za ostavriavanja prava Srba iz Crne Gore za dobijanje srpskog državljanstva...

Ova stranka je inicirala formiranje srpske liste, počela potpisivanj peticije za ostavriavanja prava Srba iz Crne Gore za dobijanje srpskog državljanstva... Ideja da stranke iz bloka na izborima nastupe okupljene u takozavanoj srpskoj listi, što je preko medija u nekoliko navrata predloženo prvenstveno najjačoj opozicionoj, Socijalističkoj narodnoj partiji, predstavljalo je namjerno plasiranje jabuke razdora.

SNS je, naime, inicirala formiranje “srpske liste” i tražila da se SNP izjasni znajući da će inicijativa u startu biti odbačena budući da u SNP, koja se deklariše kao građanska stranka ne žele imati bilo kakav nacionalni predznak, pa ni *srpski*, iako im se većina članstva tako deklariše.

S druge strane, pozivom Narodnoj stranci i DSS da im se pridruže, što su ove odbile, SNS krči sebi otvoren put ka “desnom dijelu podijuma”.

NS smatra da inicijative SNS, među ostalima i ona o formiranju dvodomog parlamenta u Crnoj Gori, vodi cijepanju državotvornog bića, odnosno većinskog pravoslavnog naroda koji se zbog uvriježenog crnogrskog dualizma među sobom dijeli na Srbe i Crnogorce. Otuda,

izgovor zvani – nedemokratski, netransparetni i pokradeni izbori, neregularni birački spiskovi, pa makar i sam kritičar do trenutka otvaranja birališta veličao taj isti birački spisak (kao što je bio slučaj).

Tako da će vjerovatno proteći mnogo vode Moračom dok Crna Gora ne dobije prve normalne izbore na kojima stranke neće moći da se linkuju na teme koje nemaju veze sa ekonomijom, evropskim intergacijama, poboljšanjem životnog standarda...

Stranke koje su činile blok za očuvanje zajendice izabrale su da umjesto priznanja poraza, pokušaju da negiranjem rezultata ishoduju određenu korist za svoje uzdrmane političke pozicije.

Ni to što je Vlada Srbije smogla snage da 20 dana nakon izglasavanja crnogorske nezavisnosti prizna stanje na terenu, nije uticalo na promjenu opozicionog stava.

Čekaju referendum

Dio opozicionih prosrpskih stranaka u Crnoj Gori smatra da je istorija dijalektički proces koji traje i nije konačan, i da u tom svijetlu treba posmatrati trenutni odnos snaga koji je na referednumu prevagnuo u korist nezavisnosti.

Na ovakvu filozofsku uvertiru za odbranu stava da je referndum bio kraden, nelegitiman, naslanja se ocjena Narodne stranke da sve članice bloka treba da zbiju redove, trasnsformišu se u predizbornu koaliciju, pobijede, demokratizuju Crnu Goru i onda organizuju novi, “pošteni referendum”.

U NS smatraju da bi taj referednum, iako je kako sami priznaju, rano govoriti o njemu, dovoljno da organizuje samo Crna Gora jer, kako primjećuju, Srbija nije željela razbijanje zajednice.

Pa ni činjenica da postreferndumski period ne prati najavljeno ispaštanje građana Crne Gore zbog uvođenja viza, pasoša, nameta na studente i bolesnike, riječju - svih onih apokaliptičnih predviđanja kojima su plašili građane sa govornica i tribina.

Pa ni činjenica da postreferndumski period ne prati najavljeno ispaštanje građana Crne Gore zbog uvođenja viza, pasoša, nameta na studente i bolesnike, riječju - svih onih apokaliptičnih predviđanja kojima su plašili građane sa govornica i tribina.

Naravno, opozicija je zauzela ovakav kurs najviše iz praktičnih razloga koji se mogu opisati kao izborne muke.

Startuju iz debelog minusa, a glavna platforma im je ista kao referendumska / još se bore za očuvanje zajedice, tačnije za iste birače koji su na referendumu zaokružili sudbonosno NE.

Otuda se blok za zajednicu, pripremajući se za jesenje izbore, “hrani” referendumskim porazom. Igraju na sve ili ništa. Zapravo, nakon referendumskog debakla, bilo im je samo stalo da primijene matricu koja će im pomoći da održe biračko tijelo u stanju produženog stresa zbog gubitka zajednice sa Srbijom kako bi na priči o zajednici pokušali da osvoje što više glasova na izborima.

Ovlaš ili namjerno, tek takva taktika u kojoj se poraz, odnosno ishod referenduma ne priznaje, a birači pozivaju da na izborima glas daju onima koji su ih pozivali da kažu NE nezavisnoj Crnoj Gori, ide na ruku Đukanoviću i DPS, pogotovo. Ne moraju previše da se trude da, makar za ove prve izore, mijenjaju ploču. Dovoljno je samo da izbori budu raspisani, a građani koji su glasali za nezavisnost pohrlíce

Evropa nek' sačeka

PIŠE: BOJAN AL PINTO–BRKIĆ

Srbija je jedna od 18 evropskih zemalja koja nije članica EU, niti ima status kandidata za punopravno članstvo. Za razliku od Norveške, Švajcarske i Rusije, Srbija je izabrala da ne razvije povlašćeno partnerstvo sa EU – nešto čemu teži Ukrajina. Albanija je upravo zaključila Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Bosna i Hercegovina tek što nije. Srbija je, pak, prevelika da bi bila u klubu zemalja kakve su Island, Andora, Lihtenštajn, San Marino, Vatikan i Crna Gora, a ne može se porediti ni sa Gruzijom, Jermenijom, Azerbejdžanom, Moldavijom i Belorusijom.

Mi pravimo stanku.

Srbija je jedina zemlja čija vlada dopušta sebi da kritikuje EU zbog krize u međusobnim odnosima. Prema premijeru Koštunici, EU je odgovorna za zaustavljanje pregovora o stabilizaciji i pridruživanju. Iako je od početka pregovora, prošlog oktobra, bilo jasno da će oni trajati dok postoji osećaj da Srbija saraduje sa Haškim tribunalom, da bi početkom aprila bili produženi za još mesec dana zbog njegovog ličnog obećanja da će Ratko Mladić biti uhapšen i izručen, Koštunica je izjavio da odgovornost za neizručenje najtraženijeg begunca od međunarodne pravde deli sa „pojedinicima u Briselu i Vašingtonu“. Portparol komesara za proširenje Olija Rena, Kristina Nađ, pokušala je da umanjí značaj onoga što je Koštunica izgovorio šalom da je

izbijeni iz ruku, “vaskrsla” je priča o ujedinjenju Srbije sa manjim bosanskohercegovačkim entitetom, Republikom Srpskom. Vaskrsele su i mape, pa je tako na stranicama novina čitaocima “plastično prikazano” kako bi mogla da izgleda ta sanjana država, sazdana od Srbije i RS. Poruka je i ovde jasna: ne odustajemo od mita o stvaranju “velike Srbije”. Bolje reći, od “povelike Srbije”, s obzirom da su granice crtana oko Virovitice, Karlovca, Karlobaga i Ogulina završile na optuženičkoj klupi i u pritvoru Haškog tribunala. Što se ostatka sveta i regiona tiče i – na smetlištu istorije. Ovde se, međutim, ta tema neprestano vadi sa smetlišta i u medijima se plasiraju teme, ilustrovane, naravno, željenim mapama, o tome šta misle “vođeci političari” u Srbiji o stvaranju “povelike Srbije”. Oni su, naravno, voljom paralogizama i nacionalističkog očajavanja, u većini (neko mekše a neko i najtvrdje) “za” nekakvo “prisajedinjenje” RS Srbiji. “Ako neko pravo pripada jednom narodu na jednom delu teritorije, ne vidimo zašto to pravo na referendumu ne bi pripadalo i nekom drugom”, smelo veli Andreja Mladenović, portparol premijerove stranke. Drugi iz vladajuće koalicije u Srbiji vele da RS pripada isto pravo kao i Kosovu, odnosno Crnoj Gori, samo trebamo biti strpljivi i igrati mudro i promišljeno, jer, vele, Bosna je “mrtvorodena država”.

Svi ovi argumenti su, blago rečeno, i jadni, i bedni, i po naše susede bezopasni. Opasni su samo po same stanovnike Srbije, koji su prinuđeni da slušaju kako ih neodgovorni političari vuku za nos. A vuku ih za nos uz

komesar Ren zahvalan što ga premijer Srbije nije optužio i za poraz fudbalske reprezentacije na Svetskom prvenstvu u Nemačkoj, ali je šef vladine kancelarije za odnose sa medijima Srđan Đurić potvrdio Koštuničine reči, uz opasku da se Finska nije ni kvalifikovala na Svetsko prvenstvo.

Da premijer Srbije misli ozbiljno, sugeriše i njegova pretnja da će prekinuti odnose sa EU ukoliko bude nametnuto rešenje za budući status Kosova. Koštunica je britanskom premijeru Bleru rekao da njegova vlada nikada neće prihvatiti nametanje rešenja (nezavisnost Kosova) i, ako to bude značilo prekid odnosa sa EU, onda će biti tako.

Ono što razumnom čoveku deluje kao nerazumno ponašanje šefa vlade jedne evropske države, u premijerovom okruženju prihvata se kao tvrd pregovarački nastup. Njegovi ministri i savetnici, birani po tome što ne mogu da mu kažu ‘ne’, sada ga uveravaju da postoje simpatije za njegovu beskompromisnu poziciju i da evropske vlade, koje pritiska griža savest, razmatraju promenu politike prema Srbiji. Jedna od onih koji govore glasno ono što Koštunica misli, Sanda Rašković-Ivić, uz pomoć specijalnih senzora svakodnevno prima signale da velike sile menjaju stav o Kosovu, prihvatajući argumente srbijanske vlade da Kosovo ne može biti nezavisno.

U osnovi Koštuničine politike u ovom trenutku stoje dve linije rezonovanja. Prva polazi od toga da je međunarodno pravo na strani Srbije. Evropska politika, vođena nekim svojim parcijalnim interesima, pokušava da izigra to pravo, ali kad dođe do odluke o budućem statusu

debelu pomoć medija. Pitamo se zašto gotovo niko od medija u Srbiji nije bar pokušao da svojim konzumentima objasni za šta se to Beograd zalaže kada kaže da je za “zajedničku državu” Srbije i Crne Gore? Za tvorevinu koja je postojala pre referenduma o nezavisnosti? Pa to su već godinama bile dve odvojene države, na silu naterane u nekakvu “zajednicu”. Imale su drugu valutu, drugu policiju i tajne službe, drugu spoljnu politiku, drugi ekonomski sistem, platni promet između Srbije i Crne Gore bio je najkomplikovaniji i najskuplji u Evropi, na Brodarevu je bila postavljena prava granica... Zašto mediji nisu pisali o “svetskim iskustvima” uspešnih dvočlanih federacija? Zato što takva iskustva jednostavno ne postoje, jer je nezamislivo ujediniti državu od 600.000 i državu od osam miliona stanovnika. U takvoj federaciji ili konfederaciji ili bilo kakvoj uniji i jedna i druga država bi se osećale ugroženom, prevarenom ili iskorištenom. Opet nam se nameće odgovor: mediji to nisu (u)radili, jer bi pogazili svoj pregalački ultranacionalistički rad na stvaranju “velike”, “povelike”, ili “bar malo veće” Srbije.

Patetično govoreći, nadamo se da će rezultat referenduma u Crnoj Gori biti prvi korak ka tome da se cela Srbija, kao i njeni mediji, napokon pogledaju u ogledalo i da konačno počnu da traže odgovore na ključna pitanja naše prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, koja, nažalost, još uvek nisu ni postavljena. Kao, na primer, kako je moguće da su se sve republike bivše Jugoslavije “otcepile” od Srbije, a da

Kosova, pravo će biti najvažniji faktor. Druga linija vezana je za izborni inženjering. Koštunica će zaoštriti odnose sa EU oko Kosova da bi dobio simpatije glasača radikala, koje će onda, na narednim izborima, prevesti u demokratski blok. Nažalost, obe su pogrešne.

Premijer i njegovi saradnici pokazali su zapanjujuće nepoznavanje Evrope. Odnosi unutar EU, kao i odnosi sa drugim zemljama, danas funkcionišu na principima obavezivanja i dobrovoljnosti. Članice EU svesno ulažu u odnose sa drugima, neki put donoseći veoma teške odluke, da bi im se to ulaganje kasnije vratilo kroz poverenje ili kroz širenje opcija. Vlada Srbije je uradila upravo suprotno: ona je prokockala poverenje i svela svoje opcije na jedno. Zahvaljujući tome, Srbija će uskoro morati da prihvati sve zahteve EU. Bez izuzetka.

Čini se kao da je premijer Koštunica od početka godine imao seriju pogrešnih procena. Verovao je da će EU produžiti jadno postojanje državne zajednice SCG, da će sprečiti Crnu Goru da organizuje referendum, da opcija nezavisnosti nikako neće pobediti, da neće biti insistiranja na izručenju Mladića, da će pregovori o stabilizaciji i pridruživanju biti okončani pre odluke o budućem statusu Kosova i, konačno, da se EU mora oslanjati na Srbiju kako bi osigurala napredak čitavog regiona.

Kad neko toliko puta zaredom doživi neuspeh, lako je razumeti njegovu otvorenost ka radikalnijim potezima. Razni evropski izaslanici pokušavali su da skrenu pažnju premijeru da kreće opasnim putem, ali on nije slušao. Evropa očekuje od Koštunice da bude brana

se ovde i dalje tvrdi da smo “jedino mi u pravu”. Ili: kako je moguće da smo izašli na tako loš glas u svetu i ko je za to kriv? Da li je moguće da će se šizofreni trend izbegavanja ovakvih “komplikovanih” pitanja nastaviti u nedogled, bez svesti o tome da ćemo jedine žrtve toga ovaj put biti samo i jedino mi, građani Srbije?

Odgovora na ova pitanja nema. Kao što, nažalost, ne možemo da tvrdimo da ljudima koji se osećaju kao Crnogorci, a žive u Srbiji i još pričaju “nepoželjnim” akcentom danas neće biti lošije nego što im je bilo juče. Da li će se mučni stereotipi o “Crnogorcima-direktorima” i pesme posvećene vozovima koji su ih doneli, sledeći recept obračuna sa našim prethodnim “neprijateljima” Slovincima, Hrvatima, Bošnjacima, Albancima, Makedoncima... nastaviti u nedogled i da li će naši mediji sada da pozovu na bojkot pruge Beograd-Bar i letovanja u Boki Kotorskoj?

Na žalost, možemo samo da se nadamo da se neće nastaviti dugogodišnji trend “proizvodnje neprijatelja”, koji su uvek potrebni da se prikrije vlastita praznina i nesposobnost da se suoči sa izazovima vremena. Onoliko koliko budemo sposobni da prekinemo s tom praksom, toliko ćemo živeti u dobrim odnosima ne samo sa Crnom Gorom, već i sa svim ostalim susedima i sa samim sobom. A mediji u stvaranju takve atmosfere mogu da pomognu. Samo ako žele, naravno. ■

protiv povratka Srbije vrednostima s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina prošlog veka; naš premijer se predstavlja kao malo uljudnija verzija radikala i još traži podršku da ne bi na vlast došli Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić.

Koštunica veruje da će jednog dana lako poraziti radikale - ako ne motivacijom 70 odsto glasača da izađu na izbore zbog ustava, onda pozivom u vladu. To je malo blesava ideja: pokojni francuski predsednik Fransoa Miteran je pozvao komuniste u vladu na vrhuncu njihove popularnosti, od čega se oni nikada nisu oporavili, slično se dogodilo i u Holandiji, posle trijumfa sledbenika (takođe pokojnog) ekstremnog desničara Pima Fortajna, pa zašto ne bi i u Srbiji? Vojislav Koštunica, srpski Miteran... Iako slika pristalica radikala koji spavaju dok premijer drži vatreni govor deluje inspirativno, valjalo bi zadržati ozbiljnost.

Bilo kakva veza DSS i radikala, a kamoli koaliciona vlada, značila bi momentalno potonuće Koštunice u svim evropskim političkim tokovima. Grupa narodnjačkih partija, desničarske vlade, forumi i fondacije ne bi rizikovali svoju reputaciju održavajući odnose sa nekim – da zaboravimo za trenutak na sve optužbe za ratne zločine - ko je proterivao manjine po Vojvodini i tukao političke protivnike. Evropa ima razumevanja da je Srbija specifična po svojim običajima i tradicijama, ali je njen cilj izgradnja zajedničke budućnosti u kojoj, naravno, nema mesta za političke stavove Nikolića, Vučića i drugih radikalskih prvaka. Oni bi možda mogli da osnuju radikalsku uniju. Samo, postoji opasnost da bi tamo bili prilično usamljeni, jer su i italijanski radikali, i francuski Nacionalni front, i nova stranka Jerga Hajdera u Austriji, i mnogi drugi širom Evrope počeli da vode računa s kim saraduju.

Srbijanski premijer nalazi se u izuzetno teškoj poziciji. Javna je tajna da njegova vlada opstaje zahvaljujući trgovini glasovima u parlamentu, pri čemu je sredstvo plaćanja euro, a iznosi desetine hiljada. On je suočen sa serijom poraza; verovatno je da ga novi očekuju u bliskoj budućnosti. Ipak, bilo bi loše i za njega i za zemlju da postane malodušan ili se počne ljutiti na ceo svet. Za svoje poraze, mora poći od sopstvene odgovornosti, a jasno je da niko ne očekuje da on lično stavi lisice na ruke Mladiću i otpрати ga do zatvora Ševeningen. Koštunica je zarobljen u društvu koje ne razume političke odnose u Evropi, što je najbolje ilustrovao ministar vera Milan Radulović, izrazivši nadu sa govornice vlade da će komesar Ren promeniti svoju ocenu o saradnji Srbije sa Haškim tribunalom tek tako.

I, Koštunica u jednom ima pravo – nije to samo njegova odgovornost. U Srbiji dosta dugo postoji tradicija koja nikada nije razumela Evropu, niti svet koji je okružuje, ma koliko se trudila. Možda premijer nije svestan toga, ali njegovi stavovi o odnosima unutar Evrope deluju anahrono i amorfno, čak i neiskreno. Ljudi koji prate prilike u Srbiji znaju za tu tradiciju i plaše se da bi mogla odvući zemlju u beznade. Zbog toga Evropa toliko pomaže Srbiju. Razumevanje za Srbiju je veliko. Izazovi sa kojima se ona trenutno suočava apeluju na strpljenje. Međutim, i tu postoje granice. ■

Prenebregava se međutim činjenica da su srpski zvaničnici na čelu sa premijerom, prihvatili i potpisali Beogradski sporazum o formiranju SCG i Ustavnu povelju, sa tim i takvim Đukanovićem. A pomenutim dokumentima, čiji je potpisnik bila i EU odnosno sam Solana, iako se i on sa još nekim visokim zvaničnicima ranije protivio nezavisnosti, garantovalo se referendumsko pravo Crnoj Gori, što je ova i iskoristila u za to predviđenom roku.

Crnogorska nezavisnost je rezultat demokratskog sazrevanja i emancipacije društva, a njeni koreni ne sežu samo u daleku prošlost već i u noviju balkansku tragediju kada je devedesetih začet antiratni pokret u Crnoj Gori. Ali, isto tako, nezavisnost predstavlja i pobedu evropski orijentisane crnogorske političke i intelektualne elite koja je pokazala da se dugogodišnja posvećenost ideji nezavisnosti i bržoj evroatlantskoj perspektivi može realizovati na miran način. Za Balkan, to je novo, veliko pozitivno iskustvo. Srbija, nažalost, još ni pokazuje da je sposobna da iz svega toga izvuče odgovarajuće pouke. A pre svega, da prihvati realne procese u svom okruženju, regionu pa i čitavom demokratskom svetu. Da nije tako, zar bi među poslednjima priznala nezavisnu Crnu Goru, tek nakon što su je priznale najveće svetske sile, SAD, Rusija, Kina te članice EU i druge zemlje širom sveta? Zar ne bi odmah prionula na posao da sređuje sopstvenu kuću, budući i sama nezavisna nakon Crne Gore, koja je u jednom i haotičnom stanju? Već se i dalje jogunila, baš kao što je to radio Milošević, sama protiv svih, podržavajući one kojima, opet istorijski pogrešno i gubitnički duva u jedra poput prosrpske opozicije u Crnoj

U Republici Srbiji naš pretendent na presto za sada ima samo dvor, Krunski savet i ostale službe.Deklarišu se kao kancelarija prestolonaslednika.

Niko od zvaničnika Vlade Srbije nije reagovao na istup pretendenta na presto ali ni na izjavu svog koalicionog partnera V.Draškovića. Nije im ni lako da to učine. Predstoje nam izbori i borba za svakog glasača. Prema nekim istraživanjima monarhiju u Srbiji podržava 19 odsto građana.

Kao istaknuti zagovornici tradicionalnih vrednosti teško im pada da ospore kralja, pošto su nedavno crkvu u Srbiji kao sekularnoj državi uveli na velika vrata u državne poslove. A crkva bez kralja ne ide. Budućnost neke moderne i demokratske Srbije moraće da sačeka dok do kraja ne rasčistimo sve naše nedoumice i legende bar od balkanskih ratova do danas.

U privatnoj i verničkoj poseti Gračanici (28.juna 2006.) premijer Koštunica je poručio Srbima da je Kosovo bilo i biće naše. Pre gotovo dve decenije, takođe, na Vidovdan Slobodan Milošević je na Gazimestanu obećao isto za sve“ srpske zemlje“ i uveo Srbiju sa gotovo svim narodima biveš Jugosavije i međunardnom zajednicom u najkrvavije sukobe posle Drugog svetskog rata. I najnovija ideja o monarhiji kao spasu a kralju kao spasitelju, samo potvrđuje da Srbija ima teškoća sa istorijskim iskustvom, da ništa iz njega nije naučila i da je za istoriju i prošlost vezana na potpuno pogrešan način. ■

“obogaćen” i raznoraznim mračnim prognozama od kojih je ona o građanskom ratu nakon referenduma sigurno najcrnja. Uostalom, iako je zapanjujuće, nimalo nije slučajno to što je Aleksandar Simić, Koštuničin savetnik, čuvši za prve preliminarne rezultate koje je dao Cesid u Podgorici, nekoliko sati nakon zatvaranja birališta, javno pozvao na pogrom aktivista te nevladine organizacije što se usudila da iznese podatke po kojima vode suverenisti a gube unionisti, rečima da se za tako nešto “mora krivično odgovarati”(!?).

I nakon referenduma, ovdašnja javna scena pruža istu, jednu ali i preteću sliku. Tako ministar rada u Koštuničinom kabinetu Lalović najavljuje da se crnogorskim državljanima koji žive u Srbiji narednih meseci neće isplaćivati penzije jer će imati status stranaca. Misli se očito na one iste građane kojima su nameravali da manipulišu uoči referenduma, tražeći za njih pravo glasa u Crnoj Gori što je Venecijanska komisija kao najviše stručno telo EU odbila a potom ponovo pokušao srpski premijer da ovo pravo izdejstvuje noseći spisak (!?) sa njihovim imenima lično Havijeru Solani i Oliju Renu u Brisel. Nadalje, nakon što su ostali zatečeni rezultatom referenduma, provladini mediji su počeli pravu kampanju za njihovo osporavanje tvrdeći, uz ostalo, da su “kolone Šiptara došle sa Kosova da glasju” te da je crnogorsku državnost donela “šiptarsko-muslimanska koalicija” valjda podrazumevajući da “nepravoslavni glasovi” ne treba ni da se računaju. Podgreva se i stara teza sa koje se uvek otresala prašina kad ju je valjalo upotrebiti zarad disciplinovanja Crne Gore, o Đukanoviću kao “poslednjem komunističkom kadru u istočnoj Evropi” i “najboljem Miloševićevom učeniku”.

primer. Iskustvo pokazuje, da u Srbiji suočavanje sa istinom uvek dovodi do lomova i stupanja na scenu oprobanih mehanizama zloupotrebe patriotizma, tadicije i istorije. U ovom trenutku problni balom za pomenuti scenario je ideja o obnovi monarhije.

Kako ideja o monarhiji u Srbiji baš i nema neko značajnije uporište (SPO, neke male monarhističke stranke i deo seoskog stanovništva), pokušaj njenog oživljavanja znači samo odvrćanje pažnje od rešavanja krupnih problema, gubljenje vremena u kvaziraspravama i još jednu, ma kako marginalna ona bila podelu: na republikance i monarhiste.

Ideja se plasira u javnost baš u trenutku kada Srbija tek treba, da pre svega na unutrašnjem planu, napravi ozbiljno spremanje:od donošenja novog ustava do dluke o izborima.Vladi premijera Koštunice koja ionako sve teže namiče većinu u Skupštini tek pred stoji da pred javnošću položi račune o nesaradnji sa Hagom, odlaganju pregovora sa EU i sve izvesnijim gubitkom Kosova.

Prezentacija monarhističkog spasiteljskog scenarija, uvođenjem novog državnog poretka na mala vrata, govori samo o lošim savetnicima srpskog pretendenta na presto i omalovažavanju uspostavljenog, kakvog takvog, demokratskog društva u Srbiji posle oktobarskih promena 2000 godine.

Ako je Karađirđevića, videvši sebe kao nekoga ko uvodi Ebropu u Srbiju, inspirisao bugarski slučaj te dve stvari su nespojive. Tačno je da je bugarski pretendent za cara Simeon doveo svoju zemlju u predvorje Evropske unije. Učinio je to, ne kao pretendent na poresto, ne kao car, već prmijer Bugarske. Osnovao je partiju i pobedio na izborima.

bivše Jugoslavije.

Srpska politička i intelektualna elita zajedno sa klerom i vojno-bezbednosnim strukturama uložila je ogroman novac u instaliranje i instruktažu prosrpske opozicije u Crnoj Gori i vršila permanentni pritisak na zvaničnu Podgoricu, kako bi pokušala da osujeti i spreči referendum, pa kad to nije pošlo za rukom, kako bi njegov rezultat bio njima po volji. Bila je to svojevrsna antireferendumska kampanja u koju, uprkos lobiranju nisu uspeli da uvuku EU. Naime, iako je Brisel postavio gotovo nemoguće i nepravedne referendumske uslove do sada nezabeležene ni u jednoj zemlji (55 posto izašlih birača je moralo da glasa za samostalnost) medijatorska uloga Miroslava Lajčeka u ubeđivanju opozicije da pristane na fer i poštene uslove a potom i Františka Lipke na čelu republičke referendumske komisije bili su svakako korisni. Ne samo za Crnu Goru već i za zvanični Beograd koji nije odbio dobre evrousluge igrajući na kartu visoko postavljene lestvice za independističke glasače koju, kako su računali, suverenistički blok neće preskočiti.

Prljavom antireferendumskom propagandom sejanja straha kod crnogorskih građana – primerice, da se neće moći više lečiti ili studirati u Srbiji, da će granicu prelaziti sa pasošem i vizama, da će Srbi u Crnoj Gori biti ugroženi isto onako kako su, po toj i takvoj nacionalističkoj matrici bili ugroženi uoči ratova u Hrvatskoj i Bosni - Beograd je zapravo stvarao kontraefekat osnažujući i time inače jak suverenistički pokret, kojem su se priključili, nakon prekida pregovora sa EU, i brojni neodlučni birači. Takav repertoar koji su zdušno pothranjivali mnogi ovdašnji mediji bio je

su po pravima sa partizanima: ideja o kralju svela se, po svemu sudeći na neučinkovit marktetiński predizborni gest SPO, čija je poularnost kod birača i onako dovedena u pitanje.

U malobrojnim reakcijama u javnosti cela stvar je komentarisana ambicijama Krunskog saveta i prinčeve porodice. Osim naklonosti ka monarhiji (SPO iz ideoloških razloga a Karađorđević dinastičkih) bar još jedna činjenica može se pripisati zastupnicima ideje o vraćanju Srbije bar šezdeset godina unazad.

Tinjajuća priča o monarhiji ako spasu za Srbiju, uvek je rasplamsavana u doba velikih društvenih lomova, ratova, haosa koji već gotovo dve decenije potresaju Srbiju. Prvu put je SPO doveo A.Karađorđevića u Srbiju početkom raspada bivše Jugoslavije, da bi ideja o monarhiji iz ove partije ponovo bila plasirana u javnost u trenutku odvajanja od Srbije i poslednje federalne jedinicie SFRJ - Crne Gore.

Pretendent na presto, koji je u međuvremenu posle oktobarskih promena dobio državljanstvo Srbije, dbor na Dedinju i državnu apanažu, početkom devedesetih je u Srbiji dočekan sa popriličnom dozom radoznalosti (ništa više od toga) i pratećim uobičajenim skandalima za koje je u to vreme uz blagoslov Miloševićevog režima bila zadužena Srpska radikalna stranka.

Danas stvari, bar što se tiče radoznalosti građana, stoje nešto drugačije. Više od ideje o vraćanju Srbije u prošli vek, zabavljalo ih je kako pretendent na kraljevski tron govori srpski jezik. I to nešto govori o stanju duha i političkom razmišljanju u Srbiji, kojoj predstoji jesen u kojoj će aktuelna vlast morati građanima da saopšti neke istine. O Kosovu na

Kraj jedne iluzije

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Milošević

Iako nerado daje izjave, valjda ne mogavši da odoli, premijer Koštunica je nedelju dana uoči crnogorskog referenduma “smestio” Srbiju na moru... a manju republiku na Dunav, hoteći da i time potvrdi onu Miloševićevu, kako je Crna Gora tek 27. srpski region. Demonstrirao je javno, po ko zna koji put, na beogradskom skupu Pokreta za zajedničku državu, jedinstvo vlasti, akademika i crkve u prononsiranju velikosrpskog projekta čija je glavna okosnica širenje srpskih teritorija i upravo izlazak na topli Jadran. Sve su (im) nade, međutim, pale u vodu kada su crnogorski građani 21. maja odlučili, mirno i demokratski, na referendumu, da njihova država bude nezavisna. Time je označen i kraj jedne iluzije - da ono što je stvoreno, pod patronatom evrobirokratije ili preciznije, Havijera Solane pre samo tri godine, kao provizorijum zvani državna zajednica SCG , može da izdrži na duži rok. No, ne radi se samo o iluziji: nacionalističkom programu koji je proizveo toliko zla, ljudskih patnji i nesreća kroz četiri srpska rata protiv drugih naroda i najvećih svetskih sila zadat je veliki udarac, jer je i poslednja eks-ju-republika dobila samostalnost, čime je dovršena disolucija

Kralj ili propast

PIŠE: BRANKA KALJEVIĆ

Milošević

Kako ideja o monarhiji u Srbiji baš i nema neko značajnije uporište (SPO, neke male monarhističke stranke i deo seoskog stanovništva), pokušaj njenog oživljavanja znači samo odvrćanje pažnje od rešavanja krupnih problema, gubljenje vremena u kvaziraspravama i još jednu, ma kako marginalna ona bila podelu: na republikance i monarhiste

Kad god ne znamo šta ćemo sa problemima, po već oprobanom receptu za dangubu, mi posegnemo za prošlošću. Tako je na majsku odluku građana Crne Gore o razlazu sa Srbijom u Beogradu odgovoreno:hoćemo kralja. Dok je premijer Koštunica oklevao da prizna referendumske rezultate o osamostaljivanju Crne Gore sa Dedinja je banuo pretendent na srpski presto Aleksandar Karađorđević i javnosti saopštio da je pravi čas za obnovu monarhije, a on prava ličnost da izvuče Srbiju iz krize i uz pomoć rođačkih veza sa evropskim kraljevskim dinastijama uvede u Evropu.

Inicijalna kapisla za njegov nastup bila je izjava lidera SPO i tada još ministra inostranih poslova SCG Vuka Draškovića o potrebi obnavljanja monarhije. Draškovićeva stranka oduvek je bila za Dražu (Mihajlovića) i kralja . I dok je sa rehabilitacijom četničkog pokreta u državnim organima išlo lakše- odlukom Skupštine Srbije izjednačeni

i realizaciju sopstvenih političkih ciljeva. Ne ulazeći u praksu drugih jedinica SFRJ, problemi nasleđeni posle 5. oktobra 2000. godine, potvrđuju da u Srbiji prilikom donošenja političkih i vojnih odluka nije vođeno računa o fundamentalnim principima i pravilima međunarodnog prava i o preuzetim obavezama. Moralna i pravna odgovornost bile su zanemarljive vrednosti (*quantité négligeable*), a princip “cilj opravdava sredstvo” vodeća maksima. Radilo se, u osnovi, o subjektivnom odnosu prema primeni međunarodnog prava svedenoj na meru koja je odgovarala u datom trenutku potrebama Miloševićevog režima i onih koji su ga podržavali.

Subjektivan odnos država prema primeni međunarodnog prava je opšta pojava svojstvena njegovoj pravnoj prirodi.(2) To je posledica zavisnosti od volje država koje su odlučujući faktor u procesu formiranja međunarodnopravnih normi. Otuda napor država da ih tumače prilikom sprovođenja, zanemarujući opšte interese polazeći od svojih potreba. U Srbiji je devedesetih godina prošlog veka to bila zvanična politika koja je destruktivno delovala na zakonodavnu, pravosudnu, spoljnopolitičku i diplomatsku aktivnost. Treba dodati da su nesumnjivo doprineli stvaranju ovog stanja, oportunistički i konzervativizam pravnika, svojstveni njihovoj profesiji čuvara postojećeg državnog poretka, uz odgovarajuću većinsku nacionalističku orijentaciju u to vreme. I ovo je značajno doprinelo izolovanju Srbije od svetskih trendova razvoja prava, naročito međunarodnog. To je razlog što Srbija sada mora da ulaže velike napore radeći na demokratskoj reformi unutrašnjeg pravnog sistema da bi potvrdila na pravnom polju status pripadnice međunarodne zajednice, što je takođe jedan od glavnih uslova za prijem u EU. Treba dodati da su politička neslaganja među stručnjacima za međunarodno pravo dovela do smanjenja ugleda naše nauke međunarodnog prava, koji je bio na zavidnom nivou u svetu, i do potrebe ponovnog organizovanja praćenja negove evolucije okupljanjem na najširoj osnovi svih pravnika koji žele da se njime bave.

ZAVEZANI ČVOR: Posle ovog podsećanja ne treba naročito naglašavati da sada – kada se Srbija nalazi na početku pregovora o statusu Kosova, treba na novoj osnovi da uredi svoje odnose sa Crnom Gorom kao nezavisnom državom, i pre svega izvrši obavezu izručenja haškog optuženika Ratka Mladića Tribunalu – njen odnos prema međunarodnom pravu ima izuzetan značaj. Pored balansiranog političkog i diplomatskog pristupa striktna usaglašenost njenih stavova i predloga sa normama (pravilima i principima), koji predstavljaju osnov današnjeg međunarodnog pravnog poretka, zahteva teško nasleđe iz bliske prošlosti. U kojoj će meri to biti moguće ostvariti zavisi, razume se, od niza okolnosti među kojima će odlučujuću ulogu odigrati unutrašnja situacija u zemlji.

Određeni uspesi i teškoće pratili su do sada međunarodnu aktivnost Srbije koja se odvija pod okriljem UN i OEBS, EU, NATO, sve do Kontakt-grupe. Mora se baciti jedan opšti pogled na stanje političkih odnosa u Srbiji i rešavanje pomenutih glavnih spornih i otvorenih problema od kojih zavisi konsolidovanje njenog položaja kao nezavisne države, da bi se sa gledišta međunarodnog prava mogli osvetliti stavovi onih koji u njeno ime pregovaraju.

Što se tiče uspeha, nesporno je da su odnosi sa EU podignuti na viši nivo. Započeli su i za sada su prekinuti, nadajmo se samo privremeno, pregovori o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Uspostavljeni

Pregovori o Kosovu u kontekstu međunarodnopravnih normi

PIŠE: MILAN ŠAHOVIĆ

Prošlo je šest godina od oktobarskih promena u Srbiji i bez obzira na optimistička očekivanja iz tog vremena glavni problemi koji otežavaju međunarodni položaj Srbije nisu rešeni. Pisac ovih redova je u izjavi datoj *Helsinkiškoj povelji* početkom 2005. godine, ocenjujući tadašnje stanje, rekao: “U odnosima SCG, posebno Srbije, sa međunarodnom zajednicom došlo je u poslednje vreme do krize koja se razlikuje od kritičnih trenutaka kojih je bilo u procesu njenog povezivanja sa svetom posle 5. oktobra 2000. godine. U mnogome bi to mogla da bude prelomna situacija s obzirom na to kako EU i SAD odnosno NATO i Rusija sve više pokazuju da neće moći u nedogled tolerisati niz otvorenih, još nerešenih pitanja preostalih iz Miloševićevog vremena...”(1). Nažalost, do danas se nismo približili njihovom rešenju mada, istine radi, treba reći da je zahvaljujući malo elastičnijem pristupu Srbije i SCG ali i predstavnika međunarodne zajednice započela pregovaračka faza njihovog traženja. Drugog izlaza nema.

Očigledno da je došlo vreme za prelazak sa verbalnih političkih izjava i optužbi, na sistematsku političku i diplomatsku akciju koja bi trebalo da dovede do sklapanja međunarodnih sporazuma i donošenja potrebnih pravnih odluka. Kao i na početku jugoslovenske krize 1991, međunarodno pravo je faktor bez koga se problemi sa kojima se još uvek suočava Srbija ne mogu rešavati i rešiti. Od odnosa prema međunarodnom pravu, kao pravnoj osnovi regulisanja položaja država u odnosima u svetu, i naročito, od poznavanja njegovog aktuelnog stanja i opšteprihvaćenog savremenog tumačenja zavisi u veoma velikoj meri konsolidovanje međunarodnog položaja Srbije koji sada, posle odvajanja Crne Gore, gotovo posle stotinu godina, počinje da deluje kao samostalan i jedinstven subjekat u svetskoj zajednici. Iskustvo iz perioda raspada SFRJ vrlo ubedljivo govori u prilog naglašavanja ove potrebe.

INSTRUMENTALIZACIJA: Podsećanje na to vreme ne može se izbeći. Glavni međunarodni problemi Srbije posledica su politike Miloševićevog režima, preovlađujućeg stanja i isključive, uskonacionalističke i autističke orijentacije javnosti koji su je odvojili od razvoja međunarodne zajednice u periodu posle hladnog rata. Odnos prema međunarodnom pravu bio je posledica takve orijentacije. Imperativ poštovanja njegovih normi i preuzetih obaveza, pod udarom vanpravnih faktora, pre svega politike sile, je negiran. U vreme jugoslovenske krize, politička borba vrlo brzo se pretvorila u oružane sukobe, a primena međunarodnog prava totalno instrumentalizovana, a tumačenje subjektivizirano.

Ukratko, međunarodno pravo poslužilo je političarima i vojnicima kako u Srbiji, tako i u ostalim bivšim federalnim republikama, kao tehnički instrument, sredstvo za pravdanje

donet 28. septembra 1990. godine, dakle, u vreme kada je tadašnja SFRJ još bila ako ne u dobrom, a ono u snošljivom zdravlju; to je isti onaj Ustav koji je Slobodanu Miloševiću otvorio put u ratnu avanturu tako što je srpskom “voždu” omogućio da u slučaju potrebe izmesti oružane snage Srbije iz sastava oružanih snaga savezne države i tako *de jure* i *de facto* srušio ONO i DSZ, jedan od stubova na kojima je počivala ona Jugoslavija – šta god se o toj odbrani danas mislilo – i to mnogo pre nego što je slovenačkim i hrvatskim separatistima i padalo na pamet da izvedu čin secesije. U Srbiji se ta jednostavna i tako očigledna činjenica istrajno zatrpava zaboravom.)

Tvrđnja Borisa Tadića – da naziv Srpska vojska “ne ugrožava ljudska prava nacionalnih manjina”, ne stoji na stabilnim nogama. Ali, i drugi deo te njegove izjave – kako je taj naziv “povezan sa srpskom tradicijom”, iziskuje da se nad njim makar na trenutak zastane. To da taj naziv stvarno ima utemeljenje u srpskoj vojnoj tradiciji opšte je mesto i u udžbenicima za osnovce. Međutim, nije svekolika srpska ratna istorija sazdana od “svijetlih primjera”, od “primjera čojstva i junaštva”, no, u njoj bogme ima i te kakvih “tragova nečovještva”. Ovdášnji vojni eksperti patriotiskog naboja naprosto zaobilaze sve zajedničke države i njihove vojske, a posebno povlače oštar rez diskontinuiteta sa komunističkom državom i njenom vojskom iz Titovog vremena, i Srpsku vojsku u “ponovnom rađanju” smeštaju u udobnu tradiciju “sjanih srpskih pobeda” iz prvih decenija prošloga veka, naročito u onu vojnu tradiciju koju personifikuje vojvoda Živojin Mišić! Ali, ta se istorijska kombinatorika može izvoditi samo na kućnim sedeljicama. Jer, u svim vojskama zajedničkih država, bez obzira na to kako su se zvale one i njihove armije, preovlađivao je srpski nacionalni faktor, što će reći, da je bio dominantan u svim domenima vojne organizacije. To je jedno. A drugo, šta ćemo sa gubitništvom u ratovima vođenim u deceniji vladavine Slobodana Miloševića? Šta ćemo sa groznim zločinima počinjenim u ime srpskog nacionalnog korpusa na (raz)bojištima širom bivše Jugoslavije?

U subotu, 24. juna ove godine, u požarevačkoj kasarni, zakleo se “časću i životom” prvi kontigent regruta – da će “braniti Republiku Srbiju”. Resorni ministar Zoran Stanković je svečano obznanio da je to “novi početak” Srpske vojske. U veoma optimističkim reformskim projekcijama Srpska vojska će 2010. godine biti potpuno transformisana po NATO-modelu, tako da će se njeno današnje brojno stanje prepoloviti, odnosno, neće imati više od 21.000 profesionalaca. Međutim, može Srpska vojska (ili kako god se zvala) da bude najsavremenije opremljena i organizovana, da ima obrazovan i proevropski orijentisan komandni kadar - držimo da ona, ta Srpska vojska, ne može biti potpuno transformisana bez najbitnije dimenzije – bez reformi u glavama ljudi, što podrazumeva i skidanje teške hipoteke iz bliske ratne prošlosti. Naravno, prvi korak na tom putu jeste – suočavanje sa tom prošlošću. Ali, nažalost, u Srbiji još nema ni vojnih ni političkih kapaciteta za takvu reformu. ■

Jedan drugi penzionisani general, jedan iz plejade “srpskih junaka” “Drugog kosovskog boja”, Božidar Delić, čovek koji je svojedobno lansiran u ovdašnju medijsku orbitu kao ključni svedok odbrane Slobodana Miloševića i koji je “rasturio” Džefri Najsa, dakle, taj je general u intervjuu, opet u već pomenutom glasilu, a potvrđujući tezu da je “masovno penzionisanje” generala u “punoj snazi” – “razbijanje vojske”, tvrdio i sledeće: “Mene je penzionisao Tadić, kao i još nekolicinu mojih kolega. Ja ne držim njegovu stranu. Hvala mu, nisam mogao da radim sa onima koji govore engleski.” Dakle, Delić “ne drži Tadićevu stranu” demokratske opcije (demokratska, uprkos tome da se i Tadiću i njegovoj stranci mogu staviti ozbiljni prigovori!). Ali, zato general “drži stranu” Vojislava Šešelja i onog jurodivog narodnog poslanika Zorana Krasića koji, poput svog stranačkog lidera, neumorno širi šovinistički vonj i srpskim parlamentom – on se učlanio u Srpsku radiklnu stranku! (Može se samo misliti u kojem bi smeru krenule reforme vojske i odbrane u slučaju da za vladajuće kormilo Srbije – na nevolju, nismo daleko ni od te nesreće – uskoče radikali, a general Delić zasedne u fotelju ministra odbrane koju je, svi su izgledi, nameračio da osvoji!)

Izvesno, aktivni sastav vojske u Srbiji trpi ne mali pritisak veoma brojnog izrazito “rodoljubnog” ešelona, ne samo penzionisanih generala (prema izjavi generala Zdravka Ponoša, ima ih čak 700!), nego i ostalih vojnih penzionera visokih činova. No, i u koru aktivnih srpskih oficira prevladava konzervativna struja. Te bi činjenice (osim mnogih drugih faktora) mogle znatno usporavati reformu vojske, koji proces, svemu uprkos, ipak nije moguće zaustaviti. Činovnici Ministarstva odbrane (kako sada stoje stvari, ono će ostati gotovo netaknuto sa sve Zoranom Stankovićem na čelu, jedino će biti preimenovano u Ministarstvo odbrane Republike Srbije) i generalštabni oficiri skloni su preterivanju prilikom javnih prezentovnja dometa vojnih reformi.

Međutim, reformski rezultati su veoma skromni i uglavnom se svode na puko redukovanje glomazne i inertne vojske. Pri tome valja imati na umu da proces transformacije vojne sfere u bivšoj državnoj zajednici nije otvoren kao smišljena planska delatnost vrhovnih državnih i vojnih struktura, nego je on, po našem dubokom uverenju, najvećma rezultat delovanja tri faktora: a) velikog pritiska međunarodne zajednice, b) hroničnog siromaštva države i vojske (u kojem jedva da je bilo moguće održavati glomaznu armiju na nivou proste reprodukcije), c) još iz ratnog perioda nagomilane, a danas beznadežno zastarele borbene tehnike.

O tome kao će se zvati kontigent donedavne zajedničke armije koji će “pokrivati” teritoriju Srbije, odlučiće Skupština te države. No, već sada je izvesno da će se zvati – Srpska vojska, za koji su se naziv opredelili i vršilac dužnosti načelnika Generalštaba te vojske, general-major Zdravko Ponoš i predsednik Republike Srbije Boris Tadić, u ulozi njenog vrhovnog komandanta. (Ima indicija koje ukazuju na to da bi Vojislav Koštunica, da je ikako bilo moguće, bio rado zgrabio komandnu palicu Srpske vojske, ali ta funkcija, po važećem Ustavu Republike Srbije, pripada predsedniku Republike. Podsećanja zarad, to je isti onaj Ustav koji je

su neposredni kontakti sa albanskom stranom početkom pregovora o decentralizaciji Kosova, uz učešće UN. Prvi put se razgovara na bazi konkretnih predloga što je posle polemika samo po sebi uspeh. Održan je referendum o nezavisnosti Crne Gore. Nije bilo moguće osporiti pravo crnogorskog naroda da sam odlučuje o sudbini svoje državnosti. Povučena je potez od odlučujućeg značaja za budućnost obe države koje očigledno nisu bile dorasle mogućnosti zajedničkog života na višem stupnju demokratskog organizovanja na bazi ravnopravnosti utvrđene u Ustavnoj povelji.

S druge strane, i pored upornih zahteva Haškog tribunala za suđenje povreda međunarodnog humanitarnog prava na tlu bivše Jugoslavije, pokušaj srpske vlade da se tzv. dobrovoljni odlasci u Hag predstave kao izraz partnerskih odnosa sa Tribunalom nije uspeo. Dugogodišnje zamajavanje oko upućivanja Mladića, predstavlja flagrantnu povredu međunarodnih obaveza Srbije kao članice UN. Taktičko poigravanje sa Tribunalom može se okarakterisati kao direktna negacija glavnog strateškog cilja naše države u ovom trenutku: potrebe za brzom rehabilitacijom Srbije u očima sveta i realizacijom demokratskih reformi. Bez obzira na određeni napredak na zakonodavnom polju, posebno u oblasti zaštite ljudskih prava i u privrednoj aktivnosti (svrha ovog članka nije analiza sadržine i primene prihvaćenih akata), svakodnevni život opominje sporošću poboljšanja životnog standarda ogromne većine stanovništva. Što se tiče klime u društvu kao da našem političkom podneblju još uvek ne odgovara život po evropskim standardima. Podeljene reakcije srpske javnosti i vlasti na pozitivan rezultat koji je doveo do nezavisnosti Crne Gore je više nego simptomatičan i u ovom pogledu. Kao da su snage koje vode zemlju i dalje spremne da gaje odavno proklamovano kolektivno samožrtvovanje srpskog i drugih naroda koji žive u njoj, ukrašeno pozlaćenim odorama modernog srpskog militantnog pravoslavlja.

Danas nema razloga za pokretanje diskusije o uzrocima prikazanog stanja. Sve zajedno uzev, unutrašnja politička i ekonomska nestabilnost, međustranačka borba za vlast unutar demokratskih snaga, kontinuirana ofanziva konzervativaca svih boja, potencirani posledicama oružanih sukoba na tlu bivše Jugoslavije, bitno otežavaju brže, doslednije i efikasnije sprovođenje demokratskih reformi i moraju se negativno odražavati na koncipiranje spoljne politike i na delovanje diplomatije. Bez novog ustava, sa više centara moći, međunarodni autoritet svake zemlje mora biti uzdrman. Za nekoga ko ne učestvuje aktivno u političkom životu to je nesporno. Bez obzira kako političari objašnjavaju motive i efekte svojih akcija.

Stvoren je ambijent u kome dominira nekritičan, apodiktčan odnos prema sopstvenim uverenjima i stavovima. To dovodi do apriornog odbijanja gledišta druge strane u pregovorima i deluje kontraproduktivno, radi se u "korist svoje štete". Otežava se, pa i onemogućava na taj način rasprava o sopstvenim predlozima kao i nalaženje puteva za postizanje kompromisa i rešenja. Kosovo predstavlja u ovom pogledu tipičan primer ne samo zbog stava srpske nego i albanske strane, pa i nekih međunarodnih faktora. Pitanje statusa Kosova vezano je za pregovore o decentralizaciji i opštoj zaštiti srpskog naroda i drugih nealbanskih etničkih zajednica, a rešenja za ulogu vlasti iz Beograda i Prištine. Za Albance nezavisnost je "uslov svih uslova". Srbi govore o kompromisu na bazi samostalnosti unutrašnje pravnog sistema pod suverenitetom Srbije. Odbijanjem Srbije

priklještene između zahteva za izručenjem Mladića Haškom tribunalu i želje za priključenjem EU i odbrambenom sistemu NATO, sve je zavezano u čvor. I neizvesnost u odnosu na pristup Srbije razdruživanju sa Crnom Gorom predstavlja test za sebe, po brzini kojom će se ovaj proces odvijati. Konačno, odbijanje odgovornosti za ratne zločine i druge povrede međunarodnog humanitarnog prava, i praktično, prihvatanje pod pritiskom saradnje sa Haškim tribunalom, mogli su samo negativno da utiču na položaj Srbije koja se legitimisala kao nespremna da prihvati preovlađujući trend jačanja međunarodne zakonitosti kažnjavanjem ratnih zločinaca i razvijanja međunarodnog krivičnog prava.

KAKVA PLATFORMA ZA PREGOVORE: Nefleksibilni, stavovi su i doveli do intervencije međunarodne zajednice na početku jugoslovenske krize 1991. U svoje vreme Damoklovo mač iskorišćen je preduzimanjem, naknadno legalizovane oružane intervencije NATO 1999, protiv SR Jugoslavije. Ni ova, ni aktivnost UNMIK na Kosovu, čiji je zadatak bilo stvaranje multietničkog demokratskog društva na osnovu Rezolucije 1244. Saveta bezbednosti, nisu dali rezultate. I obaranje Miloševićevog režima 2000, ne samo da nije dovelo do nalaženja formule za Kosovo nego ni za ostala otvorena pitanja od kojih zavisi poboljšanje položaja Srbije u svetu. Te se možemo pitati gde bi se našli Srbija i region Balkana da nije nade da je međunarodna zajednica izvukla određene zaključke o novom načinu delovanja iz iskustva stečenog od početka jugoslovenske krize 1991. U svojstvu medijatora i organizatora pregovora njeni predstavnici ne mogu računati na uspeh bez objektivnog pristupa i vođenja računa o interesima svih zainteresovanih strana, kao i bez striktnog poštovanja i doslednog sprovođenja fundamentalnih principa i pravila međunarodnog prava utvrđenih u Povelji UN.

To su, ustvari, dva postulata na kojima Srbija treba da gradi platformu za pregovore o statusu Kosova ali i da vodi svoju spoljnopolitičku aktivnost uopšte. Pri tome, izuzetnu pažnju treba posvetiti načinu korišćenja međunarodnog prava i tumačenju njegovih pravila i principa kao osnove platformi za diplomatske razgovore i pregovore. Nije reč u ovom pogledu samo o oslobađanju od subjektivnog pristupa njihovom tumačenju, o čemu je ranije bilo reči. Najvažnije je obezbediti zauzimanje stavova i formulisanje zahteva u skladu sa aktuelnim stanjem međunarodnog prava što je u Miloševićevom režimu izostalo zbog njegove politike. Otuda nekoliko reči, o prirodi aktuelnog međunarodnog prava ne može biti na odmet. Teško da se bez prihvatanja i razumevanja savremene koncepcije međunarodnog prava može voditi uspeša spoljna politika.

Na sadašnjem stupnju razvoja, na početku XXI veka, međunarodno pravo nije više ono koje je postojalo u prošlosti, kada se od njega očekivalo da prvenstveno reguliše međunarodne odnose država. Ne treba pominjati da ni svet nije više isti. Živi se u vremenu integracije, institucionalizacije međunarodne zajednice, na pragu globalizacije. Međunarodno pravo uređuje gotovo sve oblasti međunarodnog života pri čemu se, osim država kao primarnih subjekata, UN i drugih međunarodnih organizacija, kao nosioci prava i dužnosti, uz ostale nedržavne subjekte pojavljuju i ljudi kao pojedinci. Međusobna zavisnost država i njihovi zajednički interesi doveli su do organizovanja međunarodne zajednice, jačanja njenog autoriteta i daljeg smanjenja, odnosno relativizacije snage suvereniteta država. Zaštita njihovih prava i dužnosti uslovljeni su principima solidarnosti i

kolektivnog rešavanja pitanja očuvanja mira i bezbednosti, ekonomske i druge saradnje, poštovanja prava naroda na samoopredeljenje i zaštite ljudskih prava. Stvaranjem UN kao centra međunarodne saradnje i razvijanjem mehanizama nadzora nad sprovođenjem obaveza preuzetih univerzalnim međunarodnim konvencijama i drugim sporazumima i, u poslednje vreme, proširenjem mreže međunarodnih pravosudnih institucija, primat međunarodnog prava nad unutrašnjim pravnim sistemima država sve je vidljiviji u svakodnevnom životu.

NOVE POTREBE I NOVA PRAVILA: Osnovu tako stvorenog međunarodnog poretka čine opšteobavezne, imperativne norme koje države nikako ne smeju kršiti pozivajući se na svoju unutrašnju nadležnost. Imperativne norme neprekidno jačaju objektivno naddržavnu snagu međunarodne zajednice. Zajedno sa opštim normama, obaveznim za sve države i običajnim pravnim pravilima pozitivno-pravni sistem međunarodnog prava zaokružuje Povelja UN. Na osnovu čl. 103, ona je prihvaćena kao akt po kome: "U slučaju sukoba između obaveza članova Ujedinjenih nacija po ovoj Povelji i njihovih obaveza po nekom drugom međunarodnom sporazumu, prevagu će imati njihove obaveze po ovoj Povelji". Na taj način odgovornost država podignuta je na viši nivo pošto je povezana sa poštovanjem i sprovođenjem principa i pravila utvrđenih u Povelji. Za predmet kojim se bavi ovaj članak zaslužuje pomena da su upravo na toj liniji u Deklaraciji principa o prijateljskim odnosima i saradnji država u skladu sa Poveljom UN(3) usvojene dve preporuke od bitnog značaja za primenu međunarodnog prava prilikom rešavanja međunarodnih sporova. S jedne strane, Generalna skupština je izjavila da su sedam pricipa čija je sadržina kodifikovana u Deklaraciji, "u njihovom tumačenju i primeni međusobno povezani i svaki princip treba tumačiti u okviru ostalih principa". I, sa druge strane, da su "principi iz Povelje uneti u ovu Deklaraciju osnovni principi(4) međunarodnog prava, i zahteva prema tome, od svih država da se u svom međunarodnom ponašanju nadahnjuju ovim principima i razvijaju svoje međusobne odnose na osnovu strogog poštovanja navedenih principa".

Drugim rečima, primena normi međunarodnog prava i obaveza preuzetih od strane država ne zavisi više od njihove pojedinačne volje i interesa, nego podleže poštovanju određenih zahteva proizašlih iz nužnosti očuvanja zajedničkih interesa svetske zajednice. Razume se, na proces njegovog sprovođenja treba gledati u svetlosti konkretnog stranja političkih, ekonomskih i drugih odnosa država, borbe snaga i dr. Treba imati u vidu da i njegovu evoluciju obeležava neravnomernost isto kao i razvoj unutrašnjeg prava i društvenih odnosa uopšte. Tako, ima oblasti međudržavnih odnosa koje još nisu regulisane na univerzalnoj ili regionalnoj osnovi. Neke oblasti to nikad neće biti. Države nikada nisu pristale da se zajednički utvrde pravila o nastanku i prestanku svog postojanja. Pojavljuju se i nove potrebe koje zahtevaju nova pravila. Ima nejasnih pravnih normi. Najzad, kao u pravu uopšte, i u međunarodnom pravu samo na bazi činjenica može se ceniti ponašanje država u međunarodnim odnosima. Davanje deklarativnih izjava o privrženosti međunarodnom pravu pozivanjem na njega kao osnovi sopstvenih predloga i stavova nije dovoljno. Oni treba da odgovaraju opšteprihvaćenim tumačenjima relevantnih normi na osnovu kojih treba države da rešavaju svoje sporove i formulišu odgovarajuće predloge.

Pogleda li se iz toga ugla pristup Srbije, kao i evolucija njenih stavova koji su doveli do formulisanja njenih polaznih pozicij u pregovorima o statusu ne bi se moglo reći da su u potpunosti usaglašeni sa odgovarajućim normama savremenog međunarodnog prava. Primetno je odsustvo ekspertske analize, odnosno sveobuhvatnog uzimanja u obzir svih međunarodnopravnih aspekata kosovskog pitanja. O političkim aspektima platforme na osnovu koje se danas razgovara, koja se dugo i, izgleda spontano pod uticajem političkih prilika kristalisala, mnogo je govoreno i pisano. To nije bio slučaj sa njenom međunarodnopravnom sadržinom(5). A to je u poređenju sa ostalim međunarodnim spornim pitanjima – odnosima sa EU, Tribunalom u Hagu, i sa nezavisnom Crnom Gorom – ne samo politički već i pravno najsloženija i najosetljivija problematika. Od rešenja kosovskog pitanja *de facto* zavisi budućnost položaja Srbije u međunarodnim odnosima.

KAKO REŠITI STATUS KOSOVA: Konstitutivni elementi Platforme mogu se videti u Deklaraciji Skupštine Srbije, govorima u Skupštini i Savetu bezbednosti predsednika Tadića, premijera Koštunice i ministra spoljnih poslova Draškovića.(6) Objavljen je pre početka pregovora u Beču odeljak Platforme o decentralizaciji Kosova, a o ostalim pitanjima o kojima se pregovara date su samo naznake o stavovima u štampi. U toku pisanja ovog članka pojavio se i Predlog o rešenju pitanja statusa Kosova, predstavljen kao doprinos efikasnijem vođenju pregovora i bržem posizanju njihovog cilja. Ipak, i bez uvida u konkretne formulacije o opštoj orijentaciji i bazičnim stavovima srpske strane moguće je dati određene primedbe sa stanovišta međunarodnog prava.

U istorijskim korenima, poštovanju međunarodnog prava, Povelja UN i Rezolucija 1244. SB, očuvanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta SRJ koje ova rezolucija potvrđuje, u nepromenljivosti granica, zaštiti ljudskih prava srpskog i ostalog nealbanskog stanovništva i kulturne baštine – Srbija nalazi fundament svojih stavova. Tretira Kosovo kao svoju teritoriju. Predlog se, ustvari, svodi na razradu poznate formule "više od autonomije, manje od nezavisnosti". Ovaj predlog rešava problem očuvanjem Kosova u granicama Srbije, ne vodeći računa o realnosti, pozicijama suprotne, albanske strane, ciljevima međunarodnih faktora, a ni interesima Srba i drugih nealbana koji žive na Kosovu upućeni na zajednički život u budućnosti pod albanskom vlašću, ali i potrebi što bržeg ulaska u EU. Samo nam još treba da se, osim Mladića i problem Kosova pojavi kao prepreka ulasku u EU!

Izgleda kao da se ne želi shvatiti ozbiljnost febrilnog stanja u kome se Srbija nalazi unutar zemlje i u međunarodnim odnosima. Činjenica je da ovakvi predlozi mogu samo da učvrste albansku stranu u nastojanju da se u toku tekućih pregovora izbori za bilo kakvu vrstu nezavisnog položaja izvan Srbije. Srpska strana izražava spremnost i za postizanje kompromisa, samo što u postojećim uslovima sa najnovijim Predlogom o statusu Kosova do toga neće doći. U dosadašnjim pregovorima albanska strana pristaje na razgovor i približavanje jedino povodom pitanja od vitalnog značaja za eventualno nezavisno Kosovo (dugovi, kulturna baština, delimično srpske opštine i sl.). Ona traži bezuslovno formiranje nezavisne države. To je Hašim Tači kratko, ali veoma jasno napisao u članku pre kratkog vremena objavljenog u *International Herald Tribune* u kome je rekao da iz "moralnih i istorijskih razloga, zbog Miloševićevog

je, objašnjavajući moć Petesena rekao «On je Bog na Kosovu». Petersen je po ocenama svojih poslodavaca veoma dobro radio svoj posao i bio je nezamenljiv za proces koji se na Kosovu polako privodi kraju. Toliko nezamenljiv da njegov odlazak može da znači samo to, da je na Kosovu gotovo sve završeno i da više nije bitno ko će da bude Visoki predstavnik, odnosno šef UNMIK, odnosno čovek sa daleko najviše vlasti na Kosovu. Ono što je ostalo da se završi, očigledno može bilo ko pa je Petersenu dopušteno da ode.

Kleronacionalistički Beograd je tako doživeo još jedan poraz i priprema se da preživi i onaj konačni, definitivni gubitak Kosova kao sna, kao virtuelne kulekve iz koje svakog dana iskaču i rađaju se novi kleronacionalisti, novi vojnici za suludi virtuelnu ili stvarnu borbu sa celim normalnim svetom, ali i značajnim i sve većim delom Srbije.

Jer, kad formalno više ne bude pokrajine Kosovo, neće biti paralelnih institucija koje su maska za milione eura mutnih poslova koji se valorizuju na glasačkim listićima, nema «PR», «PZ» «DJ» i ostalih tablica na motornim vozilima koje takođe generišu ogroman novac, nema univerziteta i fakulteta u kosovskim selima od po nekoliko stotina žitelja. Naravno, nema više ni sevapa i inata kao glavnih odrednica unutrašnje i spoljne politike Srbije. Posle Crne Gore i Kosova, srpski političari, Vlada i skupština moraće da se pozabave rešavanjem trivijalnih i glupih pitanja kao što su sloboda, hleb, posao, školovanje đaka, lečenje bolesnika. Moraće premijer i predsednik, umesto izvikivanja parola po novinama da pokušaju da naprave zemlju u kojoj u školi ima znanja, u sudu pravde, u bolnici milosrđa, u Crkvi hrišćanske ljubavi.

Kosovski Srbi bi mogli, ukoliko se u poslednjem momentu ne dozovu pameti, da dođu u tešku situaciju. Beograd ih je uporno ohrabrivao da se suprotstavljaju Prištini, da je ne priznaju, da ne primaju novac od institucija Kosova. To je možda bila dobra politika da nekoliko stotina ljudi iz establišmenta ili bliskih njemu, ali je pogubna za ceo jedan narod. Nedavno su održani prijemni ispiti za srpske fakultete u selu Ranilug kod Gnjilana. Polagalo je mnogo dece iz opština Gnjilane, Vranje, Bujanovac... Gotovo su svi položili i gotovo su svi «upali» u budžet Srbije. Na jesen, kad Kosovo dobije suverenost, makar i uslovljenu, ta deca bi, kao inostrani studenti morali sa pasošem na nastavu, ako fakultet, kao i sve srpske bastard institucije ne bude ukinut.

PREGOVORI: Dosadašnji susreti Srba i Albanaca, bez obzira o kom se profilu ljudi radi, pokazali su da Srbi nisu skloni da Albance prihvate kao iole ravnopravne, i to je suština svih problema koji postoje a tiču se pregovora ili bilo kakvih razgovora. Jer, beogradski kleronacionalisti i dalje smatraju da su kosovski Albanci ljudi kojima najviše priliči da stružu drva i da je to njihov krajnji domet. Čak se i u jednom od beogradskih Rotary klubova, dakle, društvu nesporno evropski i svetski opredeljenih ljudi

I na kraju, može se postaviti pitanje da li unutrašnje političko stanje u Srbiji omogućava postizanje sporazuma koji bi zadovoljio potrebu obezbeđenja i zaštite srpskog i drugog nealbanskog stanovništva uz prihvatanje zahteva za nezavisnost Kosova? Pisac ovog članka, kao stručnjak za međunarodno pravo, može samo da skrene pažnju na opšte principe mirnog rešavanja sporova i to :

- starne u sporu treba da traže ona mirna sredstva koja odgovaraju okolnostima i prirodi spora;
 - ukoliko ne mogu naći rešenje odabranim mirnim putem treba nastaviti traženje rešenja drugim mirnim sredstvima o kojima će se saglasiti;
 - strane u sporu i druge države treba da se uzdrže od svakog akta koji može da pogorša situaciju, kako ne bi doveli u opasnost održavanje međunarodnog mira i bezbednosti, i deluju u skladu sa ciljevima i načelima UN;
 - treba sprovoditi u dobroj veri preuzete međunarodne obaveze kao i opšteobavezne fundamentalne principe i pravila međunarodnog prava;
 - korišćenje pretnje ili upotreba sile i pritiska koji u toku traženja rešenja međunarodnih sporova, predstavljaju osnov ništavosti međunarodnih sporazuma postignutih tim putem.
- Međunarodno pravo je čudna biljka. Ono može efikasno da doprinese rešavanju međunarodnih sporova samo ako se postigne saglasnost između sukobljenih strana.

Napomene:

- V. Helsinška povelja, br. 79-80, 2005.
- V. Međunarodno prao i jugoslovenska kriza, priredio M. Šahović, Zbornik radova, izd. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1995.
- Ovaj akt Generalne skupštine UN prihvaćen konsensusom na njenom XXV jubilarnom zasedanju 1970. rezolucijomj 2625 (XXV), u kojoj se preporučuje državama kao međaš u daljem razvoju međunarodnog prava, predstavlja do danas jedini zajedničko prihvaćeno tumačenje Povelje posle konferencije u San Francisku, Raden je desetak godina. naveden je i na Samitu UN održanom povodom 60. godišnjice UN 2005, u njegovim zaključcima. SFRJ je odigrala značajnu ulogu prilikom njenog formulisanja. Pisac ovog članka bio je među njenim redaktorima u radu koji je trajao od 1960. do 1970. V. *Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation*, edit. by Milan Šahović, The Institute of international politics and Economics, Belgrade and Oceana Publications, inc., Dobbs Ferry, New York, Belgrade 1972.
- U Deklaraciji su obrađena sledeća pravila i principi: Zabrana pretnje ili upotrebe sile, mirno rešavanje sporova, nemešanje u unutrašnje poslove države, saradnja između država u skladu sa Poveljom, ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda, suverene jednakosti i savesnog ispunjavanja obaveza prihvaćenih u skladu sa Poveljom UN.
- Usput se može primetiti da u našem pregovaračkom timu, bar prema saznanju pisca članka, nema nijednog našeg međunarodnog pravnika što ga ne iznenađuje, ali se izvinjava ukoliko nije tačno. Konačno bar bi pravnici iz MIP morali da učestvuju tom radu.
- V. Međunarodna politika, izd. Instituta za međunarodnu politiku i privredu, br. 1120-1121, 2005.
- V. International Herald Tribune, November 2005.
- V. Kofi Annan, Two concepts of sovereignty, The Economist, 18 September 1999, i Judy Batt, The Question of Serbia, Chaillot Paper, No 81, p. 35.
- V. Annuaire de l’Institut de Droit International, Session de Milan, vol 65-II, 1994, p. 37.

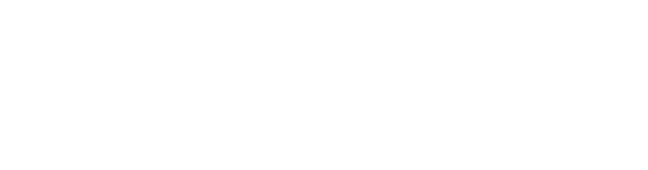
režima, negativnog sećanja na ulogu Srbije u rešavanju balkanskog pitanja na početku XX veka, i pored pozitivnog iskustva iz autonomije dobijene u SFRJ ustvaom od 1974. i činjenice da albanski narod predstavlja većinu na Kosovu”, ono mora da postane nezavisna država.(7) Ustvari, problem Kosova se svodi na priznanje prava albanskog naroda na samoopredeljenje, što srpska strana zanemaruje i ne pominje. I na taj način pokazuje da nije spremna da dosledno poštuje međunarodno pravo.

Srpski pregovarački tim problem statusa Kosova isključivo stavlja u kontekst očuvanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta Srbije. Njihovo očuvanje, međutim, ne spada na osnovu savremenog međunarodnog prava u fundamentalne norme međunarodnog prava. Zaštićeni su pravilom o zabrani pretnje ili upotrebe sile (i to samo oružane) utvrđenom u čl. 2. t. 4. Povelje. Međjutim, primena ove odredbe Povelje uslovljena je Deklaracijom o principima o prijateljskim odnosima, poštovanjem ostalih principa među kojima se nalazi i pravo naroda na samoopredeljenje. U formulaciji Deklaracije o principu zabrane pretnje ili upotrebe sile protiv država takođe se štite granice i zabranjuje upotreba i pretnja silom u teritorijalnim sporovima, ali i zahtev za uzdržavanje država od primene sile protiv naroda koji zahtevaju priznanje svoga prava na samoopredeljenje.

Može se videti zapravo da danas bez vođenja računa o pravu naroda na samoopredeljenje, koje, osim zabrane pretnje ili upotrebe sile, mirnog rešavanja sporova, obaveze sprovođenja u dobroj veri prihvaćenih obaveza, predstavlja osnov međunarodnopravnog poretka, status Kosova nije moguće rešiti. U Deklaraciji o principima o prijateljskim odnosima razrađena je pravna priroda prava na samoopredeljenje i putevi njegove primene u demokratskom društvu. Prihvata se njegova realizacija u obliku nezavisnosti, autonomije i ujedinjenja slobodnim izjašnjavanjem u odsustvu prinude od strane vlasti. Ako do toga dodje, predviđeno je pružanje međunarodne pomoći međunarodne zajednice. U našem slučaju upravo se to događa. Danas je jasno da zahtev za nezavisnošću Kosova predstavlja jedinu soluciju koja se polazeći od prava na samoopredeljenje nameće. Počev od krize devedesetih godina prošlog veka, akumulirali su se uslovi u prilog takvog rešenja. Osim faktičke situacije na Kosovu to je trend koji još više relativizuje suverenitet država. Treba podsetiti, to je bilo objavljeno i u našoj štampi, da je Kofi Anan, generalni sekretar UN, napisao u jednom članku da počinje da preovlađuje tendencija jačanja “suvereniteta naroda na račun suvereniteta država”. Članak Kofi Anana je iz 1999. godine.(8) Godine 1994, na zasedanju Instituta za međuandrodno pravo u Milanu bivši generalni sekretar UN Butros Butros-Gali govorio je o opasnosti od ultranacionalizama i mikronacionalizama.(9) Zemlja u kojoj smo živeli i ova u kojoj živimo sada žrtva je i jedne i druge devijacije onoga što se podrazumeva pod patriotizmom kao izrazom jednostavnog normalnog osećanja pripadnosti svome narodu. Kod nas se govori i o zabrani promene granica i njihovoj nepovredivnosti. Deklaracija o principima prijateljskih odnosa pominje samo zabranu korišćenja pretnje ili upotrebe sile u vezi sa granicama država i teritorijalnim sporovima. Helsinška Deklaracija o odnosima država u Evropi iz 1975, u principu o suverenoj jednakosti podvlači da se granice mogu menjati “u skladu sa međunarodnim pravom mirnim putem i sporazumima” i o “uzdržavaju od svake akcije suprotno Povelji UN” .

Stvarni dobitak ili virtuelni gubitak

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Kad više ne bude Kosova, neće biti paralelnih institucija koje su maska za milione eura mutnih poslova koji se valorizuju na glasačkim listićima, nema «PR», «PZ» «DJ» i ostalih tablica na motornim vozilima koje takođe generišu ogroman novac, nema univerziteta i fakulteta u kosovskim selima od po nekoliko stotina žitelja. Naravno, nema više ni sevapa i inata kao glavnih odrednica unutrašnje i spoljne politike Srbije

Srbi su ispratili još jednog Visokog predstavnika sa Kosova, i kao i uvek do sada, to je bilo uz salve histeričnih i vrlo često neukusnih i nevaspitanih optužbi. Nije bilo Srbina koji pretenduje da bude nešto u politici, a da nije dao svoj doprinos satanizovanju Petersena koji je na Kosovu, kao i svi njegovi prethodnici, samo radio ono za šta je bio plaćen. Pri tome su sve te nesuvisle optužbe mnogo više govorile o onima koji su ih izvikivali nego o samom Petersenu. On je otišao, slavljen i uvažen, a Srbi su ostali ovde, bez obzira da li je to Kosovo ili Srbija da rešavaju svoje strašne probleme, i «vade oči» sa svojim nesposobnim političarima.

Kada sam prošle godine, sa grupom beogradskih novinara bio u Prištini predstavljen Petersenu, tadašnji savetnik premijera Kosova za medije, Daut Dauti

vodila diskusija da li su kosovski Albanci kolektivno zreli i civilizacijski i mentalno sposobni da budu članovi te organizacije. Naravno, iako su manjina, postoje ljudi koji sasvim drugačije misle. Oni su takvi jer poznaju svoje južne susede i znaju kako im prići, ali njih niko ništa ne pita. Oni nisu savetnici ni predsednika ni premijera, koji nikada neće poželeti da čuju mišljenje tih mudrih ljudi. Iako znam ljude koji imaju savršeno dobar prilaz Albancima i koji su već razgovarali i nalazili zajednički jezik sa njima, nisam siguran sam da će oni ikad biti u našoj delegaciji.

Zanimljiva je i procena ko nikako ne bi smeo da sedne ispred srpske trobojke. Ma kako to jeretički zvučalo, to su odreda oni isti ljudi koji su do sada kreirali politiku ove države prema Kosovu. Isto tako nisam siguran da u srpskom establišmentu postoji ijedan političar koji je mentalno spreman i sposoban da se suoči sa problemom Kosova pod uslovom da mu cilj bude korist za većinu građana Srbije. Bojim se da će i taj nastavak pregovora, ako do njega uopšte dođe, biti veliki nacionalistički poligon na kojem će se zauzimati što bolje pozicije za predstojeće izbore. Srpski političari će, kao i do sada, u ime naroda i države voditi stranačku politiku.

Ipak, čini se da se nešto menja, ali ne našom zaslugom. Pregovori između srpske i kosovske strane su do sada vođeni na relativno niskom nivou, što im je davalo status tehničkih pregovora, ili pregovora o pitanjima o kojima je već postignuta saglasnost na najvišem nivou. To je davalo izvesne rezultate, naročito na samom početku kada je trebalo dokazati da su razgovori ipak mogući, ali ih je, u krajnjoj liniji osuđivalo ako ne na neuspeh a ono na razmatranje nebitnih pitanja ili jalovo odugovlačenje koje je tek nešto bolje od neuspeha. Pregovori su uspeli samo zato što su pitanja koja su razmatrana birana tako da oko njih nije bilo naročito različitih stavova.

Sada je vrag odneo šalu, zagrevanje je završeno i treba početi stvarne pregovore o stvarnom statusu, bez obzira što je on faktički određen. Mnogo vremena je prošlo u nadmudrivanju sa Srbima, pa ni Međunarodna zajednica želi da ubrza donošenje konačnog statusa. Da bi skratila vreme želi da za istim stolom vidi po dva najvažnija čoveka sa obe strane. Žarko želim da vidim taj susret, iako nisam siguran da će do njega doći. Mislim da je sastav srpske delegacije pogrešan i da ta dva najvažnija čoveka nisu ljudi koji mogu da reše «kosovsko pitanje» u duhu interesa građana Srbije, pa čak ni srpskog naroda. Mislim da će oni, ako budu u sastavu delegacije insistirati na rešenjima koja nisu u interesu onih koje politički predstavljaju. Srbi taj *circulum vitiosum* ne mogu sami da reše bez obzira što je to i svojevrsni *nodus Gordius* koji se sve više zateže oko našeg, srpskog vrata preteći da nas uguši.

U Beogradu je nedavno objavljeno šta sve međunarodna zajednica nudi Beogradu kao kompenzaciju za razuman pristup rešenju kosovskog pitanja. Beograd je do nedavno taktizirao pokušavajući

da objasni Rusiji da je u njenom interesu da spreči donošenje nove rezolucije Saveta bezbednosti. Iako u Rusiji postoje ozbiljni politički krugovi koji bi rado podržali radikalizaciju kosovsko srpskog otpora Prištini, uključujući čak i ustanak raznih «čuvara mostov», srpskih dobrovoljaca, Kozaka i ostalih protiv NATO, odgovor zvanične Moskve je bio brutalno obeshrabrujući. U Beogradu se sada vaga praktični dobitak kroz ponudu za kompenzaciju i virtuelni gubitak Kosova. Srbija, nažalost, nije ozbiljna zemlja sa odgovornom vlašću, pa se odluka o dobitku i gubitku neće doneti u vladinim kabinetima već u miru i tišini crkvenih zdanja u kojima je već gotova nova kosovska kletva, nalik onoj od pre šest vekova. Slično će proći i pokušaj da se Republika Srpska upregne u srpska nacionalistička kola. Suludi plan da se istog dana organizuje referendum u Prištini i Banja Luci će ostati samo plan koji će iako samo plan naneti ozbiljne štete srpskom entitetu.

Međunarodnoj zajednici sigurno nije lako. Teško je pripremati i voditi pregovore koje obe strane smatraju nepotrebnim. Srbi, jer je Kosovo srpsko, a Albanci jer već imaju nezavisnost od Srba. Pitanje je i da li međunarodnu zajednicu, bar kad je Kosovo u pitanju, treba posmatrati kao jedinstvenu celinu. Politika Evropske unije i SAD o Kosovu je na izgled identična i zvanično se ne razlikuje. Ipak, Amerikanci su sve nestrpljiviji u pronalaženju rešenja.

Slično kao i balkanski partneri, i međunarodna zajednica radije operiše sa onim što neće, zabavljajući se traženjem načina da Srbima saopšti da je nezavisnost Kosova svršeni čin, a Albancima da na tu nezavisnost moraju da čekaju neko vreme. Čini se da je već postignuta saglasnost da dijalog počne, ali da ne bi trebalo sprovoditi bilo kakav dogovor između Beograda i Prištine dok se ne proglasi nezavisnost pokrajine. Naravno, Srbiji bi trebalo olakšati gutanje gorke pilule, a to bi moglo da bude ekspresno rešenje nekih pitanja na kojima Srbija bezuspešno insistira. Dakle, izgleda da za međunarodnu zajednicu nije sporno da, uprkos povremenim i čak iskrenim željama Brisela i Vašingtona, nema dobre zamene za odluku o nezavisnosti Kosova i da je osnovni problem u odnosima SAD i Evrope ne dogovor o konačnom statusu već samo dogovor o redosledu koraka koji bi vodili ka rešavanju konačnog statusa, uz odgovarajuće nagrade za Srbiju, koja svojim svakodnevnim državnim aferama i skandalima lišava međunarodnu zajednicu dobrog dela razloga za naklonosti i obzire.

PIŠE: TEOFIL PANČIĆ

Sveti ratni plen

Kakva je samo cika i vriska nastala u paralelnom kosmosu srbijanske političko-medijske scene zbog jedne rezolucije parlamentaraca Saveta Evrope! Zapomaže Miloš Aligrudić, kostreši se Čedomir Antić, vapiju *Večernje Novosti*, urlaju tabloidi, obećuju se branacrnčevići, bogorade radikali: kuku i lele, otimaju nam, uzimaju nam, rasturaju nam Republiku Srpsku, tu najsvetliju od svih svetlih tekovina dičnih devedesetih, to veličanstveno civilizacijsko dostignuće, ostvareno nadmoćnom duhovnom spregom noža i žice, od Dubice do Srebrenice!

Polako, rođaci: od jedne ovakve “neobavezujuće” deklaracije, i to u jednom telu koje nema “izvršnu vlast”, pa do njenog ovaploćenja u stvarnosti vrlo je dalek, i nešto manje neizvestan put. Pa ipak, da se radi o *indikativnom potezu* koji ne bi trebalo potceniti i koji diskretno najavljuje buduća dešavanja, u to jedva da se može sumnjati. Kao ni u to da je to logičan i zaslužen odgovor na novi ciklus lokalnih mahnitosti.

Otkud ovolika patetična i neupitna ljubav gotovo svih relevantnih političkih snaga i medija u Srbiji prema Njenoj Svetosti Republici Srpskoj, i to podjednako pre i nakon Petog oktobra, gotovo podjednako unutar i izvan sve virtuelnijeg “demokratskog bloka”? Bojim se da se ovde radi o dubokom vrednosnom i perceptivnom raskolu između “glavne struje” srpskih političara i intelektualaca i doslovno – ostatka planete. Za “nas”, Republika Srpska je pošteno (hajde dobro, i pomalo *krvavo*) stečeni ratni plen, “prirodna” tekovina (prethodno “implementirane”) želje bosanskih Srba da budu “svoji na svome”, da niko ne može da ih majorizuje ili na neki drugi način kinji. Za ostatak čovečanstva, RS je nakazna paradržavna tvorevina koja je – ne slučajno i ne spontano – nastala kroz genocid ili barem masivno, sistematsko etničko čišćenje velikog zamaha, na ogromnom terenu, praćeno ubijanjem, logorima, proterivanjem, silovanjem i pljačkanjem. I sve to doslovno s kraja na kraj Bosne i Hercegovine, gde god su bili u prilici. “Ideološki”, Republika Srpska direktan je proizvod perverzne, rasističke, fašistoidne opsije Karadžića i ostalih “patriota” kako ljudi različitih nacija i vera ne treba da žive zajedno na prostoru na kojem su se odavno zatekli i na sve zamislive načine isprepleli, već ih treba “odvojiti” ognjem i mačem, “izlečiti” ih od njihovog dotadašnjeg “incestuoznog” života. Ili od života uopšte: važno je da operacija uspe, čak i ako pacijent umre. Mnoge hiljade bosanskih nesrećnika svih vera,

uostalom, i nisu preživeli ovu bolesnu paljansku operaciju na živom mesu.

Odluka međunarodne zajednice da - zarad krpeljenja kakvog-takvog mira - u Dejtonu prizna legalnost famoznih *entiteta*, još je tada razložno kritikovana kao krajnje diskutabilna i opasna, utoliko što stvara utisak da se tako implicitno priznaje i njihova *legitimnost*, a otuda retroaktivno i opravdanost rata za njihov nastanak, dakle za divljačko i kanibalsko komadanje živog ljudskog tkiva Bosne. Zato je Sveti Dejton postao dežurna mantra svih nacionalista: svaki, makar i najsitniji ili posve simbolički koračić prema re-uspostavljanju države BiH i smanjenju ovlašćenja entitetskih frankenštajna bio je praćen kričanjem (sa obe strane Drine, a bogme i Une) kako je to “udar na Dejton”. Ukidanje entiteta u tom je imaginarijumu uvek predstavljalo krajnju horor-tačku tog nemilog procesa *vaskrsenja Bosne*, tačku koja em znači “smrt Dejtona”, em obesmišljava ama baš svaki aspekt sumanutog etničkog pokolja 1992-1996: “ako nema RS, zašto smo se uopšte borili”? Da se razumemo, to je sasvim tačno. I hvala bogu da je tako: Dejton i nije drugo do jedan “vatrogasni” mirovni sporazum, akt vremenski ograničenog trajanja, nakon kojeg tek valja uspostaviti ozbiljni i stvarni ustavni poredak, na načelima ne “dejtonskim” nego normalnim. Otuda “sadržaj” Dejtona nije deo nekakvog “trajnog rešenja” bosanskih pitanja, nego tek *prelazni oblik* od “preddejtonskog” varvarstva ka stanju makar i “minimalne” prosvetlosti i civilizovanosti. Pošto mi ipak ne živimo u mračnom “kontraistorijskom” romanu Ričarda Harisa ili Filipa k. Dika, nego u svetu u kojem su Hitlerova Nemačka i Musolinijeva Italija izgubile Drugi svetski rat, onda unutar etičkog vrednosnog poretka savremenog sveta to uspostavljanje elementarno civilizovanog ustavnog poretka u BiH neće biti moguće učiniti *nikako drugačije* nego konačnim, potpunim i neopozivim dokidanjem vladavine *etnokanibalizma*, kao i svih grotesknih institucija koje je ovaj stvorio. A Republika Srpska jeste “krovni pojam” za sve njih: zato bi njen dugoročni opstanak, čak i u granicama BiH, a kamoli izvan njih, značio ne samo da se *zločin isplati*, nego i da sa veličinom zločina raste i veličina profita za Zlo samo, i za temeljni princip na kojem ono deluje: princip mržnje i isključivosti prema Drugom, onom kojeg ima-da-nema tamo gde smo Mi.

Čini se da je sva ova fertutma nekako počela sa referendumom u Crnoj Gori (a ni Kosovo, po prirodi stvari, nije baš daleko). Nekim je pametnjakovićima u Banjaluci – naizgled sitnim igračima, ali brzo je postalo jasno da mogu da posluže i kao “električni zečevi” za premijera i predsednika RS, kao i za beogradske “patriote”, od kojih vrvi aktuelna vlast u Srbiji – palo na pamet da bi, kaobajagi, i RS trebalo da krene “referendumskim putem” i izdvoji se iz BiH, nakon čega bi “prisajedinjenje matici” bilo tek formalnost. Ovo nas, međutim, jako podseća na onu priču o žabi i konju: veseli “referendumaši” bi da potkuju paljansko-banjalučku žabu, ali to kanda baš i neće ići... Ovakve su paralele, naime, totalna besmislica iz neprojenih razloga; evo samo nekih: Crna Gora je ne samo “konstitutivni element” SFRJ federacije u procesu dugotrajnog posthumnog raspadanja, nego, uostalom, i “stara evropska država”, istorijski validna,

geografski suvisla i dokazano održiva ljudska zajednica; Republika Srpska nije ništa doli *bolesna izmišljotina*, ontološki pobačaj grotesknog oblika, puka proizvodljna, čak i doslovno frankenštajnovska nakupina onih delića i parčića zemlje Bosne koje je “srpsko oružje” uspelo da napabirči. Otuda je samo njeno postojanje u trodimenzionalnoj realnosti već golem skandal, a kamoli još i mogućnost da se To ponaša kao kakav legitimni istorijski subjekt, i kadar i vlastan da “odlučuje o sebi”. I nešto još važnije, a prostije kazano: kakva je da je, Crna Gora je zemlja u kojoj su načelno *svi predratni stanovnici i dalje kod kuće*; otuda je to, uz sva nesavršenstva, i dalje *zemlja ljudi*, zemlja bez najteže hipoteke. Republika Srpska, nasuprot, u samom je svom korenu i fundamentu tvorevina monumentalnog nasilnog “tumbanja” stanovništva: prvo, dakle, promućkaš ljude kao da su kockice leda u čaši, pa nehajno izbaciš iz čaše ono što ti je “suvišno”, a onda bi još da ti oni koji su tvojom voljom preostali budu Glasačko Telo... E pa, neće moći, ako na ovom kontinentu još žive ljudi, a ne krvoločni zverovi!

Kako god bilo, otkud u današnjem Beogradu ovoliko uzbuđenje oko sudbine Republike Srpske? To nije tako teško dokučiti. Crna Gora se iskobeljala iz jednog suicidalnog zagrljaja koji ju je vukao ka dnu bunara u koji je lakomišleno, čak s p(j)esmom, upala još 1991, Kosovo je na putu da izbori i formalnu nezavisnost, možda brzu, možda blago uslovljenu i odloženu, a sve to bez obzira na najnoviji zabrinjavajući “svaki-Srb-in-zna-da-Kosovo-zavazda-je-srpsko” ispad (opsesivno-frustrirano-huškački ili tek larpurlartistički?) Vojislava Koštunice u Gračanici, gde se premijer bečarski poslužio eksplicitno miloševićevskom retorikom; u takvim okolnostima, tužnim našim Mudracima se učinilo da je RS idealna “kompenzacija” za propale aspekte “ujediniteljskog sna”. Od toga, međutim, neće i ne sme biti ništa: sve drugo značilo bi da je savremeno čovečanstvo gromoglasno odbacilo ideale prosvećenosti, ali i praksu snošljivog i civilizovanog življenja, a baš se na njoj temelji bazični društveni konsenzus u svakoj ljudskoj zajednici kojom ne upravljaju ljudožderi.

Nisam toliko zabrinut za Bosnu: o njoj i njenoj sudbini ipak neće moći da odlučuju ni ovodrinški ni onodrinški palanački dramoseri mikronske pameti i ogromnog potencijala za pasjaluk. Ali, Srbija je u mnogo nezgodnijoj poziciji: ona je definitivno *spala na sebe*. I nikako da se pridigne, zatočena u vlasti što dokazanih ratnih marodera, što salonskih mitomana, a u svakom slučaju besramnih tipova kojima je u najličnijem interesu da ovde ostane Sve Po Starom, pa tako i da najglomazniji Miloševićev i Šešeljev ratni trofej u vidu RS i dalje ostane u simboličkoj srpskoj “vitriini”. Svako ko ne želi da mu posthumno dodeli titulu istorijskog pobednika, moraće da poradi na tome da mu *poništi celo prvenstvo*: sama igra koju je igrao – imajući navijače i u današnjoj vlasti - pogrešna je i bolesna, i otuda nema pehara, jer nema ni pobednika. ■

Aktuelna iskušenja Dejtonskog sporazuma

PIŠE: SEAD HADŽOVIĆ

Jedan od najkrupnijih političkih događaja u BiH je to što Predstavnički dom parlamenta BiH nije usvojio amandmane na Dejtonski ustav, o čemu su se prethodno dogovorile najjače stranke u BiH uz aktivno učešće predstavnika međunarodne zajednice, o čemu se pregovaralo gotovo punih godinu dana. Taj događaj je snažno potresao političku javnost i razočarao faktore međunarodne zajednice, posebno SAD.

Plan promjena Dejtonskog ustava, koji je i po opštoj ocjeni međunarodnih faktora postao smetnja za normalno funkcionisanje države, predviđao je da se u prvoj fazi pregovara o centralnim organima vlasti, a u narednim fazama o unutrašnjoj strukturi vlasti na nižim nivoima.

Umjesto postojećeg tročlanog Predsjedništva države, u kojem svaki od njih zastupa svoje narode, Amerikanci su sugerisali da bude samo predsjednik, koji bi zastupao sve građane i državu u cjelini, ali je na kraju dogovoreno da, osim predesjednika budu i dva potpredsjednika iz druga dva naroda koji bi se menjali na položaju predsjednika svakih godinu i po dana. Dakle mala prednost u odnosu na postojeće stanje. Amandmani su predviđali veća ovlašćenja Vijeća ministara tako da bi ono imalo sve karakteristike vlade; da ojača Predstavnički dom parlamenta i bude efikasniji, ali je na insistiranje predstavnika iz RS zadržan entitetski princip glasanja, koji predviđa da prilikom većinskog odlučivanja mora biti najmanje po jedna trećina glasova sa teritorije svakog entiteta, što će reći, da ta trećina iz bilo kojeg entiteta može blokirati donošenje odluke, iako je za tu odluku glasala većina poslanika. Upravo je to bio kamen spoticanja, tako da je u suštini zbog zadržavanja tog principa došlo do raskola, zbog čega je propao ceo paket predviđenih promjena. Najveći otpor entitetskom principu glasanja pružili su poslanici stranke za BiH (Haris Silajdžić) kojima su se pridružili poslanici Socijaldemokratske unije i Bosanske stranke, koji su sačinjavali tzv. Patriotski blok, a prilikom glasanja pridružili su im se još neki poslanici iz HDZ i neki pojedinci i u parlamentu oborili usvajanje cijelog paketa promjena, budući da nije obezbjeđena predviđena dvotrećinska većina. Nisu pomogla međusobna ubjeđivanja i intervencije visokog predstavnika UN i drugih faktora međunarodne zajednice.

Patriotski blok sa Silajdžićem na čelu smatra da predložene promjene Ustava ne unose ništa bitno novo, naprotiv, čak potvrđuju postojeće podjele, pri čemu im je glavni argument da se u Parlamentu zadržava princip entitetskog glasanja. Za njih to je bila jasna naznaka da se sa entitetskim i etničkim podjelama i dalje računa u unutrašnjem ustrojstvu BiH, da se cementira faktična podjela na nacionalnoj osnovi, te da se u suštini radi o definitivnoj podjeli BiH na dvije paralelne države - RS i FBiH. Silajdžić čak smatra da i međunarodna zajednica ima za cilj da BiH nestane sa geografske karte Balkana.

Osim vodećih stranaka iz RS, za predložene amandmane bile su i vodeće stranke iz FBiH, iako su SDP i SDA u

programskim opredjeljenjima protiv entitetskih i etničkih podjela, a za jedinstvenu BiH. Te stranke i njihove pristalice polaze sa stanovišta da je u početnoj fazi promjena bolje išta, nego ništa, da se jednom krene sa mrtve tacke, a da se u kasnijim fazama pregovaranja oko ustava traže temeljitije promjene unutrašnjeg ustrojstva, uključujući i svrsishodnost daljeg postojanja entiteta.

Pri tome imaju u vidu da se ne treba suprotstavljati faktorima međunarodne zajednice, posebno Amerikancima, koji zahtijevaju da se u prvoj fazi prihvate dogovorene, istina minimalne promjene, svjesni činjenice da se RS neće tako olako odreći stečenih pozicija, te da se bez angažovanja faktora međunarodne zajednice u nastavku pregovora neće postići bilo kakvi rezultati na planu jačanja centralnih organa vlasti, a na račun slabljenja postojećih entiteta, a posebno njihovog ukidanja.

Predviđeno je da nakon opštih izbora koji će se održati početkom oktobra, novoizabrane vlasti nastave dalje pregovore, s tim da se u širu debatu uključi i javnost BiH.

Izvjesno je da će to biti veoma mukotrpni i dugotrajni pregovori, sa neizvjesnim izgledima na uspjeh, jer su na osnovu dosadašnjih razgovora uočljiva dva potpuno suprotstavljena koncepta ustavno pravnog uređenja BiH. Čelnici političkih stranaka iz Federacije BiH su za jačanje centralnih organa vlasti i za ukidanje entiteta, dok čelnici političkih stranaka čije je sjedište u RS, bilo da su u vlasti ili u opoziciji, čvrsto zastupaju koncept entitetskog i etničkog uređenja BiH i zadržavanje nadležnosti RS određene Dejtonskim ustavom. Oni uporno nameću tezu da je BiH konfederalna drzavna zajednica, na koju oni prenose određenja ovlašćenja, a ne obratno, tj. da država BiH kao suverena, prenosi određena ovlašćenja na entitete. I ne radi se samo o čelnicima političkih partija, nego treba imati u vidu i činjenicu da je duboko prodrlo u svijest Srba u RS da su dobili svoju državu, tako da se i vlast i narod tog entiteta veoma teško mogu privoliti da se toga odreknu. To pokazuju i aktuelni snažni otpori provedbi već donesenih odluka, kojim se umanjuju ili ukidaju postojeće nadležnosti entiteta. Tako, na primjer, opstruira se provedba reforme policije u skladu sa sporazumom iz oktobra prošle godine, koji je prihvaćen u državnom i u oba parlamenta entiteta i usaglašen sa međunarodnim institucijama, jer se tim sporazumom predviđa da policija bude u nadležnosti države, a ne entiteta. Predsednik vlade, Milorad Dodik je nedavno javno izjavio, da ne ferma postojeću Direkciju za provedbu reforme policije; u međuvremenu su se povukli predstavnici RS iz upravnog odbora te direkcije, a Narodna skupština RS je donijela Preporuku da se ta direkcija reorganizuje, tako da je veliko pitanje kako će ta reforma teći. A reforma policije je ključni uslov za potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH Evropskoj uniji. Ili, na primjer, nedavno je Ustavni sud BiH, polazeci od principa konstitutivnosti sva tri naroda u oba entiteta, donio odluku kojom je naložio entitetima da izmijene svoje simbole: grb, zastavu i himnu, buduci da se u tim simbolima u RS ne izražavaju druga dva naroda, a u FBiH ne izražava se srpski narod. Ova odluka izazvala je žestoke reakcije u RS, uz ocenu da je uperena protiv legaliteta i legitimiteta RS i interesa srpskog naroda.

I dalje se podgrijava postojeća teza da se kao kompenzacija za Kosovo omogućći samoopredjeljenje RS i njeno priključenje Srbiji. Neposredno poslije održanog referenduma u Crnoj

Gori, od strane zvaničnika RS potenciran je zahtjev da se i u RS omogući referendumsko izjašnjavanje u tom pravcu, što je naišlo na snažnu reakciju vlasti u Sarajevu i na oštro reagovanje predstavnika međunarodne zajednice, prije svega, zbog činjenice da je Dejtonskim ustavom zagarantovan suverenitet i teritorijalni integritet BiH u okviru postojećih granica i što je pitanje njenog suvereniteta u nadležnosti države, a ne njenih entiteta.

Separatističku politiku RS svesrdno podržava aktuelna vlast u Srbiji, pri čemu se maksimalno koristi Dejtonom predviđena mogućnost uspostavljanja specijalnih paralelnih odnosa sa entitetima, ali oni ne smiju biti na uštrb suvereniteta BiH i odnosa na državnom nivou. A upravo se ti odnosi negativno odražavaju na suverenitet BiH i razvijanje odnosa na nivou države. Posjeta predsjednika vlade Srbije, Vojislava Koštunice, i brojne državne delegacije Republici Srpskoj, neposredno poslije održanog referenduma u Crnoj Gori, uz zaobilazjenje centralnih organa vlasti u Sarajevu, bila je demonstracija podrške separatističkoj politici RS.

Nema naznaka da postojeća vlast u Srbiji želi da se sučeli sa nedavnom prošlošću, da se priznaju zločini počinjeni drugima i izrazi žaljenje, te na toj osnovi dođe do pomirenja. Naprotiv, postojeća vlast se odriče tih zločina. U toku je opsežna propaganda u RS, a prenosi se i u Srbiju, kojom se potenciraju zločini bošnjačke strane nad Srbima i, istrgnuti iz konteksta cjelokupnih događaja, bošnjačku stranu prikazuju kao glavnog aktera zločina u BiH. To se posebno odnosi na Sarajevo i Bratunac. Nedavno je predsednik vlade RS, Milorad Dodik, izjavio: “Kada se uzmu u obzir činjenice, vidljivo je da su najveći stradalnici proteklog rata, u brojčanom i svakom drugom smislu, sarajevski Srbi” (“Nezavisne novine”, 23.05.06). U nekim medijima pominje se brojka od 8.000 stradalih Srba u Sarajevu, što znači da je od ukupnog broja stradalih, samo jedna trećina drugih nacionalnosti. Valjda se time želi potisnuti troipogodišnja opsada Sarajeva i agonija Sarajlija i pridošlih u Sarajevo oko 150.000 protjeranih Bošnjaka iz istočne Bosne. Navedenim preuveličavanjem stradanja Srba u Sarajevu želi se, takođe, stvoriti i nekakav pandan genocidu Bošnjaka u Srebrenici. Dobro je da je Vijeće ministara donijelo odluku i formiralo komisiju koja će utvrditi stradanja svih građana Sarajeva, kao i da će predložiti Parlamentu da se formira nezavisna komisija koja će utvrditi žrtve minulog rata na teritoriji cijele BiH.

Slična je situacija i sa Bratuncem. Izvjesno je da su pripadnici bošnjačkih snaga, predvođeni Naserom Orićem, kome se inače sudi u Hagu, činili zločine nad Srbima prilikom njihovih borbenih izlazaka iz opkoljene Srebrenice, krajem 1992 i u prvom polugodištu 1993. godine, što je za svaku osudu, ali broj od više od 3.000 ubijenih Srba je prekomjerno preuveličavanje. Prema informacijama nezavisnog centra za istraživanje zločina u BiH (Mirsad Tokača), osim preuveličavanja, u broj ubijenih Srba uračunati su i mnogi vojnici koji su poginuli prilikom napada na Žepu i druga okolna mjesta branjena od pripadnika armije BiH. Inače, Bratunac spada u opštine u kojima je u prvim danima rata nad Bošnjacima izvršen masovni zločin; iz Bratunca i okolnih sela protjerani su svi Bošnjaci koji su se sklonili u Srebrenicu, u gradić, koji je prije rata imao samo 5.700 stanovnika, da bi u vrijeme opsade brojao oko 35.000, mahom protjeranih Bošnjaka.

Navedena propaganda ne može imati nikakav efekat na

IZVJEŠTAJ PUČKOG PRAVOBRANITELJA: U godišnjem izvještaju pučkog pravobranitelja RH Jurice Malčića, situacija u vezi povratka izbjeglica i ostvarivanja njihovih prava iznesena je puno detaljnije. Prema njegovim podacima, pritužbe u postupcima po zahtjevu za obnovu, povrat privremeno preuzete imovine, te u predmetima ostvarivanja prava na status izbjeglica, prognanika i povratnika, odnose se na rad Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka RH. Tijekom 2005. godine, zaprimljeno je 208 pritužbi, što je neznatno manje nego prethodne godine. Za primijetiti je da je taj broj bio znatno veći 2003. godine, kada je pučki pravobranitelj obilazio županije i područja od posebne državne skrbi, i kada su stranke imale priliku neposredno iznositi pritužbe u predmetima radi ostvarivanja njihova prava. Uočeno je ozbiljno kršenje ljudskih prava u nekim postupcima, posebice u postupanju Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice, a u postupcima povrata (ranije) privremeno preuzete imovine i postupcima po zahtjevima za naknadu štete zbog nemogućnosti korištenja nekretnine. Pučki pravobranitelj upozorava i da se u praksi ne primjenjuju dosljedno odredbe Zakona o općem upravnom postupku o pravnoj pomoći neukoj stranci što ima posebnu težinu u predmetima u kojima su se rješavala temeljna egzistencijalna pitanja pritužitelja.

Poseban je problem, navodi Malčić, da nadležni regionalni uredi za prognanike, povratnike i izbjeglice, te županijski uredi nadležni za poslove obnove, često ne odgovaraju na zahtjeve i požurnice stranaka niti na dopise pučkog pravobranitelja. Za razliku od tih tijela, Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka RH, Uprava za prognanike, povratnike i izbjeglice i Uprava za obnovu obiteljskih kuća, u pravilu, redovito dostavljaju tražene odgovore. Gotovo redovito se u postupcima ne poštuje odredba članka 296. Zakona o općem upravnom postupku, koja određuje dužnost službene osobe koja vodi postupak, da u roku od osam dana nakon isteka roka za rješavanje, pismeno obavijesti stranku o razlozima nedonošenja akta i o tome koje će radnje poduzeti u svrhu njegovog donošenja. Malčić naglašava da i u svim ostalim upravnim područjima postoji ovaj problem. Najveći broj pritužitelja navode da njihovi zahtjevi nisu riješeni tijekom više godina, a da na njihove zahtjeve i požurnice nadležna tijela ne odgovaraju.

OBNOVA: U dijelu izvještaja koji se odnosi na obnovu, Ured pučkog prvobranitelja zaprimio je u 2005. godini 191 pritužbu, što je nešto manje nego u 2004. godini (212). Radi se o složenim predmetima, a posebnu težinu problema u ovoj oblasti ima činjenica da se radi o egzistencijalnim pitanjima u predmetima građana koji nisu okončani, iako je proteklo 10 godina od prestanka rata. Ovaj problem, kako smatra Malčić, treba dodatno sagledati kroz prizmu financijskih obveza koje trebaju biti podmirene iz proračuna. Prema podacima Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka RH iz prosinca 2005. godine, do sada je u Hrvatskoj obnovljeno ukupno 137.500 razorenih ili oštećenih kuća i stanova u iznosu od 14.9 milijardi kuna. U postupku je još 4.900 zahtjeva za obnovu, od kojih se 3.900 odnosi na zahtjeve podnesene u zadnjem produženom roku, te 1.000 ranije podnesenih zahtjeva gdje su u tijeku

Povratak i dalje kamen spoticanja

PIŠE: SANJA VUKČEVIĆ

Povratak izbjeglica iz BiH u Hrvatsku, 1995. godine. U pozadini se vidi zid izbjegličkog logora u blizini sela Čičak, koji je bio dio logora Jasenovac.

Hrvatska na putu prema Europskoj uniji postiže znatan napredak, ali je još uvijek problematičan održivi povratak izbjeglica i zaštita njihovih prava - zajednička je ocjena iz najnovijeg petogodišnjeg izvještaja šefa Misije Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) u Hrvatskoj Horhea Fuentesa i izvještaja pučkog pravobranitelja RH Jurice Malčića nedavno prezentiranog u Hrvatskom saboru.

Prema ocjeni OESS, Hrvatska je ostvarila napredak u uspostavljanju pravnih, financijskih i političkih okvira za razvoj snažnog građanskog društva, odnosno napredak u slobodi medija, demokratskim institucijama i radu policije, ali još treba uložiti napore u reformu pravosuđa, vladavinu prava i povratak izbjeglica. Fuentes je posebno apostrofirao pomirbu kao ključan proces za cijeli politički život u Hrvatskoj. Istodobno, upozorio je da se na područjima povratka u Hrvatskoj zbiva otprilike jedan etnički motivirani incident tjedno.

OESS NEZADOVOLJAN: Prema statističkim podacima OESS, do 30. aprila ove godine više od 120.000 izbjeglih Srba registrirani su kao povratnici u Hrvatskoj, dok ih je na području Srbije i Crne Gore još uvijek registrirano ukupno oko 85.000 (u SCG 78.000, a BiH 7000). No, od onih koji su se vratili u Hrvatsku, kako se navodi u izvještaju, tek 60 do 65 posto njih ostvarilo je održivi povratak i integraciju u hrvatsko društvo, dok je ostatak još uvijek prisiljen vraćati se u zemlje izbjeglištva zbog problema sa povratom imovine, stečenih prava i zaposlenja.

Misija posebno upozorava da je vrlo mali napredak napravljen u stambenom zbrinjavanju bivših nositelja stanarskih prava, odnosno da se još uvijek čeka implementacija programa Vlade RH prema kojem bi se trebalo stambeno zbrinuti oko osam tisuća podnositelja zahtjeva, od kojih 4400 izvan područja od posebne državne skrbi. Do sada je na taj način, prema saznanjima OESS, riješeno tek nekoliko slučajeva na području cijele Hrvatske. Ono što dodatno otežava proces povratka jest činjenica da su zabilježena 42 slučaja nezakonite prodaje kuća srpskih izbjeglica državnoj Agenciji za promet određenim nekretninama i to na osnovi lažnih punomoći. Istraga o tome traje, a OESS pravnici uključeni su u rješavanje 30 takvih slučajeva.

11. juli - 11. godišnjica

Nihad Nino Ćatić

Nihad Nino Ćatić je rođen 29. avgusta 1969. godine u Srebrenici. Osnovno i srednje obrazovanje stiče u rodnom gradu. Sve ratne godine Nino je proveo u Srebrenici gdje u uređivao lokalno glasilo “Srebrenički glas” i bio jedan od glavnih animatora kulture u enklavi. Izveštavao je o Srebrenici sve do njenog pada. Pouzdano se zna da na slobodnu teritoriju nikada nije stigao.

Molitva za smrt	
	
Gluha je moja zemlja. Nad tobom vrše se grozote. Dobra si bila; Al’ porušiše tvoje ljepote.	Pocijepaše te moja Zemljo. Tutnje godine mraka, Svaka stopa, tvoja je krvava; Jer mržnja struji od brda do brda.
	
Mučenica si sad: I suosjećamo s tobom. Mrtvi te žale, živi te mole: Udahni ponovo svoje ljepote.	Sumorne i krvave rijeke teku Po tvojim granicama. Sve više plijena, uzeli si k sebi; Udahni svoje ljepote, preživjeli te mole!
Zagli me sad moja zemljo; Zagrlj, ublčaži moju bol. Ako se iznenada dogodi; Pomiluj, iako smo grijeshili.	
	7. mart 1993.

Ljudi beznadja	
	
Nova Kasaba – Kamenica; I Zvornik i Vlaseniuca... Nikad bliže raskrsnica.	I Vama će poklonit’ svijeeće. Ostala mladost još dušom vapi. Neka čeljad Tuzlom prosi. Plačni svirači Srebrenicom bdiju – Da se Cerskom i poljem od Konjevića – Sa sobom ne sakriju.
	
Kroz gustiš čami zaorani Jadar; Nosi neman srne pomrčine; I kroz carske paljevine – Nosi žig Konjevića; Utapajući spirit Hamzi – babe.	Teku naše raskrsnice; I ne daju svoje Žepe... Miris Drine ovdje izrod kosi; Još nas tuče; Ali ječe prkosi.
	
Sad, bez mladosti, koja sebe dade; I ponos Skugrića; I kroz neobuzdane; Avetinjski drma barbarština... Dalek odsjaj tuzlanske graje; A gorak ukus srebreničkog bitisanja.	III
	
Niti spajaju magistrale; Srušen most Nove Kasabe. Sferom dobuju suzne kiše; Al’ nam Udrč častan stoji, i još diše.	Odsanjan gori zvornički behar. Tvoja kula – tor ukradene stoke. U mislima opet dimovi Kasabe; Dok grudi steže pepeo raskrsnice.
	
II	
Kasaba Nova – Kamenica; I Zvornik i Vlasenica... Daleka je oaza Srebrenica.	Ide dalje Kasaba – Kamenica; Tudijski gažen Zvornik i Vlasenica... Sad je slobodna Srebrenica.
	
Stranci gaze tvoja polja. Izrod vlaški spali tvoje cvijeće... Al’ će doći proljeće;	1. avgust 1993. godine

međunarodne faktore i međunarodnu javnost, koja je veoma dobro upoznata sa pravom istinom o zločinima i njihovim protagonistima, ali ima veoma negativan efekat na unutrašnjoj sceni, jer se takvom propagandom obmanjuje sopstveni narod i podstiče još veći međunacionalni razdor.

Aktuelna situacija i problemi sa kojim se suočava Srbija, po zakonu spojenih sudova, pretaču se i u BiH, posebno zbog uticaja koji Srbija ima na RS. Poslije Crne Gore na redu je pitanje Kosova, čije će rješavanje imati odraza i na BiH, prije svega, eventualnim daljim podgrijavanjem teze i o pravu RS na samoopredjeljenje; zatim pitanje odnosa sa Hagom, izručenje Ratka Mladića i ostalih optuženih koji se kriju u Srbiji i RS; pitanje sučeljavanja sa nedavnom mračnom ratnom prošlošću; problemi koji se odnose na pridruživanje Srbije i BiH Evropskoj uniji - sve su to pitanja koja će se na određeni način prelivati i uticati na stanje u BiH. Kada se Srbija oslobodi opterećenja koji je jako pritiskaju i kada nađe samu sebe, bez aspiracija prema drugim, to će biti ogromno olakšanje za BiH.

“PS Neposredno poslije predaje teksta (29.06.06), čitam:

1. U “web site” Slobodna Evropa: “Nacrt rezolucije Parlamentarne skupštine vijeća Evrope, (predvidjena za usvajanje 30.06.06.), preporučuje da se odmah nakon oktobarskih izbora u BiH ponovo krene u proces ustavnih reformi, koje bi predviđjale ukidanje entitetskog glasanja u Zastupničkom domu državnog parlamenta, te precizniji način definisanja zaštite vitalnog nacionalnog interesa.”.
2. U “web site” Pincom.info: “Predsednik i premijer RS, dragan Čavić i Milorad Dodik, izjavili su da ukoliko Parlament vijeća Evrope usvoji ovakvu rezoluciju, ona će predstavljati izravnu podršku političkim snagama u BiH koje žele unitarnu državu sa majorizacijom najmnogoljudnijeg bošnjačkog naroda nad ostalima”... “to je istovremeno i poziv za ukidanje Dejtonske države BiH, te da u takvim okolnostima zahtjev svakog konstitutivnog naroda za vlastitu odluku o vlastitoj sudbini dolazi kao neizbježna realnost.”

3. Web site lista Dnevni Avaz: “Odbačene optužbe srpskih političara iz BiH”

4. “web site” Slobodna Evropa: “Predstavnik parlamenztarne delegacije u Parlamen-tarnoj skupštini Vijeća Evrope, Elmír jahić: “ove preporuke mogu doprinijeti samo jačanju države BiH i mogu doptinjeti tome da BiH nalikuje na moderne evropske države”. **■**

činiti iznošenjem ‘validnih argumenata’.³

To je i deo razloga zbog kojih se ovi naizgled “polemički” tekstovi i ne moraju uzeti kao kompliment. Uostalom, pri kraju drugog dela ovog teksta postaje jasno da je prava meta ovog napada Čedomir Jovanović i njegova LDP. Ovo je začinjeno ponekim istrgnutim citatom osoba koje se percipiraju kao stvarno (profesor Nikola Samardžić) ili simbolički (profesor Olivera Milosavljević) bliski ovoj političkoj opciji. Pošto politički komentatori (a posebno oni nacionalističke orijentacije) uporno insistiraju na minornosti ove partije i svakom odsustvu njenog uticaja u javnosti, zaista je nejasno zbog čega tako značajan prostor posvećivati nečem tako minornom.

Zato možda treba opet citirati odličnu analizu iz “Ekonomista”:

“I pored ovih problema profesionalne prirode, ovo je značajan tekst, jer mada nije portret Latinke Perović, on jeste portret jednog dela beogradske intelektualne javnosti. Poražavajući utisak ostavlja taj skup anonimnih sagovornika i sve to što oni izgovaraju. To su saradnici, poznanici, kolege, prijatelji i sugrađani koji ogovaraju disidenta i pravdaju svo9ju anonimnost strahovima razne vrste, između ostalog i time da bi mogli da imaju negativne finansijske posledice. Tim grupnim portretom NIN zaista omogućava čitaocima da bolje razumeju disidentstvo Latinke Perović”.⁴

U načinu razmišljanja Ćirjakovića i njegovog glavnog urednika krije se gotovo magična opsednutost moćnim simbolima. Pošto takozvana “druga Srbija” predstavlja nešto što oni nisu u stanju da razumeju,⁵ oni pokušavaju da u manihejskoj podeli sveta na dobro i zlo nađu glavnog “ideologa” *snaga haosa i bezumlja*. Izbor je pao na osobu koja se relativno retko pojavljuje u javnosti i koja ne učestvuje u strastvenim polemikama u ovdašnjim tabloidima. Ali izgleda da je baš zbog toga ona proizvela u mislima Ćirjakovića i njegove ekipe ekstreman “višak strasti”, potrebu da se baš sa nekim ko izbegava da ide u ovakve lične obračune pokuša obračunati na najbrutalniji i najpodliji mogući način.

S obzirom da se autor veoma mnogo bavi simbolikom “majke” i “oca”, odnosima sa decom, kao i spekulacijama na temu ko je kome “simbolička majka” u Beogradu i ko je za koga trebalo da se uda, verovatno bi se ovaj tekst mogao analizirati i sa stanovišta “klasične” psihoanalitičke teorije, odnosno njegovih sopstvenih edipalnih fantazija i projekcija. Međutim, ova analiza bi me odvela u nepotrebnu širinu i verovatno pridala njegovom tekstu ozbiljnost koju on ipak ne zaslužuje.

Ipak je tekst “Majka druge Srbije” samo dno srpskog novinarstva, i zato treba da budemo zahvalni tekstopiscu i naručiocu što su na tako efektan način učinili da maske padnu i da se (još jednom) vidi ko je ko (i ko se za šta zalaže) na medijskoj i političkoj sceni Srbije.

Napomene:

1. Pri tom je po svojoj patetičnosti posebno zanimljiv odgovor glavnog i odgovornog urednika NIN, Slobodana Reljića (tek da se zna ko zaista stoji iza teksta koji je potpisao nesrećni Ćirjaković), u kome on ukazuje da se takozvani “anonimni izvori” koriste i u publicističkim knjigama koje se objavljuju u SAD, kao i u magazinu “New Yorker”... Za

gospodina Reljića imam dve informacije: 1. Srbija nije SAD; i 2. NIN nije “New Yorker”. Bez obzira na njegove privatne fantazije. Slobodan Reljić, “Ideološki terminatori”, NIN, br. 2887, 26. april 2006.

Reljić u svom uvodniku pokušava da odgovori kritikama Dragoljuba Žarkovića (glavnog i odgovornog urednika “Vremena”) izrečenim u “Politici”, zatim Mihalu Ramaču (glavnom i odgovornom uredniku “Danasa”), a izgleda da ga je posebno iznervirala Nadežda Gaće (predsednica NUNS).

2. Naravno, ne pada mi na pamet da osporavam potrebu i validnost *kritike*. kada se radi o takozvanoj “drugoj Srbiji”, tu je pre svega odličan primer tekst Nebojše Jovanovića “Srbija protiv Srbije”, objavljen u časopisu “Prelom”, Beograd, 2003. Ali u slučaju koji mi je dao povod za pisanje ovog teksta, radi se ne samo o lošoj kopiji, već i o nečemu što liči na privatnu isfrustriranost, koja onda pokušava da se zapakuje u oblande nekakve “polemike”.

Veoma je bitno napomenuti da je tekstove iz NIN-a odmah preneo na svom sajtu časopis “Nova srpska politička misao”, časopis koji ekstremno nacionalističke stavove u Srbiji pokušava da zaodene u “građansko ruho” i predstavi ih iz ugla “nacionalnog pomirenja”, a čiji glavni i odgovorni urednik, Đorđe Vukadinović, sasvim ozbiljno smatra da se Zoran Đinđić i Slobodan Milošević mogu porediti (za kratku analizu ovog poređenja v. tekst “Svi su oni isti”). V.

http://www.nspm.org.yu/PrenetiTekstovi/2006_cirj_latinka1.htm

i http://www.nspm.org.yu/PrenetiTekstovi/2006_cirj_latinka2.htm.

Uz prvi deo teksta priložena je fotografija Latinke Perović, uz drugi – Zorana Ćirjakovića. Ne znam da li se radi o neobičnoj uredničkoj koncepciji li šali *webmastera*, ili samo o još jednom obliku specifičnog “ego-tripa”, ali ovakvo vizuelno rešenje nesporno deluje vrlo zanimljivo.

3. Vladimir Gligorov, “Grupni portret sa disidentom”, “Ekonomist”, br. 309/310, 24. april 2006. Njegova analiza se odnosi samo na prvi deo teksta u NIN-u.

4. Gligorov, isto.

5. Ćirjaković doduše u prvom delu teksta pokušava da se pozove na holandskog antropologa profesora Pitera Heskiera (Peter Geschiere – čije prezime NIN nije čak uspeo ni da odštampa kako treba), ali niti je tu jasno na šta se on poziva (koji tekst, koja knjiga, kakav kontekst?), niti kakve veze ima Heskireovo istraživanje magije u Kamerunu i tradicionalnim zajednicama u zapadnoj Africi sa Srbijom... Osim ako je možda Ćirjaković sebe zamislio u ulozi vrača koji će zemlju Srbiju osloboditi štetnog delovanja pripadnika “druge Srbije”. ■

Delikatnost prostora i trenutka

PIŠE: DRAGOLJUB PETROVIĆ

Sandžak kao teritorijalna celina ima svoju istoriju posebnosti dužu od stoleća, od famoznog Berlinskog kongresa 1878. godine kada su iscrtaneneve granice na Balkanu. Sa tim granicama niko nije bio zadovoljan, mada povesničari konstatuju da je učinjen značajan iskorak u odnosu na dotadašnje stanje. Spahijsko-čivčijski sistem Turske imperije bio je na izdisaju, a nacionalno-oslobodilački pokreti zahvataju celo Balkansko poluostrvo tokom XIX veka. Međutim, borba za nacionalno i socijalno oslobođenje je praćeno jednom antimuslimanskom euforijom, a balkanske hrišćanske novostvorene države ispoljavaju agresivnost i vremenom sve jači, te i međusobni, antagonizam. U novonastalim uslovima Novopazarski sandžak dospeva na metu više velikih i malih država, mada se i ekonomski i socijalno radi o jednom nerazvijenom, gotovo besputnom području.

Politički status sandžačke regije se tokom vremena menjao. Ovaj sandžak je bio u okviru Bosanskog pašaluka (vilajeta, ejaleta, live) u dugom periodu turske vladavine. Ejalet Bosna je formiran 1580. godine, a u svoj sastavu je imao 6-8 sandžaka, čije su se granične linije menjale tokom vremena. Ipak se može reći da je Bosanski pašaluk, Bosna, zahvatala današnje područje Bosne i Hercegovine i Novopazarskog sandžaka. Interesantno da je termin “bosanski” zadržan u nazivu ove upravne jedinice, a nema tragova imena drugih srednjovekovnih država – srpskog, bugarskog, albanskog, grčkog, hrvatskog. Ovo područje jeste administrativna jedinica, ali sa izvesnim osobenostima na krajnjem zapadu Otomanske imperije u Evropi. Za oblikovanje Novopazarskog sandžaka u istočnom delu Bosanskog ejaleta značajno je podizanje novog grada, središta ovog kraja – Jeni (Novi) Pazar.¹

Bosanci poseduju svoju tradiciju kao narod još iz Srednjeg veka. Hiljade dokumenata na latinskom jeziku i drugi izvori govore o državi Bosni, narodu bosanskom i crkvi bosanskoj.² Još od XVI veka Bošnjaci čine većinu stanovništva u Bosni i Novopazarskom sandžaku koji su govorili slovenskim jezikom dok turski jezik običan svet nije znao.³

Bosanski pašaluk sa Novopazarskim sandžakom je bio u sastavu Turske imperije sve do 1878. Prva podela ovog Sandžaka određena je Sanstefanskim ugovorom kojim su njegovi delovi ušli u sastav Crne Gore i Srbije. Međutim, Berlinskim ugovorom iste, 1878, Sandžak je oblikovan kao teritorija između Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine kao upravnog područja Austro-Ugarske i ostale Turske. Habzburška monarhija je dobila pravo da drži garnizone u tri grada Sandžaka, Pljevljima, Priboju i Prijepolju, koje je povukla kada je izvršila aneksiju Bosne i Hercegovine 1908. godine.⁴ Do drastične izmene granica dolazi za vreme Balkanskih ratova 1912-1913, kada Sandžak biva podeljen između Srbije i Crne Gore jednom kompromisnom linijom. Za vreme okupacije u Prvom svetskom ratu iz Beča je organizovana konferencija sandžačkih muslimana

u Sjenici na kojoj se rezolucijom zahtevalo izdvajanje Sandžaka iz sastava Srbije i Crne Gore, a pospešivan je teror prema srpsko-crnogorskom stanovništvu⁵ Koncem tog svetskog rata stvorena je unitarna Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. U toj državi, prvih njenih godina pokrenut je list Sandžak.⁶

Prema službenim popisima u XIX i XX veku teško je utvrditi identitet bošnjačko-muslimanskog naroda, koji su nazivani netačno. U Kraljevini Srbiji i jugoslovenskoj kraljevini za njih nije bilo predviđeno opredeljenje. Pravi naziv Bošnjaci je teško stizao do svog pravog značenja. Ovaj narod je svakako imao većinu još od Berlinskog kongresa. Međutim, bio je pod izesnom presijom balkanske “rekonkviste”, a koja je, razumljivo, bila blaža u odnosu na one na Pirinejskom poluostrvu. Tekao je i proces zaostajanja muslimanskog življa u odnosu na hrišćanske balkanske narode. Ti narodi formiraju svoju inteligenciju dok je intelektualaca muslimana bilo veoma malo. U datim okolnostima muslimani su se iseljavali u talasima, dok su se hrišćanski stanovnici iz pasivnog Sandžaka iseljavali pojedinačno iz ekonomskih razloga. Valja istaći i ovu objektivnu činjenicu: podizvesnim nepovoljnim okolnostima muslimani su se teško konstituisali u novovekovnu naciju; dugo su smatrani za etno-konfesionalnu kategoriju. Bez sopstvene elite, posebno inteligencije nema progresivnog razvoja u XIX i XX stoleću. Koncepti o naročitoj ulozi radničke klase negovan u ultralevim pokretima je, možemo reći, utopija.

Kraljevina Jugoslavija je okupirana u aprilskom ratu (1941) i podeljena na više okupacionih zona i kvislinških tvorevina. Sandžak je bio podeljen tako što je uglavnom zapadni deo pripao kvislinškoj Crnoj Gori, a istočni Nedićevoj Srbiji. Ustvari, to je bila podela na italijansku i nemačku okupacionu zonu. Tokom Narodno-oslobodilačkog rata (NOR), antifašistički kopret potiskuje vojne snage i ustanove okupaciono-kvislinškog sistema. U sistemu NO pokreta počinje da se oblikuje Sandžak kao poseban region, oblast sa svojim institucijama. U najvišim rukovodstvima pokreta sazreva mišljenje da Sandžak treba da dobije svoje Antifašističko veće kao poseban subjekat u federativnoj Jugoslaviji. U Pljevljima je 20. novembra 1943. formirano AVNO Sandžaka od 62 člana. Iz tog sastava je određeno 11 većnika za AVNO Jugoslavije,⁷ što je značilo da je u pitanju buduća federalna država. Za ovu odluku nije bilo dovoljno osnova budući da Sandžak nema predispozicije federalne članice već može biti samo oblast sa autonomijom u sastavu veće federalne jedinice. U tom smislu se kritsališe mišljenje da Sandžak ne može opstati kao federalna jedinica pa se pristupilo kompromisnom rešenju, odnosno, podeli ove regije između Srbije i Crne Gore i to integralno bez ikakvih elemenata autonomije. Predsedništvo AVNOJ je naložilo Izvršnom odboru AVNO Sandžaka kako treba postupiti.⁸ Sazvana je sednica ovog Veća za 29. mart 1945, na kojoj je raspušten sandžački AVNO što je značilo da ova politička jedinica godinu ipo dana od svog osnivanja više ne postoji.⁹ Kako Veće tako su i sve druge regionalne institucije raspuštene tako da je Sandžak nestao i u upravnom smislu. Navedena odluka je prihvaćena na Antifašističkoj skupštini narodnog oslobođenja Srbije aprila 1945, što je sve konačno prihvaćeno na II zasedanju AVNOJ 10. avgusta 1945, u oslobođenom Beogradu.¹⁰

Ratna politička jedinica Sandžak je bila nešto manja od nekadašnjeg Novopazarskog sandžaka. Zahvatila je oko 7000 km², sa oko 240.000 stanovnika u osam srezova. Izvesni izvori iz tog vremena ukazuju da je stanovništvo hrišćanske tradicije bilo usmereno uglavnom ka Srbiji dok su Muslimani težili da celovit Sandžak bude u okviru Jugoslavije. Nisu poznata svedočanstva za moguće vezivanje ove regije za Bosnu. Muslimani nisu imali svoje vodeće strukture, religija je bila kompromitovana, a malo ih je bilo u rukovodećim organima NOP, te se njihov glas malo mogao čuti.¹¹

Komunisti su bili sjajni kritičari i rušioći režima. Nastupali su sa idejama za mnoge prihvatljivim, sve u smislu humanizacije društva, socijalne pravde i ljudske jednakosti. Međutim, kada su došli na vlast nisu uspeali da ostvare to savršeno društvo, a mnogi koncepti pogotovo na planu privrede, ekonomije izgledaju nam – utopistički. Krajem Drugog svetskog rata i prvih godina po oslobođenju govorilo se i pisalo da je Sandžak u prethodnim režimima bio veoma zapostavljen, to je bio – “jugoslovenski Sibir”. Može se reći da je ova oblast u Kraljevini Srbiji i jugoslovenskoj kraljevini bila zapostavljena i vrlo je malo napredovala. Međutim, ta politika prema Sandžaku je gotovo nastavljena i u Federativnoj Narodnoj Republici, odnosno Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Prisutne su i izvesne objektivne činjenice – Sandžak je zbog svog geografskog položaja ostao po strani od glavnih komunikacija, privreda nerazvijena, socijalno stanje opterećeno nasleđem prošlosti.

Posle nestanka Sandžaka kao celine, od marta 1945. veći deo je uključen u federalnu Srbiju, a sandžački srezovi su bili upravno uokvireni novopazarskim okrugom. Potonjih godina nema više ni te upravne jedinice, a srezovi potonje opštine u andžaku, koji ostaje samo kao naziv, bivaju priključeni okruzima, odnosno upravnim centrima koji su bili van ove regije. Ljudi su morali po lošim komunikacijama da putuju u Užice, Čačak, Kraljevo i dalje da bi namirili svoje životne potrebe. Istovremeno, Novi Pazar je zapostavljan i sputavan u razvoju, iako je prirodno središte ovog kraja.

Generalno gledano, Sandžak je u federativnoj, socijalističkoj, republikanskoj Jugoslaviji imao, imajući u vidu sve činjenice i okolnosti, povoljniji, bar donekle, razvoj u odnosu na spahijsko-čivčijsku Tursku, Kraljevinu Srbiju i Kraljevinu Jugoslaviju. Narod, narodi su uz sve tegobe kroz koje su prošli doživeli svoju afirmaciju.

Muslimani su krajem četrdesetih i tokom pedesetih godina držani za etno-konfesionalnu kategoriju ili za naciju u konstituisanju. Tek od šezdesetih godina XX veka Muslimani sa velikim slovom “M” bivaju definitivno priznati kao posebna, jedna od šest, jugoslovenskih nacija da bi u grbu države bila uključena i šesta baklja. Pod Muslimanima su razumljivo podrazumevani Muslimani-Bošnjaci autohtoni u Bosni i Hercegovini kao i u Sandžaku. Ima ih na Kosovu gde su doseljeni posle Berlinskog kontresa. Da naziv Muslimani nije korektan naziv za jednu jugoslovensku naciju svedoči i sledeći podatak. U ovu naciju bivaju uključeni i Gorani na jugu kosovske pokrajine koji čine samo etničku grupu koja se ne uklapa u muslimansko-bošnjačku, ni srpsku, ni makedonsku, ni albansku naciju.¹²

Pravi naziv za ovu nacionalnu populaciju Bošnjaci dugo nije prihvaćen u jugoslovenskoj javnosti zbog izvesne

političke surevnjivosti.¹³ Tokom pedesetih godina vrešeno je iseljavanje jugoslovenskih državljana islamske tradicije u Tursku. Najveća iseljavanja su vršena iz Sandžaka, no taj problem nije obrađen u nauci. Zašto je država dozvoljavala, ili pošešivala, taj odlazak naše populacije u drugu zemlju?

U vreme krupnih političkih promena na prelomu devete i poslednje decenije tek isteklog stoleća, izbijaju na površinu izraziti nacionalistički porivi. Srpski agresivni nacionalizam je izazvao veliku pometnju, konfrontacije i sukobe na jugoslovenskom prostoru na kome se ekspaniraju nacionalizmi u svim nacionalnim sredinama u većoj ili manjoj meri. Područje Sandžaka se naziva, najpre “Raška”, potom se ustaljuje “Raška oblast”, što se objektivno teško može prihvatiti. Termin je čak netačan, jer ako se pod tim podrazumeva Sandžak u postojećem smislu, šta je sa Raškom koja u tu oblast ne ulazi. Ako se i Raška, sliv reke sa varošicom, smatra delom “Raške oblasti”, nije jasno šta sve zahvata ta oblast. U vreme Drugog svetskog rata četnici su smislili izraz “Stari Ras” umesto – Sandžak. Naziv jednog kraja kreira narod, mesno stanovništvo kroz dugi niz godina, vekovima, a ne može se trenutno menjati, patentirati političkim aktom, za potrebe praktične politike.

U ovom vremenu nestanka države Srbija i Crna Gora, status Kosova, autonomija Vojvodine, uz vrlo izražene političke tenzije, moguće otvaranje pitanja Sandžaka je izvanredno delikatno, te i opasno.¹⁴ Možda složenije od svih drugih pitanja, odnosno problema.

Na simpozijumu “Sandžak juče, danas i sutra” u novembru 2003, konstatovano je da je granica na Brodarevu između dva dela Sandžaka – neprirodna, veštačka. Ima argumenata za takvu tvrdnju, budući da se radi o jednom regionu određenih odlika podeljenog proizvodnom linijom.

Međutim, izdvajanje Sandžaka iz tkiva dela Srbije i dela Crne Gore bilo bi porazno za ova dva državna entiteta. Istovremeno bi, inače veoma složena situacija bila još kompleksnija. A čitav ovaj kompleks zbivanja, pojava, složenosti političkog ustrojstva i etno-nacionalnih odnosa upućuje na mogućnost ili zapravo potrebu zajedničkog života u jednoj većoj državnoj zajednici, federaciji ili konfederaciji na tlu bivše SFRJ ili na slovenskom jugu. Međutim, u ovom istorijskom trenutku mnogima će izgledati da je problem Sandžaka – nerešiv.

Sandžak ne poseduje takve kvalitete da bi mogao da bude poseban politički subjekt. Postoji objektivna mogućnost za blagom autonomijom, koja je teško ostvariva, tim pre što se ova teritorija prostire u dve države. Ovom regionu zbog specifičnosti položaja je teško određivati atribut do samog naziva kao političke jedinice između Srbije i Crne Gore, pa između Bosne i Hercegovine i Kosova. U ovom istorijskom trenutku je svakako moguće uobličiti srpski deo Sandžaka sa centrom u Novom Pazaru kao administrativnu jedinicu. Isto tako, kao upravno područje crnogorski deo može biti uokviren u formi okruga, oblasti sa središtem, recimo, u Bijelom Polju. zajedničke asocijacije, udruženja bi se mogle negovati na polju kulture za ceo Sandžak.

Prema poslednjem popisu uoči raspada SFRJ 1991. godine, apsolutnu većinu u Sandžaku čine Bošnjaci-Muslimani – 52 odsto, zatim su Srbi, pa Crnogorci, dok je samo 3 odsto Albanaca i 1 odsto Roma. U brojkama za Srbiju, bilo je 237.000 Muslimana, što je činilo samo 2,4 odsto ukupnog stanovništva, a u Crnoj Gori 90.000 što je

14,62 odsto.¹⁵

Dakle, bošnjački (bosanski) narod i bosanska država poseduju sopstvenu tradiciju još iz Srednjeg veka. U ovom vremenu, početkom XXI veka, ove činjenice treba priznati. U ovoj našoj nedovoljno obrazovanoj sredini neznanje je krupna determinanta naše nacionalne katastrofe.

Zagovornici ili ideolozi bošnjačkog naroda, i identiteta, kao prevashodno muslimanskog etnikosa greše u tom svom bitnom opredeljenju. Vera, iako je odigrala važnu ulogu u istoriji, ne može da bude determinanta postanka i postojanja naroda i nacije. Etnički i antropološki Bošnjaci se veoma razlikuju od drugih naroda islamske konfesije. Bošnjaci su evropski, civilizovan nard komplementaran sa susednim slovenskim narodima, inače istog porekla, jezika, etničkih obeležja i načina života. Preisticati komponentu starosedelačke ilirske determinante, što je prisutno kod izezskih bošnjačkih pisaca, nema naučnu osnovu. Ta komponenta je više-manje prisutna, inače snažna, kod svih južnoslovenskih nacija. Prema mojim istraživanjima i subjektivnim zapažanjima, Bošnjaci, koji čine značajan deo populacije u središnjim krajevima slovenskog juga jesu tipična južnoslovenska nacija. Nije sporno da su balkanski Sloveni za ovih 1500 godina, otkako žive na ovim prostorima stekli izvesna različita svojstva, i rasno i etnografski, u odnosu na Ruse, Poljake i druge Istočne i Zapadne Slovence, uzrokovane etničkim simbiozama, potom uticajima brojnih činilaca na evropskom jugoistoku.

Ovo područje koje nazivamo Sandžakom predstavlja trusnu zonu u središtu jugoslovenskog prostora. Srećom, rat koji je trajao u poslednjoj deceniji minulog stoleća nije zahvatio ovo područje uz sve krizne situacije kroz koje se prolazilo. Buduća rešenja na političkom planu zaista je veoma teško predviđati, pretpostavljati uz veru i nadu da će se do svih eventualnih rešenja doći mirnim putem.

Napomene:

1. Novi Pazar je podignut na mestu gde nije bilo gradova, naselja u ranijoj feudalnoj ili antičkoj epohi. Osnivačem se smatra Isa-beg Ishaković između 1455. i 1451. g. Konstantin Jireček, *Istorija Srba*, I, Bgd 19., str. 422. Ovaj “znameniti šeher” je veoma brzo napredovao kao središte ovog kraja između Bosne i ostale Otomanske imperije. Već šezdesetih godina XVII stoleća Evlija Čelebija je tu zatekao 40 do 50 mahala, 23 džamije, sedam “srpskih i latinskih crkava”, “mnogo hanova”, 1110 dućana, 2 hamama, 11 osnovnih škola i još nekoliko drugih koje su sve muslimanske, dve javne kuhinje (imareti), u jednoj se besplatno delila hrana “gospodi i sirotinji”, putnicima i namernicima, najzad Evlija navodi tri hiljade kuća “prizemne i na sprat”. Evlija Čelebija, *Putopis, Sarajevo 1973*, strana 265-267. Mada je ovaj svetski putnik možda ponešto preterivao, očigledno je da je još u tom vremenu cvetao čaršijski život uglavnom kalemljen sa Orijenta.

2. Autor D. Petrović je u nekoliko svojih radova pisao o Bošnjacima kao narodu u Srednjem i Novom veku. Vid. Bošnjaci i i ostale slovenske grupe islamske tradicije na Balkanu, *zbornik Bošnjacite na Balkanot, Skopje 2003*, str. 25-26. Evlija u svom Putopisu u naseljima središnjog Balkana navodi, pojmekad i neprecizno, Bugare, Srbe, Bošnjake. Kada govori o Bošnjacima veli, “Narod u ovoj zemlji svoja

imena izgovara skraćeno pa Mehmed kaže Meho, Ibrahim Ibro, Zulfikar – Zuko, Husein – Huso, Sulejman – Suljo...” E. Čelebija, *Putopis*, str. 116. Ovo, smatram, ukazuje da je prelazak na islam u Bosni bio masovan, velikim delom još krajem XV veka; islamizirani pojedinci, pak, gube sva svoja jezička obeležja.

3. Pitanje jezika u današnje vreme ispada jako delikatno. Bošnjaci govore jednim jugoslovenskim jezikom kojim se služe i Srbi i Hrvati, te Crnogorci. Pripadnici naroda i etničkih grupa islamske konfesije govore o bošnjačkom jeziku kao i o bošnjačkom narodu – Bošnjaci, Gorani, Torbeši, Pomaci, Albanci, Turci.

4. Prema knjizi Sandžak, koju je “na osnovu sakupljenog i obrađenog materijala napisao” Mirko Ćuković, *Beograd 1964*, str. 2-3.

5. Isto, str. 11.

6. Jedan od osnivača lista bio je Sreten Vukosavljević; isto, str. 18.

7. Prvo je formiran Inicijativni odbor za obrazovanje sandžačkog Veća u kome je malo bilo Muslimana. Pismo tog odbora uglednim građanima Sandžaka početkom novembra 1943, Arhiv Jugoslavije, arhiva CK SKJ, fond Crna Gora II/142. Memoarski spis o rekonstrukciji AVNOJ, AJ, fascikla 15, dok. 1, list 15.

8. Pismo od 21. II 1945, AJ, CK SKJ, AVNOJ, 88.

9. U sastav Srbije su ušli Pribojski, Mileševski, Zlatarski, Sjenički, Deževski i Štavnički srez, a Crne Gore – Pljevaljski i Bijelopoljski. Zapisnik sa Skupštine AVNO Sandžaka 29. III 1945, AJ, 15, 1, 15.

10. III zasedanje AVNOJ i zasedanje Privremene Narodne skupštine Srbije, stenografske beleške, Bgd 1945, str. 19-21.

11. “Istorijat partije”, memoarski spis Voje Lekovića, Arhiv Srbije, M. Oblasni komitet Sandžaka, 3; Izveštaj OK CK KPJ 6. II 1945, AS, Ob. Ksa, bb i drugi izvori.

12. Autor ovog teksta je razgovarao sa intelektualcima i običnim ljudima ove etno-grupe. Oni se ne osećaju Bošnjacima niti su to bili. Jezik im je sličan makedonskom, a onomastika bliska albanskoj. Za Torbeše ćemo prihvatiti da su deo makedonskog nacionalnog korpusa u zapadnoj Makedoniji.

13. Vid.: Dragoljub Petrović, Sandžak u avnojskom konceptu i današnjem poimanju, Sandžak juče, danas i sutra, zbornik, Novi Pazar 2003, str. 33.

14. Još u prvom ustavu FNRJ 1946. (član 12) se navodi: “Granice narodnih republika ne mogu se menjati bez njenog pristanka”. Taj princip se navodi u svim potonjim ustavima i najvišim političkim aktima.

15. Prvi rezultati popisa stanovništva, nacionalni sastav stanovništva po opštinama, Bgd 1992, str. 13, 28 i 36. ■

Nasleđe dr Dragoljuba Jovanovića

PIŠE: DR NADEŽDA JOVANOVIĆ, ISTORIČAR

U Srbiji u poslednje vreme jačaju nacionalističke i klerikalne organizacije i pokreti, koji po svojoj idejnoj osnovi podsećaju na davno razobličenu i odbačenu ideologiju fašizma. Ta ideologija je usađivala u svest ljudi mržnju prema nacijama, verama i političkim stavovima koje nisu odgovarali fašizmu (demokratija, ravnopravnost nacija i verskih opredeljenja, izgradnja demokratskog društva itd). Navedene pojave ugrožavaju demokratski razvoj Srbije. Mladi ljudi se truju idejama starim više od pola veka, ekstremnim verskim stavovima, antidemokratskim parolama. Veličaju se predstavnici nacionalizma i klerikalizma prošlog veka, kao što su bili Hodžera, Ljotić, Velimirović i drugi. Ne priznaje se ništa pozitivno što je postignuto porazom fašizma u Drugom svetskom ratu. Iz pamćenja starijih, a pre svega mladih, brišu se istine o antifašističkoj borbi vođenoj na poljima Španije, Francuske, Jugoslavije, Sovjetskog Saveza.

U medijima sve više prostora dobijaju predstavnici klerikalnih, desničarskih i drugih antidemokratskim krugova. Samo u manjem broju glasila se diže glas protiv fašističke novokomponovane ideologije na srpskom tlu. Državni organi mlako ili nikako ne reaguju na sve češće istupe fašističkih organizacija i njihovih predvodnika, čime ih praktično podržavaju.

Mladi ljudi ne znaju da ih truju idejama koje su odavno odbačene od strane demokratskih država kao opasne i koje nisu ništa originalno, ali mogu predstavljati opasnost za krhku demokratiju u Srbiji. Nažalost, ideologija fašizma sve više prodire i u akademsku i srednjoškolsku sredinu. Zato je potrebno da pojavama fašizma posvete veću pažnju sociolozi, politikolozi, istoričari, filozofi.

Mlade ljude treba upoznavati sa istorijom antifašističke borbe u Srbiji. U tom cilju, obraćam pažnju na tekstove profesora Pravnog fakulteta Beogradskog univerziteta dr Dragoljuba Jovanovića, jednog od upornih i doslednih boraca za demokratski preobražaj svoje zemlje: protiv diktature svake vrste, režima reakcije i uništavanja slobodarskih ideja i organizacija.

Glas profesora Jovanovića se čuo u Evropi, on se pridružio glasovima naprednih kulturnih i javnih radnika koji su ustali protiv fašizma i njegove ideologije dvadesetih i tridesetih godina prošlog veka. Za svoje antirežimske i demokratske stavove i političko delovanje, za borbu za demokratiju bio je hapšen i osuđivan više puta, ali nije odustajao od svojih ideja. Iznošenjem antifašističkih stavova dr Jovanovića, želim da podsetim društvo na njegovu upornu borbu protiv fašističke ideologije i sistema.

Nije slučajno da je od strane republikanske španske vlade dr Jovanović bio pozvan kao gost u Španiju. Tom prilikom se upoznao sa republikanskim načinom vladanja, borbom španskog naroda protiv fašizma, obišao je niz vojnih bolnica u kojima su se lečili Jugosloveni iz internacionalnih brigada. Po povratku iz Španije, istupio je u Parizu sa pozivom da se podrži španska republikanska vlada i da se republikanskoj

Španiji ukaže konkretna pomoć u borbi protiv generala Franka i nemačkih i italijanskih vojnih snaga na strani Franka.

Podsećanje na stavove dr Jovanovića o fašizmu potrebni su, između ostalog, i zbog toga što se u Srbiji danas štampaju i izdaju fašističke knjige i tekstovi (Hitlerov “Majn Kampf”, “Protokolli sionskih mudraca” idr.), kojima se rehabilituju ideje antisemitizma, nacionalizma, verske netrpeljivosti i mržnje prema svemu što nije srpsko.

Tekstovi dr Dragoljuba Jovanovića dokaz su nemirenja vrsnog intelektualca i ubedenog demokrate i antifašiste sa političkom reakcijom. U svojim tekstovima profesor Jovanović analizira najvažnije osobine fašističke ideologije i prakse, razobličava destrukciju i laži, socijalnu demagogiju i pripreme za novi svetski rat. Pokazuje način koji fašizam koristi da se približi masama, posebno omladini i ženama.

U svojim radovima o fašizmu, dr Jovanović razmatra uslove koji su omogućili ne samo popularizaciju fašističkih ideja nego i dolazak fašista na vlast. Tvrdio je da se fašizam pojavljuje kao “stvar onih koji su izgubili svoj povlašćeni položaj u vreme inflacije ili u toku raznih reformi koje je izvodila socijalna demokratija”. Da je fašistički pokret bio “odgovor gradske srednje klase na političke i socijalne plodove (Prvog) svetskog rata, na agrarnu reformu, dodeljivanje zemlje siromašnim seljacima, najamnim radnicima, ratnicima i stanovnicima pasivnih krajeva”. Fašizam je, po njemu, odgovor na opšte pravo glasa. Smatrao je da srednja gradska buržoazija, najviše pogođena posleratnim nedaćama, predstavlja najpogodniji teren za fašističku propagandu. Sem toga, vojsku fašista činili su rezervni oficiri, obični radnici, koji su ostali bez zanimanja i bez posla posle rata.

Mada je smatrao da su i sistem proleterske diktature i metode komističkih vođa i elita doveli do pojave fašizma, glavnu pažnju dr Jovanović je posvećivao analizi i kritici fašizma kao glavnoj opasnosti za demokratiju. “Ne treba se varati”, pisao je, “opasnost od fašizma je mnogo veća nego što veruju i njegovi najveći protivnici. Lako bi bilo ostresti se od fašizma kad bi se sastojao samo u ličnoj i neograničenoj vladavini jednog čoveka”, Musolinija ili Hitlera i nastavljao da bi “bilo lako” da je fašizam bio “samo i golo nasilje”, diktatura jednog vladara ili generala. Teškoća je u tome što fašizam ima idejne i socijalne osnove. Fašizam bi se “nekako mogao trpeti, kad ne bi vodio ratu” i da svoju snagu nije crpeo “iz nacionalne ideje predstavljene na osobit način”, da za narodne nedaće nije okrivljavao “drugom naciju ili rasu”.

Zahtevao je skidanje maski i otkrivanje “pravog lica fašizma”, jer njegova “zaraza” može zahvatiti i Srbiju, “ojaditi” narod i pokrenuti “seljaka protiv varošana, radnike protiv radnika, školovane ljude protiv njihovih hranitelja”. Ukazivao je na to da je u Srbiji “besnilo fašizma” već našlo “veliki broj pasa koji ujedaju unaokolo i pronose opačinu”.

Pišući o fašističkoj demagogiji, Jovanović je ukazivao da se on predstavlja protivnikom kapitalizma, mada je uz njegovu finansijsku podršku došao na vlast i u Italiji i u Nemačkoj; veliča rad, zadrugarstvo i društvenu solidarnost. Obrača se “u ime naroda i socijalne snage” svima i svakome, a u suštini se oslanja na srednju i situonu buržoaziju. Zato je tražio da od fašističke demagogije budu “imunizirani” pre svega seljaci.

Podvlačeći nacionalnu isključivost fašizma, dr Jovanović je ukazivao na njegovu opasnost za svoju naciju. Upozoravao je da fašizam predstavlja sistem koncentracionih logora, ograde od bodljikave žice. Da prinuđuje ljude na rad po zapovesti firera ili Dučea i da pretpostavlja “grobni mir”.

Pišući o uslovima koji su fašizmu omogućili dolazak na vlast, Dragoljub Jovnaović je ukazivao na to da je Musolini osvojio Rim “po dogovoru sa tadašnjim vlastodršcima” i uz “prećutni pristanak rimskog stanovništva koje nije tada znalo o čemu se upravo radi”; da je Hitler “na izborima sa tajnim glasom dobio više od deset miliona glasova”. Pisao je da su se fašizam i hitlerizam razvijali u “punjoj slobodi”, iskoristivši demokratiju “do krajnjih granica”, da bi “učetali i uparadili” građane, naročito mlade ljude, bivše ratnike, oficire, činovnike bez posla i trgovce bez zarade. Fašizam uniformiše ljude, “obavezuje” ih na pozdrav ispruženom rukom u školama, na univerzitetima, u sudskim i crkvenim ustanovama.

Fašizam se obraćao ljudima kao glupoj i tupoj gomili, koja se može zadovoljiti “cirkusom kada nema hleba”, “uzbuditi” pozivom na osvetu, “ushititi” “gromoglasnom pretnjom”, “umitriti” obećanjima, apelujući na “sebičnost, mržnju i krvoločstvo”. To se posebno ispoljavalo u antisemitizmu i mržnji prema Sovjetskom Savezu kao najvećoj pretnji Nemačkoj, kao i prema demokratskim državama – Francuskoj i Engleskoj. U svojoj rasnoj i nacionalnoj netrpeljivosti, fašizam je, prema Jovanoviću, koristio bedu ratnog razaranja i ekonomske teškoće, kao i nemogućnost da Nemačka postane glavna vojna snaga u Evropi i krene u pohode protiv drugih država. Operisao je “mračnim, negativnim ljudskim osobinama koje kultura i civilizacija teže da uklone ili da oplemene”. Antisemitizam je za fašiste bio sredstvo u borbi protiv svetskog kapitalizma. Rasne razlike su podupirali pričama o nacionalizmu. Fašizam je “bolest onih naroda koji su iz Rata izašli razočarani, kao Talijani, ili oštećeni kao Nemci”, potkrepljujući tu konstataciju primerima ekonomskog stanja u tim državama.

Posebnu pažnju Dragoljub Jovanović je posvetio fašističkom uticaju na omladinu, žene i decu: “Demokratija je zanemarila žene, socijalizam ih se bojao zbog njihovih verskih i nacionalnih osećanja”, a fašizam ih je “uzeo” onakvim kakvi su bili i upotrebio za svoje ciljeve.

Na još jednu karakteristiku fašizma je Jovanović obratio pažnju: fašizam iskorišćava parolu socijalizma, demokratiju i parlamentarizam proglašava svojim uspehom, imajući u vidu zemlje sa jakim demokratskim tradicijama i uticajem socijalističkih ideja i pokreta. Pri tome je imao u vidu, pre svega, Francusku i Englesku. Smatrao je da su to lažne parole čiji je cilj dodvoravanje srednjoj buržoaziji i činovništvu, kao i delu radništva koji podržava fašistički pokret “ne iz idejnih, već čisto materijalnih razloga”; radi dobijanja hleba, odela, oružja u vremenu ekonomske krize i nesigurnosti.

Posebnu pažnju profesor Jovanović je posvetio odnosu fašizma prema seljaštvu i seljaka prema fašizmu. Nije slučajno što je svoj rad nazvao “Seljaci protiv fašizma”. Kao član zemljoradničke levice u Savezu zemljoradnika Srbije, smatrao je da seljaštvo, kao najveći socijalni sloj u Srbiji i drugim jugoslovenskim zemljama, može predstavljati glavnu snagu za vojne pripreme fašista. Razmatrajući taj aspekt fašističke idejne i političke prakse, razobličavao je “brigu” fašista za seljake na primerima Italije i Nemačke. Pisao je da su posle završetka Prvog svetskog rata seljaci u Italiji uzeli zemlju od veleposednika, ali sa dolaskom Musolinija na vlast ta zemlja je bila oduzeta i vraćena veleposednicima. U Nemačkoj, prema Jovanoviću, Hitler se hvalisao stvaranjem vse od 150.000 tzv. “seljačkih gazdinstava”, a istovremeno je ostavio 115.000 seljaka sa njihovih gazdinstava bez naknade, obezbeđujući veleposednike i junkere. Osim toga,

seljacima je bilo zabranjeno deljenje zemljišta i slobodno raspolaganje imovinom. Zaključivao je da za većinu sitnih seljaka, za nadničare, zakupce i poljoprivredne radnike nacionalsocijalizam nije ništa učinio. Što se tiče drugih socijalnih kategorija (radnika, trgovine i zanata), fašizam ih je “saterao u prinudne sindikate”, kojima upravljaju vođe iz redova radnika verni fašistima. Strogom nadzoru su podvrgnuti komunisti, socijalisti, pripadnici raznih hrišćanskih sindikata katoličkog Centruma, ili su poslani u koncentracione logore u Nemačkoj. U Italiji su uvedeni u korporativni sistem.

Prirodno je da se dr Jovanović nije ograničio na razmatranje i analizu fašizma u drugim državama, nego je posebnu pažnju posvetio mogućnosti razvijanja fašizma u Jugoslaviji.

Tvrdio je da u Jugoslaviji fašizam ne može opstati kao masovan i jak pokret, jer ne može biti jedinstven, pošto ni narod nije jedinstven. Srbi bi, pisao je, “morali imati svog Hitlera, Hrvati svog Musolinija”, Slovenci svog “poludelog socijalistu”, imajući u vidu da je Musolini u mladosti bio socijalista. Osim ove tri vrste jugoslovenskog fašizma, mogući su i mađarski, nemački pa možda i makedonski fašizam.

Drugi razlog za neuspeh fašizma u Jugoslaviji video je u nemogućnosti stvaranja fašističke internacionale. Treći, u malobrojnosti srednje klase u gradovima, odsustvu krupnih kapitalista koji bi finansirali pokret “besposlenih pustahija, radničkog lumpena i seljačkih dilkoša”. Sem toga, privrženost seljaštva demokratiji je, po njemu, jedan od glavnih razloga nemogućnosti masovnog fašističkog pokreta na jugoslovenskim prostorima. I mada je seljaštvo nezadovoljno, ono “neće ni reakciju na fašizam, ni nasilje vlasti, ni teror naoružanih bandi”. Da bi potkrepio tu misao, navodio je neuspeh predstavnika i pristalica fašizma u Srbiji na omasovljenju profašističkog pokreta. Seljaštvo se, pisao je, “ne daje u ruke Hodžere, Lotića, Pere Živkovića”. “Svaki pravi seljak odlučan (je) protivnik fašizma”, “jedino seljaci” mogu pružiti otpor fašističkoj navali u Jugoslaviji. Hodžera i Ljotić se trude da pridobiju seljake (Hodžera Vlahe u istočnoj i srednjoj Srbiji, Nemce u Vojvodini), a Ljotić u podunavskom srezu zbog rada na zadrugarstvu i poboljšanju privrednih prilika u tom kraju... Ipak, prema Jovanovićevom mišljenju, veoma su mali uspjesi Hodžere, a posebno Ljotića. Seljačke mase su kao “razlivena voda koja je izgubila staro korito”. Rarozačana je i u Radikalnu i u Demokratsku stranku, ne veruje ni Savezu zemljoradnika, ni Udruženoj opoziciji, niti reafirmisanom Narodnom frontu. Malo je naivno smatrao da su hrvatski seljaci “suviše” mladi i “nevinii” da bi se zagrejali za jedan fašistički pokret. Upozoravajući na snagu fašizma u drugim državama, na opasnost od rata, profesor Jovanović je apelovao na potrebu udruživanja u cilju izgradnje “države radnog naroda na osnovama slobode i socijalne pravde”.

Iz navedenih tekstova dr Dragoljuba Jovanovića čitalac može videti da je beogradski profesor i vrsni srpski intelektualac analizom ideologije fašizma i njegovog sistema ne samo došao do jasnih antifašističkih pogleda nego i do zahteva demokratskoj javnosti da shvati opasnost fašizma i da sve snage usmeri na organizovanje otpora fašizmu. Njegovi stavovi, analize i zaključci ne mogu da se zaobiđu u vreme kada se razbuktavaju rasističke i nacionalističke strasti u Srbiji. Antifašistički stavovi dr Jovanovića služe na čast srpskoj i jugoslovenskoj inteligenciji. Zbog toga i posle više od šezdeset godina ostaju aktuelni. ■

Kikinda: Sumrak invencije

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Gde smo? Ne znamo. Šta radimo? Pojma nemamo. Ali, zato radikalni povlače tako inventivne poteze, da ima da izumremo od njihove inventivnosti, ako se uskoro ne trgnemo i ne usprotivimo. Najpre je grad dobio klizalište, obećano dečici za zimski raspust, kao “poklon gradu od lokalne vlasti”(?!). Od tada je prošao i prolećni raspust, ali, daj šta daš, nismo tolike cepidlake, klizalište je otvoreno u dvorištu Doma omladine već za Prvi maj. Prvih pet dana bilo je besplatno, dolazile su cele tri osobe da se klizaju, a onda su radikalni na ulazu počeli da naplaćuju po sto dinara sat vremena klizanja, pa su i ta tri korisnika netragom nestala. Klizalište je inače koštalo 135.000 eura (*evara*), što je lepa suma, mogla bi da bude iskorišćena možda i da se otvore neka nova radna mesta u gradu gde nezaposlenost i dalje raste, ili da se izgradi nešto što je građanima potrebnije nego klizalište od lažnog plastičnog leda. Koje je uostalom i zatvoreno čim su radikalni inventivno primetili da posete i dobiti nema. Onda je izgrađen parking u centru grada. Na toj lokaciji obećavano je, onomad, igralište za decu iz okolnih višespratnica. Deca se svakako igraju na toj ploči asfalta, jednostavno zato što niko ne parkira kola, parking stoji prazan – jer i tu radikalni naplaćuju, postavili su i kućicu za radnike koji *obavljaju transakciju*. Po troje u smeni, razume se. Zato Kikindani svoje automobile ostavljaju na mestima gde nema naplate, pa se postavlja opravdano pitanje, šta će radikalni kao sledeće preduzeti da građane nateraju da kola parkiraju tamo gde se parking naplaćuje? Hoće li možda sva ostala mesta za parkiranje ograditi žicom i postaviti čuvarе (može biti naoružane? To bi baš bilo “in”) da građane, goste i posetioce upućuju na jedini plaćeni parking? Da neće, možda, *radikalni pauk* doći da prenese sva vozila koja su parkirana van lokacije naplate na parking gde se parkiranje plaća? Ko zna kakva će da bude njihova sledeća inventivnost? Unapred se ježimo, jer je svaki naredni potez gori a i gluplji od prethodnog, pravi sumrak invencije. Kad dođe neka nova vlast (a doći će, doći će!), hoće li naći snage, volje, živaca da se obračunava sa tolikom količinom gluposti svojih prethodnika? Ili će ustanoviti da je parking u gradu bolje rešenje od, možda, parka, igrališta za decu, bilo čega? Hoće li blagosloviti klizalište napravljeno umesto nečega što bi bilo korisno i potrebno u gradu? Ma, hoće li imati novca – *novaca* da to sve vraća u prvobitnu namenu? I opet ispočetka – dokle?

Nismo se dugo ježili u iščekivanju, a sledio je novi inventivni potez: Branislav Blažić (SRS), predsednik opštine Kikinda, potpisao je ugovor o saradnji sa francuskom firmom “Le Belijer” koja ima pogone u Kikindi. “Le Belijer” je inače prozvana da vazduh nad Kikindom obogaćuje cinkom, jednim mineralom koji je jako važan da se redovno unosi u ljudski organizam, ama kao sastojak hrane, a ne vazduha. I, umesto da se svi mogući *faktori* angažuju da se već jednom utvrdi istina, pa da se zna ko zagađuje, da li prozvana firma, ili neka druga (ima još kandidata), radikal na čelu opštine potpisuje ugovor po sistemu: vi nama pare

za naše (radikalske) manifestacije, a mi vama nećemo ni pitanje o zagađenju postavljati. Zavod za zaštitu zdravlja u Kikindi, inače, raspoláže najsavremenijom tehnikom za otkrivanje zagađenosti, i, ako ikakve promene u vazduhu nad Kikindom ima, Zavod će to da registruje. Nego nešto nema u javnosti izveštaja iz Zavoda, svi stižu kod predsednika opštine, a šta on dalje radi sa njima, ne zna se. Zauzvrat, *zna se* da je bivša vlast u Kikindi, sledeći izveštaj Zavoda, isposlovala da nekoliko kikindskih firmi postavi filtere i tako prestane da obogaćuje vazduh mineralima i jedinjenjima opasnim po zdravlje. To vreme je daleko; radikalni imaju inventivnija rešenja. Kružni tok saobraćaja, na primer, na jedinoj nepreglednoj raskrsnici u Kikindi, u gradu građenom u ravnici ravnoj kao dlan, sa svim ostacima epohe Marije Terezije, što znači, sa ulicama *pod pravim uglom*, tako da nikakve zabune prilikom snalaženja ne može biti; kružni tok je otvoren prilikom slave grada, još jednoj inventivnosti koju su radikalni uveli, a to je 22. maj, dan poznat pravoslavicima kao “Letnji sveti Nikola”. Biciklisti obožavaju kružni tok, kažu da mogu da se voze satima ukруг, pod uslovom da nemaju pametnija posla, nego vozači motornih vozila nešto ne nalaze lepih reči za ovu inventivnost.

I opet nije prošlo dugo od radikalnih genijalnosti, a usledila je nova, koja je vrlo lako mogla da preraste u krajnje ozbiljan politički incident: ukinute su emisije na mađarskom jeziku na Radio Kikindi, javnom preduzeću SO Kikinda. Bio je to takav autogol, da bi manju štetu napravilo *kompletno ukidanje radio programa*. Jednostavno, oba novinara koji su radili emisije na mađarskom jeziku, prebaćena su u novoformirano preduzeće koje treba da izdaje novine, a treba i da se privatizuje, pri čemu će, tvrde bolje upućeni, velik broj zaposlenih ostati bez posla, ali i bez ikakvog socijalnog programa ili otpremnine, s obzirom da crno – crna SPS – SRS koalicija koja drma gradom i informativnim centrom tako nešto nije predvidela u budžetu (*buđetu*, kako kažu neki radikalski intelektualci). Željko Bodrožić, glodur latiničnih “Kikindskih” (izlaze u sastavu novosadskog “Dnevnik”) i Zoran Milešević, vlasnik i osnivač mnogokažnjavanog VK-radija i istoimene televizije, oglasili su se ovim povodom, reagovali su na postupak SPS – SRS prema novinarima redakcije na mađarskom jeziku, Bodrožić čak spominje da emisije na mađarskom jeziku postoje na Radio Kikindi od osnivanja ovog medija, 1991. godine, i da nisu ukidane ni za vreme Miloševića, ni za vreme Šešeljevog zakona o informisanju, čak ni za vreme bombardovanja. Šandor Talpai, predsednik OO SVM u Kikindi, i Magdolna Komarek, odbornica SVM, održali su konferenciju za medije i zahtevali informisanje na mađarskom jeziku shodno zakonima i ostalim propisima, kao i porezima i doprinosima koje Mađari plaćaju u opštini. Radikalni odmah odgovore *konferencijom na konferenciju*, nazivajući potez SVM “sramnim ispadom”. SVM opet organizuje konferenciju, na kojoj, kao i na prvoj, učesnici najozbiljnijim rečima i vrlo umerenim tonovima traže svoja prava. Radikalni opet odgovore bez i najmanje namere da se problem reši i na pitanja nađu odgovori, uporno zakuvavajući celu priču ne bi li došlo do nekog okršaja, čemu je ceo slučaj bio i namenjen, osim ako ćemo da se lažemo. Postaje gusto; svi dopisnici listova na mađarskom

jeziku postarali su se da slučaj iz kikinskog Informativnog centra dobije zasluženi publicitet i preko granica, dok listovi na srpskom jeizku uporno objašnjavaju da nikakva prava Mađara nisu ugrožena, u pitanju je obična reorganizacija Informativnog centra, ništa, sitnica, *reorganizujemo mi takve centre svake nedelje*. Onda se, kao, umeša predsednik opštine, pa za sve ukori Informativni centar, iako je dotični centar javno preduzeće, znači, pod njegovom direktnom jurisdikcijom, jer kadrovi koje je tamo postavila radikalno – SPS vlast ništa ne preduzimaju bez konsultacija sa *zna se kim*. Tako su i radikalni ponovo uveli vesti na mađarskom jeziku, pronašli su i osobu koja čita vesti na radiju, i čita ih sasvim dobro, da ne bude zabune; SVM opet protestuje, zahtevajući da se vrate *emisije*, a SRS odgovara “pa šta hoćete, evo, imate informisanje na mađarskom jeziku”. Dok su se svi pitali kako će se ovaj galimatijas završiti (a nije ličilo da će se dobro završiti), emisije su vraćene, sve lepo, tiho, kao da se ništa nije desilo, ali, pitanje koje je tada mene zanimalo glasilo je: da li će Žužana Sokolai, svojevremeno urednica mađarskog dodatka u novinama i emisija u radio programu, ostati bez posla, pošto su je radikalni uzeli na zub i smenili čim su došli na vlast? Tada joj nisu dali otkaz (kao ni nama ostalima, uostalom) samo iz jednog razloga: zato što bi morali da uz otkaz daju i neku otpremninu, svedjedno što ne bi bila velika suma u pitanju. Da taj trošak izbegnu, radikalni su većinu zaposlenih prebacili u novine, nekolicinu ostavili u radiju, koji treba da se privatizuje tek 2007. godine, tako da sad mirne duše čekaju privatizaciju novina. Ako novine niko ne kupi (a sve se čini da neće, pošto su još jednom radikalnom inventivnošću ostavljene bez ikakve imovine, sva je preknjižena na radio, čak i fotoaparati), one se gase, a ljudi u njima ostaju bez posla i bez već pominjane otpremnine. Inventivn recept za odstranjivanje nepoželjnih, samo se treba setiti. Žužana Sokolai je od 1998. godine napisala oko 200 kolumni pod zajedničkim naslovom “Krcmarska patrola”, u kojima je prikazala političku i *ostalalu* situaciju u Kikindi tih godina. Jednog dana, možda će se neko setiti (stalno imamo problem sa tim sećanjem!) da ove oštре, gorke ili satirične a u svakoj prilici vrlo duhovite tekstove objavi, u originalu, na mađarskom jeziku, ili u solidnom prevodu na srpski, engleski ili neki drugi jezik.

U međuvremenu, kolumne nisu izgubile ništa na aktuelnosti i britkosti, pošto ih politička situacija, ništa bolja nego u vreme kad su napisane, održava vrlo *svežim*. Kolumne dakle mogu i da čekaju, samo dvoje autorkine dece ne može, nego im trebaju redovni prihodi za život, školovanje i ostalo što radikalni možda smatraju nebitnim kad su u pitanju ljudi druge nacionalnosti. E, onda su svi poštovaoci Žužinog lika i dela koordinirano udarili na sva zvona. Pominjali smo i Strazbur, i ostale međunarodne institucije, u jednom kratkom ali fizički merljivom peiodu tom pitanju smo dali svu važnost koju zaslužuje. Nije da smo imali mnogo vere i nade... ali čudo se dogodilo: radikalni su uvukli rogove, i Žuža je brzometno vraćena na posao u Radio, a vraćene su i emisije. Koliko da se vidi, da je akcija protiv radikalne invencije ipak moguća. Posle su se radikalni sa sve B. Blažićem i Otom Kišmartonom na čelu prali sa sto sapuna, sve dokazujući da obožavaju Mađare i program na mađarskom jeziku, toliko su se umiljavali i ulizivali, da su već

postali sumnjivi, organizovali su inventivno Dan tolerancije 20. maja, na trgu u centru, sa učešćem mađarskih, romskih i ostalih kulturno-umetničkih društava. Pesma, ples, fraze o toleranciji, narodno veselje, paprikaši, gulaši, štrudle s orasima, narodna radinost, to svi vole, i predsednik opštine Branislav Blažić i predsednik Skupštine opštine Oto Kišmarton su probali sve štrudle, uštipke, kuglofe, paprikaše, gulaše, svinjske, živinske, zečije, sve što je bilo spremljeno na štandovima, tako da im je, prema njihovim izjavama, *sve na uši izlazilo*, da dokažu kako vole Mađare, Rome, Jevreje, Nemce, Lale i Bosance, koga već, jedino, iz nekog razloga, nisu bili dovoljno ubedljivi, kao i uvek, omaklo bi im se po nešto. Tako i ovoga puta: na *vrhunču kulminacije* proslave tolerancije pojavljuje se nedaleko od bine istaknuti radikal, poznatiji po nadimku Bata Buraz, u majici sa likom Ratka Mladića i natpisom “Velika Srbija”, tako da ga je – tvrde oni koji su bliže stajali – sam B. Blažić poslao kući da se presvuče.

Uzgred, radikalni, veoma inventivno, počinju da izjavljuju kako su jako tolerantni, *samo ne vole da im se to zna*, takvi su, diskretni; obezbeđuju i autobuse organizacijama ljudi s hendikepom da putuju na izlete, što ih dotične organizacije mole otkad su došli na vlast, tamo, 2004, a sad je tek 2006. godina; evo, i mađarskom kulturno umetničkom društvu će obezbediti prevoz do Sente, Torde, kud već treba, čak i do Kiškunfeleđhaza, bez obzira što je Kiškunfeleđhaz u Mađarskoj, radikalni daju sve od sebe da ispadnu tolerantni, a kad se neko tako jako trudi da ispadne tolerantan, šta to, dame i gospodo, stvarno znači? U našim uslovima, samo jedno, da se nekome drma fotelja, tako da više ne može da bude onako nadut i argontan kao u vreme kad je preuzeo vlast i pomislio da će mu trajati doreka, ili, barem, dok narod ne izumre od inventivnosti lokalne vlasti. Narod, uopšte, ima tu gadnu osobinu da *nikako ne izumire* a ponekad, samo ponekad, priseti se i nekih obećanja, nekog *Leba* za tri dinara i nekog besplatnog ogreva. A kad se priseti, taj narod može i osvetoljubiv da postane. Možda i da na izborima glasa *malo manje glupavo* nego što je onomad glasao? Teško; ali, izvodljivo: nekad se i čuda događaju. Invencija može sve.

A dok se aktuelna vlast rasprostire kako joj je zgodno, ili se bar tako ponaša i oseća (naročito se *oseća*), ni opozicione stranke ne miruju – ili, bar, ne miruju potpuno. Mladi ligaši organizuju ulične performanse, pozivajući građane da kažu šta ih muči, da postave pitanja, pošto je nedavno jedan radikalni prvak izjavio na sednici SO Kikinda da “vlast NEMA VREMENA da sluša građane i te njihove zahteve”. Onda su opet mladi iz LSV podsetili sugrađane da je 9. maj bio Dan pobeде nad fašizmom – i, za divno čudo, građani se sećaju šta je značio 9. maj. Sve opozicione stranke izrazile su spremnost da na izbore izlaze samo i jedino – same, svaka za sebe. Koliko će ovakvo rešenje biti probitačno, a koliko će doprineti cepanju biračkog tela i podeli glasova, pokazaće izbori, to jest, videće se jasno, ako ne bude kasno, to jest ako centrale stranaka ne odluče drugačije. Radikalni inventivno naprave neku novu štetu u Kikindi – ligaška omladina ih odmah uslika i fotografije izloži na Trgu u centru, da se vide sve deponije, sve posećene šume, sve promašene investicije. Uzgred, mladi a i stariji (bez obzira na politički angažman) primećuju da bi SPS – SRS koalicija, kad je već toliko srpski pravoslavna, mogla da OKREČI hram Sv.

Na tragu kritičkog mišljenja

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Milenko Marković, “Srbija u traganju za novim identitetom”, Dangraf, Beograd 2005.

Teško da se u Srbiji može danas naći autor koji je više od Milenka Markovića bio posvećen zbivanjima na prelomu XX i XXI veka. Njegovi članci i eseji, osvrti i komentari, reagovanja i polemike rasuti su po raznim listovima i časopisima i razvučeni su u vremenu dugom dve decenije. Njihov značaj postaje saglediv tek u kontinuiranom iščitavanju: zato je veoma važno što je sve napisano sakupljeno u dve knjige.

Knjiga Milenka Markovića “Srpsko pitanje između mita i stvarnosti”, koja je objavljena 1997. godine, i njegova nova knjiga – “Srbija u traganju za novim identitetom”, predstavljaju celinu. Na njihovu povezanost skreće pažnju čitaocu i sam autor.

Prva knjiga obuhvata članke i eseje koji su nastali u deceniji 1986-1996. Prema autoru: “Oni su kritičko, svakako subjektivno, viđenje (...) zbivanja i izraz neslaganja sa stanjem opšteg ‘duha nacije’ u jednom od najsudbonosnijih vremena za srpski narod. U središtu kritike su nacionalizam i rat, njihova uzajamna uslovljenost i povezanost”.

U drugoj knjizi razmatraju se “političke prilike nakon Dejtona, nastojanja Miloševićevog režima da izbegne sudbinu pada, dolazak DOS na vlast, počeci katarze i traženja povratka ka Evropi”. Ceo taj proces je, po Markoviću, obeležen “pre svega, mukotrpnim traganjem Srbije za novim nacionalnim i demokratskim identitetom”.

Među brojnim knjigama o krizi jugoslovenske države i ratovima, naročito među sve brojnijim knjigama o Srbiji u poslednje dve decenije, pomenute dve knjige imaju posebno mesto, a evo zašto.

Milenko Marković se služi preciznim teorijskim i istorijskim pojmovima, što u ovdašnjoj publicistici, pa čak i u nauci, već odavno nije nešto što se podrazumeva. Osim toga, Marković je hroničar koji događaje posmatra iznutra, kao njihov savremenik i učesnik, ali i spolja – uz distancu i kritički odnos prema njima. On je izvan diskursa totalitarnog mišljenja. U njegovim knjigama postoje zaokružene celine, štaviše male istorije fenomena: jugoslovenstvo i jugoslovenska država; Kosovo: stvarnost i mit; Osma sednica kao istorijsko razmeđe dve nacionalne politike, ali i važno merilo za ocenu orijentacije Srbije nakon

zatvorenu perspektivu. Oni su pobunjenici iz nužde, zatočenici velike ideje, ilegalci, politički osuđenici i ratnici bez mane i straha, ali i moćnici kojima je more do kolena i koje najzad oseka ostavlja na sprudu. To su seljaci i radnici, profesionalni revolucionari i njihovi saputnici: pripadnici vladajućeg sloja koji osećaju njegovu degeneraciju. Sve njih je, u jednom trenutku, okupila ideja socijalne pravde i univerzalne slobode. Krivokapić ih prati od njihovog uspona do njihovog sloma.

Nema te smene epoha u kojoj bi savremenici bili pravedni prema prethodnicima. Boreći se protiv potiskivanja istine o Karadorđu pod Obrenovićima, pisac najboljeg srpskog istorijskog romana u XIX veku, romana “Smrt Karadorđeva”, pisao je poslednjem Obrenoviću, kralju Aleksandru: “Gospodaru! Samo ljudska ništavila bez ikakve cene i vrednosti, traže svoju slavu i svoje uzvišenje u tuđoj sramoti”. Dočekaće ovaj pisac i da isto kaže Karadorđevićima o Obrenovićima.

U svetskoj istoriografiji nema danas knjige, a teško da će je biti, koja drugu polovinu XX veka smatra istorijski izgubljenim vremenom za južnoslovenske narode. Koja previđa njihov doprinos borbi protiv fašizma i inicijalnu ulogu u stvaranju pukotine u velikodržavnom sovjetskom monolitu. Pukotine koja će se postepeno širiti: XX kongres KPSS i Tajni referat N. S. Hruščova, Mađarska 1956, Čehoslovačka 1968, Poljska sedamdesetih godina prošlog veka, evrokomunizam.

Ne dovodeći u pitanje diktaturu, u svetskoj historiografiji niko još u Titu nije video samo kominternovca sumnjivog identiteta, “srboždera” koji je izmislio makedonsku, crnogorsku i bošnjačku naciju. U srpskoj historiografiji, apologete su zamenili pigmeji. I jedni i drugi stoje nasuprot kritičkom promišljanju prošlosti. Istorijske ličnosti nisu odeliti ljudi, one sažimaju epohu. Zato se ne treba bojati: kad svako uzme svoje breme, još vrlo mnogo će ostati Titu.

Potrebna je vremenska distanca, ali i autori od dara i karaktera. Iza knjige koju danas predstavljamo stoji višegodišnji rad sa ljudima, sa papirima, ali i sa samim sobom. Boro Krivokapić je umeo da pita, ali i da se pita; da utvrđuje činjenice, ali i da ih povezuje i tumači. Njegova je knjiga prekretnička, u izvesnom smislu prevratnička. Takvom je ponajviše čini to, da dolazi iz pera autora koji nije bio ni *komunista* ni *antikomunista* već je *nekomunista*.

Ravnoteža koju je u sebi uspostavio Boro Krivokapić, u svojoj mladosti pobunjenik protiv partijske države, jeste znak lične zrelosti. To je ono stanje o kome je stari ruski revolucionar, knez Kropotkin pisao Lenjinu: kad se istutnje i revolucija i kontrarevolucija, nastupa ravnoteža.

Ali, Krivokapićevo sazrevanje je i znak sazrevanja sredine u kojoj je nastalo njegovo uzbudljivo delo. Za sredinu koja izlazi iz predmodernog doba, važno merilo zrelosti jeste njen odnos prema ljudima koji su u njoj igrali manju ili veću ulogu. Bilo je u njoj političkih mislilaca, vojskoviđa i diplomata. Boro Krivokapić je pokazao da bez Milovana Đilasa, Peka Dapčevića, Veljka Mićunovića, u Crnoj Gori nema ni ljudskog ni istorijskog kontinuiteta.

(Reč na promociji u Podgorici, 19. maj 2006) ■■

Jedna prevratnička knjiga

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Boro Krivokapić, “Bes/konačni Tito (i Krležine ‘masne laži’), “Večernje novosti”, Beograd, 2006.

Velika mi je čast što u Podgorici, uoči dana kada će Crna Gora doneti istorijsku odluku, zajedno sa doajenom crnogorske historiografije, akademikom Brankom Pavićevićem i eminentnim predstavnikom nove crnogorske elite, profesorom Milanom Popovićem, učestvujem u predstavljanju knjige Bore Krivokapića “Bes/konačni Tito (i Krležine ‘masne laži’).

Iza ovog, pomalo zagonetnog naslova kriju se jedna jedinstvena knjiga, jedan autor neobičnog dara, jedna sredina u punoj zrelosti: istorijskoj, intelektualnoj i moralnoj.

Jedinstvenost knjige ogleda se u načinu na koji je u njoj ispričana istorija južnoslovenskog prostora u drugoj polovini XX veka. Istorija u čijem su središtu dva fenomena: jugoslovenska država i komunizam. Oba ova fenomena već pripadaju prošlosti, ali se o njima još uvek govori aistorijski, sa resantimanom, uz mnogo falsifikata i laži. Takav pristup lišava istoriju njene ljudske dimenzije osuđujući čitave generacije i zajednice na trajan sukob sa realnošću.

Istorija je polifoničan i višeznačan proces. Kada bi bilo drukčije, mogli bismo se zadovoljiti samo jednom knjigom o Francuskoj ili Ruskoj revoluciji, o Prvom srpskom ustanku ili o bici na Grahovu, o Prvom ili o Drugom svetskom ratu.

Samo ideologije i religije istinu znaju unapred, naučno i umetničko stvaralaštvo neprestano traže istinu održavajući tako istorijski kontinuitet ljudske egzistencije.

Knjiga Bore Krivokapića je plod traženja istine o dramatičnom XX veku. Osim određenja u vremenu, ona je određena i u prostoru: jugoslovenska država stvorena na kraju jednog svetskog rata, nestala na početku drugog svetskog rata, da bi se na njegovom kraju, u krvi, obnovila na osnovi slobode njenih naroda da odlučuju o svojoj sudbini. Krivokapićeva knjiga govori o aporijama te države i o ograničenjima komunističke ideologije da te aporije prevlada. Ona otvara pitanje: zašto je ishod takav kakav je i da li je mogao biti drugačiji? Tako Krivokapić dolazi do korena stvari: odakle su južnoslovenski narodi krenuli, kojim su putevima išli i dokle su stigli? Tako što se obraća akterima istorije i pušta ih da, posredno i neposredno, svedoče o sebi i o svom vremenu. On nam ih otkriva kao ljude od krvi i mesa: ponete uzvišenim idealima i otrežnjene realnošću; zarobljene dogmom, ali i determinisane ličnim interesima; svesne da se prošlost ne može izmeniti, ali i da se na nju ne treba ograničiti; ravnodušne prema budućnosti, ali i odgovorne za nju.

Krivokapićevi junaci balansiraju na neostvarljivosti utopije koja za sobom ostavlja i ruševine, ali ne i bezuslovno

Nikole u centru grada, kome bi krećenje zaista dobro došlo, umesto da gradi nove crkve po selima i u gradu. Odista, neće biti da se radikali nešto brinu o ovakvim kritikama ili akcijama; nedavno je gradski odbor LSV u Kikindi izgubio i u drugostepenom sudskom postupku povodom ugovora o korišćenju prostorija. Slična sudbina snašla je i kikindske odbore SPO, GSS i Demokratske Vojvodine, tek da se vidi koliko su SPS – SRS postali tolerantni, i koliko su se sudovi modernizovali.

“Mi se nećemo iseliti; kad se iseli SRS iz Magistrata u Zemunu, na šta je obavezna već dve godine po pravosnažnoj presudi, onda ćemo i mi da se iselimo : ako zakon važi, važi za sve. A ako su radikali spremni da ovu igru igraju do kraja, onda ćemo i mi tražiti da se utvrdi valjanost svih ugovora sklopljenih u ovom gradu povodom radikalskog izdavanja atraktivnih prostora u gradu u zakup ‘zaslužnim građanima’” – kaže Olga Knežević, predsednica kikindskih ligaša. Kako izgleda, imaćemo mi još razloga za Strazbur. Do tada, ostaje da se pamti još jedan događaj, ali po lepom utisku, umesto gorčine. Tog 17. maja gostovala je u Kikindi, a u sklopu evropske Nedelje borbe protiv distrofije, plesna trupa *Roll Dance* iz Budimpešte. Zanimljivo je da je polovina članove ove trupe – u invalidskim kolicima, neki su gluvonemi, ali to sve kao da ih nimalo ne ometa u njihovoj osnovnoj zamisli, da pokažu kako umetnost nema granica. Domaćini, Udruženje distrofičara Severnobanatskog i Srednjebanatskog okruga, pripremili su sve za nastup gostiju na Trgu; ali, onda je pljusnula takva kiša, da je grad proplivao, a Trg se pretvorio u veštačko jezero. Nedugo zatim, kad je pljusak prestao, gosti su izjavili da ipak hoće da nastupe, iako je teren mokar, pa samim tim i opasan za igrače u kolicima. Ana Šugar, umetnica gestovnog plesa, pozvala je Kikindane da se pridruže izvođačima, i za opet jedan kratak trenutak pokazali smo da nešto od obeležja tolerannog grada još uvek obitava u Kikindi, a gosti su pokazali da se kadril, paso dobl, tango, temperametni latinoamerički ili energični kaubojski ples može otplesati i u invalidskim kolicima. Još su gosti zaigrali i “Žikino kolo” – tako da smo videli da ljude iz Budimpešte NIJE MRZELO da nauče neku od igara popularnih u državi gde gostuju, jer, posle nastupa u Zrenjaninu, Kikindi i Novom Bečeju, ekipa *Roll Dance* nastavila je turneju po obližnjim državama, po Italiji, i dalje.

Bio u Kikindi i Čedomir Jovanović, gostovao u punoj sali Narodnog pozorišta, i govorio sat i 33 minuta, najavljujući nove tokove na političkoj sceni. Ligaši, za to vreme, još od zimus rade anketu NDI, i ispada da je više od 70 odsto anketiranih – za autonomiju Vojvodine. Prilikom obrade podataka iz ankete, ispada najzabavnije da su za autonomiju čak i oni koji se izražavaju kao članovi ili simpatizeri SRS i SPS, čak i oni koji priznaju da niti na izbore izlaze, niti nameravaju. Invenciji nema kraja, kao ni nezadovoljstvu. Još da se kod dovoljno ljudi nađe i ono treće, naime, energija za neke promene, za neku konkretnu akciju, gde bi nam bio kraj.

A i stanari jedne od zgrada u neposrednom centru Kikinde pišu peticiju zato što je na fasadu njihove zgrade nalepljen ogroman bilbird sa Šešeljevom slikom i očekivanim tekstom. Kažu, tražimo da se to skine, *ruži nam izgled zgrade*. Ni strah više nije ono što je nekad bio. ■■

5. oktobra 2000.

Ako sam svih pomenutih odlika tekstova Milenka Markovića bila svesna čitajući ih kroz vreme, za spoznaju njihove najveće vrednosti bilo mi je potrebno da ih pročitam u celini, to jest sabrane u dve knjige. U neumornom nastojanju da alternativno misli, u sposobnosti da argumentovano raspravlja i dosledno brani svoja stanovišta sadržana je glavna i trajna vrednost pisanja Milenka Markovića.

“Stopiti svoj život sa istorijom”, pisao je Lisjen Fevr. Upravo to je činio Milenko Marković. Gotovo da nema nijedne važnije pojave u poslednjih 20 godina o kojoj Marković nije pisao, na koju nije reagovao. U suštini, njegove su knjige istorija jednog anahronog nacionalnog projekta, jednog inženjeringa nad milionima ljudi. Reč je, dakako, o devetnaestovekovnom cilju stvaranja etničke države, koji je na kraju XX veka postao opsesija.

U svojim radovima krajem tridesetih godina prošlog veka, Slobodan Jovanović je opisivao Srbiju kao zemlju sa jednom jedinom tradicijom, sa tradicijom nacionalizma. Taj nedostatak stvarne tradicije kompenzovan je mitom o slavnoj i velikoj prošlosti, koji je, kako kaže Milenko Marković, vodio odvajanju od realnosti i projekciji budućnosti na nepostojećim pretpostavkama. Tek u povezivanju nacionalnog i globalnog, koje Marković neprestano čini, postaje jasno da upravo sukob sa realnošću generira nasilje, ratove, trošenje materijalnih i ljudskih resursa, zatvaranje i gubljenje perspektive. To je središna os i prve i druge knjige Milenka Markovića. Pomoću nje on objašnjava i percepciju Jugoslavije kao centralizovane i unitarne države i karakter ratova na kraju XX veka, koji on, bez okolišenja, smatra osvajačkim.

Markovićeve knjige, baš zato što nisu naknadne, dobro osvetljavaju političku scenu Srbije u prethodne dve decenije. One govore o slabosti liberalne struje u Savezu komunista. Ali i o slabnosti demokratske opozicije: “Početkom devedesetih godina, opozicija je mogla jedno vreme da zavači svet tvrdnjom da se u Srbiji vodi borba između ‘demokratije i komunizma’. Ubrzo je, međutim, postalo jasno da su vladajuća stranka i vodeće stranke opozicije u suštini dve autoritarne nacionalističke snage, od kojih jedna ima malo ili nimalo veze s izvornim idejama levice i socijalizma, ali druga ima vrlo malo ili nimalo veze s idejama evropske demokratije. To je omogućilo da, kao nikada do sada u srpskoj istoriji, političku scenu osvoji konzervativna vertikala srpskog naroda. Ta vertikala reflektuje se preko saglasja dela opozicije i inteligencije, na platformi nacionalizma”. Upravo je ova situacija, po Markoviću, blokirala procese tranzicije: “U Srbiji nakon rušenja Berlinskog zida nisu pobedile demokratske, već najkonzervativnije snage srpskog društva – miloševićevski nestaljinizam, antimodernizam i antievropejstvo”. Zbog toga je Srbija izgubila istorijsko vreme i dospela u ćorsokak.

Milenko Marković je dešifrovao taj proces. Za to mu je bilo potrebno znanje, intelektualno poštenje a, bogami, i hrabrost.

(Reč na promociji u Beogradu) ■■

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Kako se zvao Volter

Doista, kako se zvao veliki Volter? Njegovu bistu video sam nedavno na jednom od ulaza Likovne Akademije, ili se kaže Akademije likovnih umetnosti na Topčideru na godišnjoj izložbi studenata Akademije. Zdanje je kružno sa nekoliko ulaza i terasom, u sredini je park sa ogromnom kopijom Mikelandelovog Mojsija. Volter je smešten sa svojim poznatim ironskim osmehom na jednom od ulaza i znatno skromnijih dimenzija, kao što je mislim i red, pošto je snaga njegove ironije moćnija od ogromnog Mojsija i njegovih zakona. Dakle, kako se zvao moćni Volter, to mi je prošlo kroz glavu i nisam znao odgovor. Pitao sam i Olgu, koja je, kao što znate iz ove umne rubrike, profesor filozofije. Zatim sam to isto pitao i prijatelja Midu Belančića koji je bio sa nama, autora više knjiga iz filozofije, ali je i on bio zatečen i zbunjen. A ako to ne znaju profesori filozofije, ko zna? Siguran sam da bi masa filozofa pala na ovom pitanju. To je idealno kviz pitanje. Da li to znači da je prosvetćenost u krizi? Pa, naravno, jer ni studenti filozofije koji se danas bave neurofiziologijom mozga na analitički način ne znaju ništa o prosvetćenosti. To sam saznao od kolege koji je držao kurs iz savremene filozofije na našem Filozofskom fakultetu zamenjujući odsutnog analitičara za koga je ova tema očigledno apsolvirana a kažu da je postmoderna odgovorna za to. Ja, eto, nasuprot tome, verujem da je postmoderna u filozofiji, i ne samo u filozofiji, oblik savremenog prosvetiteljstva, koje je naravno u krizi, ali zato nije odgovorna postmoderna – na tragu onog Volterovog ironičkog smeška, koji je moćniji i od Mojsijevih zakona, a i oni su u krizi, kao i sve drugo. Nije, prema tome, u pravu Todor Kuljić koji u svojoj upravo objavljenoj knjizi “Kultura sećanja”, koju čitam, misli da je tzv. “kritička kultura sećanja”, za koju se zalaže u ovom ogledu, u sukobu sa postmodernom kulturom i to pre svega zato što postmoderna na neki svoj “veseli” ili “radosni” način relativizuje samo sećanje pa i ovo “kritičko” za koje se zalaže Kuljić, kao da postmoderna nije baštinik prosvetćenosti i Voltera koji se smeška na jednom od ulaza u Akademiju, kao što sam već napisao, čini mi se pomalo nezgrapno, ali me sada mrzi da to ispravljam ili tako nekako. Naravno, da je izvesni relativizam posledica ove postmoderne vedrine, pa i Volterovog smeška koji se “smestio” na onom ulazu. Ali, ironija kao i relativizam,

ima više slojeva, jer je ironija, ili izvesna kritička distanca, pretpostavka svakog znanja ili kulture, koja je na izvestan način prosvetćena, što znači dorasla svom predmetu, ma šta on bio. To je jedna vrsta svesti o tome da je sve podložno sumnji a da je tzv. “sakralna prošlost” sakrivena ispod svoje ozbiljne, da ne kažem, mrtvačke maske – najveći izazov za ovu postmodernu, kritičku, ili skreptičnu kulturu sećanja, koje očigledno ne moraju biti u sukobu, kako to podozreva Kuljić. Naravno je ovo “iskrivljenje” moguće kada je u pitanju “kultura žrtvovanja”, što je u osnovi teološka tema, kao da teologija, i ne samo u našoj kulturi, još uvek ima monopol na smrt i žrtvu. O tome je doista nemošto bilo raspravljano na ovogodišnjoj “Filozofsko-književnoj školi” u Kruševcu. Tamo nije bilo Voltera nego Vladike Nikolaja i nekih drugih svetih otaca i onih svetovnih. A ja sam od početka podozrevao da ova religijska sakralizacija žrtvi nije ni prosvetćeni i još manje postmoderni pristup ovoj temi, jer je upravo prosvetiteljstvo osporilo homogeno religijsko vreme i ovu sakralnu restauraciju prošlosti da bi se otkrila sadašnjost i novi zločini u ime ove sakralne prošlosti. Jedna konstrukcija prošlosti u ime sadašnjosti, koju je potrebno potisnuti u duboku prošlost, u kojoj je sve već posvećeno. Ali, naši identiteti nisu kolektivni nego pojedinačni, dok je osnovna razlika između filozofskog i teološkog modela u tome što su u teološkoj kulturi žrtvovanja (koja je u Kruševcu nazvana srpskom) – i žrtve i zločini kolektivni i sakralni. Kao da ne postoji individualna kultura sećanja i na zločine i na žrtve. Naravno da pamćenje nije statično i homogeno nego fragmentarno i dinamičko. I to je razlika između Voltera i Nikolaja iz Kruševca, jer od ovih posrednika u rekonstrukciji prošlosti zavisi i njeno tumačenje. Naravno, Rene Žirar je u preavu kada veruje da je sakralizacija nasilja temelj kulture. Ali, to je samo polazna osnova za neprekidno, kritičko preispitivanje prošlosti, koja u svojoj nacionalističkoj verziji ili iskrivljenom tumačenju, u svojoj nekritičkoj “kulturi sećanja” sakralizuje zločince a ne žrtve. Jer, znate, “sećanje” na žrtve po pravilu kreiraju zločinci a ne žrtve. I to je osnovna aporija “kulture sećanja”, ili novog konstruktivizma u tzv. “društvenim naukama”. Iskustvo, ili sećanje žrtve je po definiciji pojedinačno a ne kolektivno. Za ovu “novu nauku” je zato osnovni postulat da u zločinima protiv čovečnosti, ja bih rekao – zločinu protiv čoveka, pojedinačnog čoveka – nije presudan obim masakra nego ideologija zločina. Jer, žrtve ne govore nego čute. Ovo ćutanje žrtve ne dolazi iz kulture žrtvovanja bilo kog naroda, ono spada u neponovljivu individualnu istoriju Volterovog osmeha, koji se inače zove Fransoa-Mari Arue. Fransoa-Mari Arue Volter. ■■

PIŠE: IVAN MRĐEN

Don't cry for me, SCG

Bila bi to vest kojoj bi morao da se obraduje svako ko živi u Srbiji, jer je ugledni “Financial Times” ovih dana napisao da je Srbija (i Crna Gora pride) postala “evropska Saudijska Arabija”. I još su nas stavili na 32. mesto u svetu, za šta bi, kad su važne stvari u pitanju, kojima se uglavnom bavi ovaj londonski list, svaka ovdašnja vlada i svi resorni ministri dali i ono što nemaju, samo ako bi to moglo da se pripíše u pozitivan rezultat njihovih mandata. Ali avaj, sve se to događa u junu 2006. godine, kad je u toku Svetsko fudbalsko prvenstvo u Nemačkoj i kad ovaj planetarni fenomen, bez pardona, postaje tema i za novine tog kalibra, pa tako sledi objašnjenje da je “FT” proglasio reprezentaciju Srbije i Crne Gore za najlošijeg od 32 učesnika turnira na nemačkim stadionima, uz opasku da su “oni nekad važili za evropske Brazilce, a sada su postali – evropska Saudijska Arabija”.

Onima koji misle da su razumeju u fudbal, a tu osim nadobudnih komentatora “Javnog servisa Srbije” spada i još nekoliko miliona građana oba pola, svih uzrasta i zanimanja, jasna je preciznost, a samim tim i tragičnost ove naizgled lakonske konstatacije. Ona bi čak mogla da bude uvredljiva za fudbalere Saudijske Arabije, koji se iz Nemačke vraćaju sa jednim bodom, dva postignuta i samo sedam primljenih golova, za razliku od “nekadašnjih evropskih Brazilaca” koji su na svoj konto uknjižili nula bodova, uz gol – razliku dva prema deset. Tačnije je, međutim, da su fudbaleri koji su u Nemačkoj igrali uz himnu jedne nepostojeće države (SFRJ), sa pasošima druge, takođe nepostojeće (Savezne Republike Jugoslavije), pod imenom treće, koja je upravo prestala da postoji (Srbija i Crna Gora), uz navijače koji su klicali četvrtoj (Srbija, Srbija) - postali sinonim za nešto što više ne postoji na svetskim fudbalskim smotrama, za reprezentaciju koja je apsolutni autsajder i koja služi za popravljavanje gol - razlike.

Za ono što je “Financial Times” sazeo u desetak reči ovdašnjim propagandistima trebalo je pune dve nedelje. U tom smislu veoma je indikativna analiza pisanja “Večernjih novosti” o nastupima reprezentacije Srbije i Crne Gore na Weltmeisterschaftu (koji je u vreme nastajanja ovog teksta stigao tek do četvrtfinalnih susreta), jer je na dan prve utakmice (sa Holandijom, nedelja 11. jun) u ovom listu objavljen tekst u kome je, gotovo “u dlaku” predviđen dalji razvoj događaja: “Mali narod, kakav je srpski, ne sme svoju nacionalnu samosvest, svoju viziju budućnosti, dejstvo da liši naknadne pameti: kritičkog odnosa prema prošlosti i uviđanja svojih zabluda, predrasuda, mitova, grešaka, nacionalnih laži...”

Citat je iz teksta koji je imao daleko ozbiljnije pretenzije nego da se bavi fudbalom (iz trećeg od četiri nastavka ekskluzivnog pisanija Dobrice Ćosića pod naslovom “Srpsko pitanje, pitanje istine”), jer je njegov autor smatrao da je prve dane nezavisne Srbije nemoguće zamisliti bez neke njegove “vertikale duha”. Pri tome je, bez ikakve griže savesti, još jednom nanizao sva ona opšta mesta o odnosima u svetkoj politici, o balkanskim narodima i o srpskoj istoriji, koja

azapi, bešlije, delije, farisi, gunulije i janjičari (koji su se smenjivali). Akindžije su bili neredovni laki konjanici regrutovani među relativno čistokrvnim Turcima (uz nešto hrišćana). Svojim upadima i haranjem pripremali su turska osvajanja, a u vreme rata služili su kao prethodnica glavnoj vojsci. Njihove starešine bile su onbaše, juzbaše i binbaše. Svima je komandovao sandžak-beg (od tur. *sandžak* - zastava) dotičnog sandžaka, a među starešinskim kadrom bile su tavidže (hrišćani) u rangu binbaše (starešina nad hiljadu vojnika). Za svoju službu bili su oslobođeni poreza, a uživali su i timare odnosno slobodne baštine. Od zarobljenog plena davali su jednu petinu sultanu. Vojnuci (od slov. vojnik) su regrutovani iz redova domaćeg hrišćanskog stanovništva. Njihove starešine bili su lagatori, čeribaše ili seraskeri ili vojnučki begovi. Najniže jedinice zvale su se koplja. Bilo je vojnuka konjanika i vojnuka pešaka. Za svoju službu uživali su slobodne baštine i bili oslobođeni svih državnih i feudalnih poreza na njih. Martolosi su bili vojnički red koji su Turci preuzeli od Vizantije, činili su poseban rod turske vojske u našim zemljama. Sačinjavali su posade po tvrđavama, bili graničari i šajkaši u rečnoj floti, a po potrebi su čuvali klance i nesigurne puteve od hajduka. Regrutovani su uglavnom među hrišćanima, ali će vremenom ova organizacija poprimiti sve više muslimanski karakter. Neposredne starešine martolosa zvale su se baše, vojvode, harambaše i age, a vrhovni zapovednik u jednom sandžaku bio je redovno sandžak-beg dotičnog sandžaka. Za svoju službu dobijali su platu, a uživali su i određene poreske olakšice. Azapi su bili pripadnici posebnog reda turske pešadije. Prvobitno su služili u pomorskoj i rečnoj floti, a zatim kao laka pešadija u tvrđavama. Bili su plaćenici, ali su mogli uživati i timare. Bešlije su bili konjanici plaćenici. Služili su u pograničnim tvrđavama. Njihove starešine zvale su se buljuk -baše ili serbuljuci i bešli-aga. Delije su bili laki konjanici, izuzetno hrabri, konvertiti. Farisi su bili glavni rod plaćeničke konjice u gradovima. Delili su se na džemate, kojima su zapovedale age. Gunulije su, takođe, bili laki konjanici plaćenici. Čuvali su granice, varoši i kasabe, a učestvovali su i u vojnim pohodima. Na čelu pojedinih odreda nalazio se aga. Znatnu pomoć turskim vojnim snagama pružale su još i razne druge vojničke i poluvojničke organizacije kao vlasi (stočari), derbendžije, džerahori i dr.

Najvažniji vojni red u svim turskim tvrđavama bili su mustahfizi. Za svoju službu uživali su manje timare ili su dobijali platu. Bili su muslimani. Delili su se na buljuke i ode, a na njihovom čelu nalazio se dizdar. U sastav tvrđavske posade spadale su i tobdžije, jedan ili nekoliko, i po koji džebedžija koji se starao o oružju i uopšte o ratnom materijalu. Od naoružanja tvrđave su obično imale topove, puške kao i odgovarajuću municiju. Bilo je zastupljeno i hladno oružje, naročito u ranijem vremenu: strele, lukovi, sablje.

Polazeći od izrazito militantnog karaktera Osmanskog carstva nije teško zaključiti da je uređenje čitave zemlje bilo prožeto vojnim duhom. Shodno tome, vojnim uređenjem zemlje nije bio obuhvaćen samo klasični sistem obezbeđenja, tvrđave i posade, nego i mnogobrojno domaće stanovništvo, pretežno hrišćansko, koje je bilo uključeno u razne vojne odnosno državne službe. To su, uz već pomenute vlaha,

Turske vojne formacije

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Osmanski vojnik u crvenom i plavom odijevanju, iz druge polovine 17. veka. Osim crvene i plave, u ovom odijevanju se često koristio i crni.

Vojne snage Osmanskog carstva delile su se na kopnenu vojsku i mornaricu. Na čelu mornarice bio je kapudan-paša, a na nekim većim rekama postojale su rečne flotile (Dunav, Sava, Krka, Neretva, Drava) kojima su komandovali kapetani (kapudani). Kao posade u ovoj floti pominju se azapi i martolosi.

Glavnu vojnu snagu osmanske države činila je, međutim, kopnena vojska. Ona se delila na dve osnovne grupe: centralnu (kapikulu odžaklari) i provincijsku (ejaletsku) vojsku. U centralnoj plaćeničkoj vojsci isticao se korpus - odžak - janjičara. Regrutovao se iz redova zarobljenika i hrišćanskih dečaka sakupljenih “đankom u krvi” (tur. devširme). Janjičari su u ratu služili kao pešaci, a u vreme mira imali su različite službe vezane za čuvanje reda u gradovima. Služili su, na smenu, i kao posade u tvrđavama. Za svoju službu dobijali su platu. Delili su se na ode i orte ili buljuke, a na čelu janjičarskog odžaka bio je janjičarski aga. Njihov broj je tokom vremena rastao, u XVI veku iznosio je 12.000.

U centralnu vojsku ulazile su još džebedžije koje su pripremale oružje za janjičare, zatim tobdžije (majstori tobdžije i artiljerci) i još neki manji odžaci.

I pripadnici konjičke garde sultana (spahije Porte) bili su plaćenici. Polovinom XVI veka bilo ih je oko 11.000.

Provincijska vojska se tokom vremena podelila na tri dela: spahije ili timarnike, graničare (serhat kulu) i lokalne vojne snage (jerli kulu). Spahije su predstavljale najjači deo armije Osmanskog carstva uopšte i glavnu vojnu snagu u evropskim provincijama. Ovaj rod vojske - a među njima je u početku bilo i dosta hrišćana - izgrađen je na sistemu timara odnosno vojnih lena. Oni su davani ratnicima na uživanje, s tim da vrše vojničke i druge dužnosti. Spahije su išle u rat na konju, same ili sa pratnjom, zavisno od visine godišnjeg prihoda lena. Njihove starešine bili su seraskeri ili čeribaše, subaše i alajbeg ili miralaj. U pogranične vojne snage (pogranične provincije imale su posebnu organizaciju i izuzetan položaj) spadali su: akindžije, vojnuci, martolosi,

koji je sa selekcijom Gane prošao u četvrtfinale), “I Srbiji je ovako bolje” (izjava Dejana Savićevića, predsednika Fudbalskog asveza Crne Gore), “Rud Gulit selektor” (razmišljanja Zvezdana Terzića, predsednika FS Srbije, da angažuje proslavljenog holandskog fudbalera), “‘Bože pravde’ već u Pragu”... Naravno, to je privremeno gurnuto u drugi plan uoči poslednje utakmice, koja je najavljena velikim naslovom “Ne smemo da izgubimo”, mada je i tog dana najveći deo prostora ustupljen razmišljanjima Dejena Stankovića da će “sve biti novo: i država, i savez, i himna” i obećanju Ognjena Koromana “igraču za Srbiju”.

Usledilo je 2:3 protiv Obale Slonovače, a ispod naslova “Tužan kraj” u “Večernjim novostima” objavljen je daleko indikativniji podnaslov: “Iako su vodili sa 2:0, plavi zatvorili fudbalsku istoriju zemlje koje više nema na najgori način u istoriji – prvi put bez osvojenog boda”. Ta utakmica i taj poraz su narednih dana tretirani kao da ne postoje, kao nešto što se nije ni dogodilo, a nastavljena je kako će sve biti bolje kad nacionalni plavi - pocrvene. Ne od stida zbog očajnih igara u Nemačkoj, već zato što će za reprezentaciju Srbije igrati u crvenim dresovima. Ostalo je još samo da se pronađe selektor i da, što bi rekao napred pomenuti mislilac, “svoju viziju budućnosti, dejstveno ne lišimo naknadne pameti”.

Kad već pominjemo “naknadno pametovanje” u toj disciplini je tokom ove dve nedelje apsolutni primat odneo selektor reprezentacije Srbije i Crne Gore Ilija Petković, ali bi bavljenje njime i glupostima koje je govorio i u Nemačkoj i po povratku u Beograd, moglo da nakalemi neke nove zablude, predrasude, mitove, greške i nacionalne laži, prvenstveno na onoj “vertikali duha” kojoj je dovoljno da se pronađe kakav takav krivac i da se sve svali na njega i njegovu nesposobnost, kukavičluk ili izdaju. Time bismo ostali uskraćeni za zaključak koji ovakva analiza neumitno nameće: porazi fudbalera u Nemačkoj su ovdašnjim propagandistima, ne samo sportskim, omogućili da zabašure sopstvenu nespremnost na nezavisnost i samostalnost Srbije. Proces” bezbolnog bušenja ušiju” išao je uporedo sa “bušenjem” mreže našeg golmana, a u horskom pevanju “Don’t cry for me, Serbia & Montenegro” najglasniji su bili upravo oni koji su koliko do juče ishod referenduma u Crnoj Gori doživljavali kao nacionalnu katastrofu.

su i porodila sve one zablude, predrasude, mitove, greške i nacionalne laži, čije posledice građani Srbije trpe već dve decenije i plaćaće još dugo, ponajviše zato što se na njima zasnivaju gotovo svi ovdašnji politički koncepti, bez obzira da li su trenutno na vlasti ili u “opoziciji”.

U takvoj atmosferi sasvim je logično što se i debakl ovdašnjih fudbalera pratio, bar kad je o “Večernjim novostima” reč, pretežno u kategorijama koje se vrte u začaranom trouglu: slavna prošlost, rat sa celim svetom i srpski nacionalni ponos. Uoči utakmice sa Holandanima, pod naslovom “Vreme za osvetu” (zbog činjenice da je Holandija na dva prethodna velika takmičenja pobedila “nacionalne plave”, 2:1 u Tuluzu na Svetskom prvenstvu 1998. godine u Francuskoj i 6:1 u Roterdamu na Evropskom šampionatu, koji je 2000. godine održan u Belgiji i Holandiji), postavljeno je pitanje “kako da zaboravimo te poraze, a opet ostanemo uspravni i hrabri, spremni za revanš i start iz snova”, uz poklič “vreme je da se Holandanima naplate dugovi iz prošlosti”. “Večernje novosti”, nažalost, nisu bile usamljene u takvom načinu posmatranja, pri čemu je listom zanemarivana činjenica da je “prilika za revanš” već propuštena, jer na sledeća dva velika takmičenja (SP 2002. godine u Japanu i Južnoj Koreji i EP 2004. godine u Portugaliji) ovdašnja reprezentacija nije ni učestvovala.

Bilo kako bilo, posle 0:1 protiv Holandije, umesto realnog sagledavanja sopstvenih moći i vrednosti, usledilo je novo samozavaravanje da se na “poukama iz poraza” može napraviti atmosfera koja će doneti uspeh već na sledećoj utakmici protiv Argentine. U tom smislu je eksplozija tradicionalne nesloge i međusobnog optuživanja bržebolje prigušena nejakim optimizmom, pa su lansirane priče kako smo “jači u borbi prsa u prsa” (Albert Nađ), kako Argentinci neće imati prednost na tribinama”, kako “Argentinci nisu pobedili jednu evropsku ekipu od 1986. godine”, ali mi “moramo na nož” (Dejan Stanković) i “ne smemo ustuknuti” (Igor Duljaj)... Zato je sasvim prirodno što je glavni naslov na dan utakmice sa dvostrukim svetskim šampionima glasio “Samo hrabro, junaci”.

To se već sutradan, posle 0:6 u Gelzenkirehenu, pretvorilo u veliko “PONIŽENJE!” i “Osramotili smo se!”. Usledilo je, kao i obično u situacijama kad se poraz ne može ni na koji način opravdati ili krivica svaliti na “naše tradicionalne neprijatelje” (najčešće su to sudije), kratkotrajno mazohističko utrkivanje ko će više sam sebe da pljune i uvredi u stilu “sramota me što postojim” (Igor Duljaj), “to je naša realna slika” (Ognjen Koroman), ili “ovo je sramota” (Mladen Krstajić)... Tog trenutka, kad je postalo jasno da od slavne prošlosti nije ostao ni kamen na kamenu, a da je rat sa celim svetom definitivno izgubljen, težište priče se prebacuje na srpski nacionalni ponos, što se čini na dva načina: traži se pobjeda i častan oproštaj u poslednjoj, apsolutno nevažnoj utakmici sa Obalom Slonovače i lansira se priča da će sve biti bolje kad ovdašnji fudbaleri počnu da igraju pod imenom i znamenjima Srbije.

U tom smislu su veoma indikativni naslovi u “Večernjim novostima” već drugog i trećeg dana posle katastrofe protiv Argentinaca: “Srbija od Praga” (prvu utakmicu nacionalni tim Srbije igraće 16.avgusta protiv Češke u Pragu), “Bila bi mi čast da vodim Srbiju” (izjava Ratomira Dujkovića,

vojnuka, martolosa, derbendžija, bili i sokolari, solari, pirinčari, maslari, kovači, strelari, lukari, štitari, rudari, katrandžije (kalafatčije) i čuvari raznih vrsta. Budući da je na timarskom sistemu bila izgrađena snaga i veličina Carstva, to je njegovim raspadanjem, čiji su prvi znaci vidljivi već u drugoj polovini XVI veka, Carstvo ulazilo u ekonomsku krizu, a time i u krizu svoje vojne moći. Centralna vlast će se stoga vremenom sve više oslanjati na najamnike. Reforme započete krajem XVIII veka nastaviće se sa više uspeha tek u kasnijem vremenu. Posle fizičke likvidacije janjičara (1826) dolazi do stvaranja moderne vojske po evropskom uzoru (nizam-i džedid).

Turska, tačnije, osmanska vojna terminologija i danas živi u prezimenima (hrišćanskim i muslimanskim): Agović, Alajbegović, Bašić, Bešlagić, Bešlić, Bešlin, Bimbašić, Delić, Delibašić, Juzbašić, Lagator, Spahić, Spahijević (da spomenemo najpoznatija). A na nekadašnje obaveze stanovništva podsećaju imena sela: Kalafate, Lukar(e), Štitar, kao i Bubanj (jer su derbendžije - čuvari opasnih mesta na putevima - udaranjem u bubanj obaveštavale prolazeće putnike da je put bezbedan od hajduka). A ime samih derbendžija sačuvano je u današnjoj Derventi.

Literatura:

B. Đurđev, *O vojnicima*, Glasnik Zemaljskog muzeja. II, Sarajevo, 1947.

Historija naroda Jugoslavije, II, Zagreb, 1959.

H. Šabanović, *Vojno uređenje Bosne od 1463. do kraja XVI stoljeća*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XI, Sarajevo, 1961.

M. Vasić, *Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vlašću*, Sarajevo, 1967.

O. Zirojević, *Tursko vojno uređenje u Srbiji* (1459-1683), Beograd, 1974.

A. Matkovski, *Kreposništvo vo Makedonija*, Skopje, 1978. ■

NOB - prošlost, fašizam - sadašnjost

Društvo za istinu o antifašističkoj NOB (1941-1945) na svojoj redovnoj izbornoj skupštini, 13. juna 2006. godine, dvotrećinskom većinom, donelo je odluku o promeni imena Društva, i ono glasi: "Savez antifašista Srbije – Društvo za istinu o NOB".

I u vreme osnivanja 1994. godine, uz rasprave o programu Društva, raspravljalo se i o njegovom imenu. Postojeći naziv usvojen je kao privremen, to jest dok se ne dođe do prikladnijeg koji će potpunije odražavati usvojeni program i omogućiti širenje Društva i njegovo podmlađivanje.

Tokom delovanja, Društvo se neprestano suočavalo sa činjenicom da postojeće ime otežava komunikaciju sa mlađim generacijama, javnim glasilima i potencijalnim donatorima, a to se nepovoljno odražava na ukupne rezultate rada, javni uticaj i omasovljenje Društva. Otuda se na svim dosadašnjim skupštinama postavljalo i pitanje promene imena. I na poslednjoj izbornoj skupštini izrečeni su slični predlozi i zahtevi. Posle dugotrajnih rasprava i više predloga isticanih u toku demokratske procedure, Izvršni odbor i Savet značajnom većinom glasova predložili su novo ime - Savez antifašista Srbije.

Uvažavajući i emotivnu vezanost članstva za dosadašnje ime, kao i činjenicu da se pod tim imenom Društvo afirmisalo u javnosti i postiglo zapažene rezultate, a u interesu očuvanja jedinstva Društva, na predlog Izvršnog odbora, Savet je u međuvremenu formulisao kompromisni predlog - Savez antifašista Srbije - Društvo za istinu o NOB, kako je i naznačeno u Odluci za izmene i dopune Statuta.

Navedenom promenom imena i odgovarajućim izmenama i dopunama Statuta Društvo se prilagođava novonastalim društveno-političkim okolnostima pri čemu se borba za odbranu istine o NOB i SFRJ i afirmaciju njihovih vrednosti još direktnije ističu kao neposredno polazište aktivnosti Društva organizovanog kao udruženje građana koje ima karakter nevladine organizacije, a ne političke stranke.

Od donošenja postojećeg Statuta, to jest, u proteklih 12 godina, znatno su se izmenile okolnosti u kojima Društvo deluje. Prestali su, doduše, ratovi, ali su ostale njihove posledice pogubne po sve vrednosti za koje se Društvo zalaže. Na političkoj sceni i u društvenom životu dominantan je uticaj desničarskih partija, pa čak i ekstremno desničarskih i radikalističkih snaga. Izražene su pojave neofašizma, rasizma, kleronacionalizma i drugi

oblici desnog ekstremizma, što nalaže da se Društvo, osim zalaganja za odbranu i afirmaciju NOB i SFRJ, aktivno suprotstavlja tim pojavama. Novo ime obuhvata oba pomenuta aspekta angažovanja Društva. Podrazumeva se da se antifašizam NOB ne može razdvajati od aktuelnog antifašizma jer su upravo antifašističke vrednosti NOB temelj i za aktuelnu borbu protiv neofašističkih, kleronacionalističkih i drugih retrogradnih pojava. Suprotstavljanjem tim pojavama i zalaganjem za istinske demokratske vrednosti na najbolji način se brane vrednosti NOB i socijalističke Jugoslavije.

Postojeći naziv upućuje na to da se Društvo prevashodno bavi istorijom, te da je to udruženje učesnika NOB i profesionalnih istoričara. Opravdano je očekivanje da će, isticanjem antifašističkog karaktera:

- Društvo postati privlačnije za pripadnike mlađih generacija, kao i za njihove asocijacije;
- lakše će se i uspešnije komunicirati sa nevladinim organizacijama srodnih antifašističkih opredeljenja;
- predloženim promenama, Društvo dobija širu platformu za svoje delatnosti i mnogo veći akcioni prostor za povezivanje i udruživanje u jedinstveni antifašistički front progresivnih društvenih snaga;
- realno je i očekivanje da će i javna glasila biti otvorenija za afirmaciju aktivnosti Društva i da će ono moći da širi materijalne osnove delovanja i stvara povoljnije uslove za rad okupljanjem šireg kruga finansijera.

Društvo je osnovano u vreme SRJ koja je u međuvremenu pretvorena u Državnu zajednicu SCG, sastavljenu od dve ravnopravne države članice. S obzirom da se Crna Gora kao nezavisna država osamostalila, a Društvo u njoj nema svoje organizacije, prostor njegovog delovanja svodi se na Srbiju. Zato se novim nazivom i novom statutarnom odrednicom ukazuje da se deluje na tlu Srbije. To, međutim, ne znači da se umanjuje zalaganje Društva za odbranu i afirmaciju vrednosti NOB i SFRJ kao nedeljive celine. Te istorijske vrednosti su zajedničke i pripadaju svim narodima i republikama nekadašnje zajedničke države. Mora se uvažavati realnost da postoje novonastale države i organizacije u njima, svaka na svojoj teritoriji podjednako je dužna da se bori za odbranu i afirmaciju tekovina NOB. Zbog toga je neophodno da se otkloni mogućnost tumačenja da se Društvo smatra nadležnim za celokupnu teritoriju nekadašnje SFRJ, te da se postavlja kao neka krovna organizacija. Tako se stvara stabilna osnova za dobre međusobne odnose i plodnu saradnju samostalnih i ravnopravnih subjekata povezanih zajedničkom antifašističkom platformom koja podrazumeva borbu za ravnopravnost ljudi i naroda, mir, progres, socijalnu pravdu.

Savez antifašista Srbije
- Društvo za istinu o NOB ■

Opako talasanje Aleksandra Karađorđevića

PIŠE: RADE VUKOSAV

“Granice BiH trenutne, monarhija pospešuje razvoj” - naslov je u “Danasu” od 30. maja, ispod koga je gospodin Aleksandar Karađorđević, između ostaloga, izjavio “... da su granice Bosne i Hercegovine samo trenutno stanje i da će budućnost tek pokazati kakve će biti granice ove države” i dalje: “Ja često putujem tamo i razgovaram sa ljudima. U Republici Srpskoj mnogi se identifikuju pre sa Srbijom nego sa Bosnom i Hercegovinom. Budućnost će pokazati da li će ova nama susedna zemlja imati sadašnje granice”. Izjava je uslijedila, otprilike, oko 29. maja na 103. godišnjicu ubijanja kraljevskog bračnog para Aleksandra Obrenovića i kraljice Drage, kada su na okrvavljeno srbijansko prijestolje došli Karađorđevići i odmah ustalasalali ratove na ovim prostorima – I i II balkanski rat. Drugi balkanski rat uslijedio je zbog prevare saveznika Bugarske od strane Srbije, zbog prekršenog ranijeg dogovora o podjeli Makedonije između Srbije i Bugarske. Za vrijeme vladanja Karađorđevića je 1914. godine obavještajna služba srbijanskog generalštaba, preko Apisa organizovala ubistvo Franca Fardinanda – zbog “srpske Bosne”, zbog čega je stradalo više od milion Srba. Zbog unitarističke vladavine kralja Aleksandra I Karađorđevića, 20. juna 1928. su, na zasjedanju Narodne skupštine, u Beogradu, poubijani hrvatski prvaci, Stjepan i Pavle Radić, te Đuro Basariček, a dvojica ranjeni, što je stvorilo zločinačke ustaše u Hrvatskoj i velika stradanja srpskog naroda od ustaša u Drugom svjetskom ratu. Nakon toga Miloševići ratovi. Da je Srbija svoju životnu supstancu i vrijeme umesto za pomenute ratove koristila za ekonomsko jačenje, bili bismo dans bogata evropska država.

Sada, unuk pokojnog kralja Aleksandra I, Aleksandar Karađorđević, koristeći specijalne i posebne veze između Srbije i RS, opako talasa po Republici Srpskoj i podgrijava otrovnu bosnofobiju, čime čini ogromnu dugotrajnu štetu Srbiji i cijelom regionu. Nastavlja “tradiciju” svojih predaka, čije ratove, zajedno sa Miloševićevim ratovima, sada skupo plaćamo. Republika Srpska je nasilno stvorena ubijanjem i progonom oko 700.000 nesrba, a nema nikakvu historijsku podlogu, jer do Dejtona nikad tamo nije ni postojala, niti pravo na samoopredeljenja. Ona je prokletstvo otete tuđe imovine.

Gospodine, Aleksandre Karađorđeviću – nemojte opet od Srbije praviti strašilo za susjede, a od nas Srba čudake. Spustite loptu na zemlju. Ugledajte se na pokojnog vašeg strica Tomislava, koji je bio čestit i umjeren čovjek, vrijedan svakog poštovanja. Ne dovodite sebe i Srbiju u opasnost.

Srbiji treba pomoći da se ne meša u poslove svojih susjeda i da ne određuje kakva će biti makedonska crkva, kakva će biti Crna Gora i crnogorska crkva, kakva će biti BiH... Okrenimo se sebi i liječimo našu unutrašnju konfuziju i siromaštvo. Ojačajmo Srbiju ekonomski i demokratski.

S poštovanjem.

31. V 2006. u Novom Sadu

Gospodinu Vilijemu Montgomeriju – Cavtat

PIŠE: RADE VUKOSAV

Velepoštovani gospodine Montgomeri, Redovito i sa velikim interesovanjem čitam Vašu kolumnu u “Danasovom” VIKENDU i cijenim vaše znanje i vaše pisanje. U broju “Vikenda” od 20-21. maja 2006. godine su me zainteresovala neka vaša napisana razmišljanja o Srbima, Republici Srpskoj (RS), Crnoj Gori i Kosovu, pa u naslovu stoji: “ŠTA ĆE BITI SA SRBIMA POSLE TRI KATAKLIZMIČKA DOGAĐAJA”. Ništa previše strašno neće biti. Ono što je strašno se već dogodilo i još traje. Biće isto što i sa Nijemcima 1945. godine, pa dalje. Zlo je što mi nemamo jednoga Konrada Adenauera da prelomi i izvrši katarzu sa priznanjem za sve što je učinjeno u ime srpskog naroda. I Vili Branta da traži oprostaj. Srbija ne gubi teritorije osim Kosova. Nijemci su izgubili velike teritorije kao što su Istočna Pruska, Šlezija... Nije bilo sentimentalnosti da im se zauzvrat ponudi Austrija (čitajte Republika Srpska). Crna Gora nije srbijanska teritorija, ona je posebna država i ima duži državni staž od Srbije. U doba Osmanlija, stalnim otporom se održavala i nikad se nije gasila, a Berlinski kongres 1878. joj je priznao državnost i granice kao i Srbiji. RS nikad nije pripadala Srbiji, pa ne može ni sad. “U srpskom narodu i dalje postoji osećanje da oni nešto trebaju da doboju za sve ovo”, jeste vaše mišljenje i mišljenje onih koji su Bosnu ubijali nepune 4 godine zbog teritorijalnog proširenja države. Bosna i Hercegovina (BiH) je bila srednjovjekovna država kao i Srbija. U doba Osmanskog carstva je imala neki autonomni subjektivitet, a nakon Berlinskog kongresa, imala je svoju vladu, parlament, neki oblik ustava, pa čak i svoje pukove vojske u Austrugarskoj monarhiji. U Kraljevini Jugoslaviji (1918-1941) joj Karađorđevići nisu priznavali ni naziv. U Bosni je, u Drugom svjetskom ratu, postojala jedina slobodna teritorija u Hitlerovoj “evrpskoj tvrđavi”, na kojoj je boravio i Randolf Čerčil, Vinstonov sin i savezničke vojne misije USA, Britanije i SSSR. BiH je dala najviše sinova i kćeri za borbu na strani antihitlerovske koalicije i bila saveznik USA, GB, SSSR. U BiH su se u Drugom svjetskom ratu odigrale najkrvavije bitke na ovom prostoru Evrope, gospodine Mongomeri. BiH je antifašističkom borbom 1943. godine obnovila svoju državnost. Bosnu su rastrgli Milošević i Tuđman, a međunarodna zajednica im je to sramno priznala ustrojstvom nakaznih “entiteta”. Srbijanski režim i RS, kao entitet, su tandem sprege i opstrukcije za rješavanje nastalih pitanja u ovom regionu. Opstruktivno držanje Srbije u kosovskom pitanju i RS u bosanskom pitanju je ništa drugo nego nabijanje cijene da se RS priključi Srbiji zbog gubitka Kosova, što je izlišno i što međunarodna zajednica treba odlučno negirati.

Predsjednik Hrvatske g. Mesić je bosanskim Hrvatima jasno kazao da nema nikakve velike Hrvatske i da svoje obaveze imaju izvršavati u BiH i svoja prava tražiti u BiH. Pošteno. To u RS ni jedan srbijanski državnik nije kazao, što je nepošteno. Lamentirati treba nad unesrećenima

naša pošta

svih nacionalnosti i nad unesrećenom Bosnom, a ne nad uzročnicima i izvršiocima agresije.

Nismo u Srbiji, u toku ovoga rata, izašli na ulice da demonstriramo protiv ubijanja Vukovara, Konavala, Dubrovnika, Sarajeva, Foče, Goražda, Srebrenice – uopšte Bosne. Mnogi su među nama tipovali – “biće to srpsko”, što je naša nacionalna sramota.

Srbija se treba odreći nekakvih “srpskih zemalja” i ratova van granica Srbije. Obrenovići su u XIX vijeku Srbiju doveli do državnosti (Berlinski kongres), vodili su *srbijansku politiku* i bili evropski nastrojani što nije odgovaralo ruskom carskom dvoru. Kako su Karađorđevići tamo došli na okrvavljeni presto poznato je. Oni su odmah povelili srpsku politiku: gdje god ima Srba tu je Srbija, pa makar tu bilo i 5 odsto, Srba, što nas je i dovelo do čestih ratova i do ovog jada. Niko nas Srbe ne mrzi zato “što smo Srbi i što smo pravoslavni”, nego zbog pretenzija na njihove teritorije Srbiji treba međunarodna zajednica pomoći da se izliječi od bolesti koja se zove *srpska politika i srpske zemlje* van granica Srbije.

Kosovo je nešto drugo. Tamo su prvi srbijanski vladari napravili mnoštvo manastira i crkava, koje su Albanci, za sve vrijeme turske vladavine, koja je na Kosovu trajala 523 godine, branili i obranili od hajduka i pljačke. Trojica Albanaca su poginula braneći manastir Devič. Sada ih ruše, Zašto? Pa, “naši” nacisti su im pokazali školski primjer u Bosni kako se to radi, a mi onda nismo protestovali. Sada protestujemo, što i treba, a trebalo je i onda kada je Bosna ubijana. Kosovo jeste teritorija prve srpske države, i bila ponovo od 1912. do nedavno. Kosovo je 1912. na okrutan način osvojeno, a Kraljevina Srbija i Kraljevina Jugoslavija su na još okrutniji način vladali Kosovom, bez prava Albanaca na jezik, pismo, škole iako su oni tamo u većini. Na našu sramotu to im 1941. godine okupator (Italijani) daje. Šta je Miloševićev režim tamo učinio, poznato je. Prva ruska država je osnovana u Kijevu – Kijevska Rusuja. Sad je Kijev glavni grad Ukrajine koja se odvojila od Rusije i u kojoj živi oko 14 miliona Rusa. Rusi ne potegose topove da “oslobadaju ruske zemlje”, kao mi “srpske”. Vrijeme i historija čine svoje. Naši kleronacionalisti to ne mogu shvatiti. I ne treba ih žaliti. Da bi im se poklonilo pola Bosne?! Za žaljenje je narod koji je stradao krivicom svojih režima. I euforičnim zanosom za proširenjem granica, a tu je eforiju stvorila kleronacionalistička elita i režim Slobodana Miloševića koji je imao medije u svojim rukama. To nam je donijelo nesreću. Treba nam pomoći da se opametimo, a ne da se komada Bosna.

Postoji velika vjerovatnoća da se Mladića neće izručiti sve dok Međunarodni sud pravde u Hagu ne donese rješenje po tužbi BiH protiv Srbije za genocid. Boje se Mladićeve osvete da će pred sudom iznijeti i ono što će teretiti Miloševićev režim.

Uz sve ovo, Srbiji međunarodna zajednica treba pomoći ne samo da izađe iz ove teške političke krize nego i ekonomski. Srbija je do kosti iscrpljena ratovima i korupcijom. Srbija je teško opterećena obavezama prema mnoštvu penzionera, izbjeglica i ogromnog broja nezaposlenih, te usljed upropaštene privrede. Srbija ropće u siromaštvu. Ona je dio Evrope i treba joj pomoći da se okrene sebi i da uđe u EU.

Pozdrav s poštovanjem.

(P.S. Ovaj text je poslat gospodinu Montgomeriju u Cavtat, poštom uz AR povratnicu)

SAOPŠTENJE UČESNIKA OKRUGLOG STOLA „VOJVOĐANSKI IDENTITET DANAS“

U Novom Sadu je 28. juna 2006. godine održan okrugli sto o vojvođanskom identitetu u organizaciji Skupštine Vojvodine i Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

Okrugli sto je tematizovao pitanje vojvođanskog identiteta sa istorijskog, demografskog, kulturnog, ekonomskog i političkog aspekta.

Učesnici rasprave su, polazeći od multietničke strukture Vojvodine, istakli snažne integrativne potencijale vojvođanskog identiteta. Podržavajući napore Vojvodine da se izbori za što potpuniji stepen političkog subjektiviteta i konstituiše kao moderna evropska regija, učesnici su posebno ukazali na važne mobilizacijske i modernizacijske resurse vojvođanskog identiteta.

Budući da se vojvođanski identitet zasniva na ideji građanske jednakosti, u raspravi je snažno naglašeno uverenje da se pomoću njega i na zadovoljstvo svih građana može uspešno graditi evropska budućnost Vojvodine, tim pre što Vojvodina, svojim autentičnim i savremenim trendovima na određen način već sama po sebi anticipira Evropu budućnosti, odnosno Evropu regija.

Međunarodna afirmacija Vojvodine, kao zajedničkog okvira različitih etničkih zajednica, zahteva od intelektualnih, kulturnih i političkih elita da markiraju oblasti od strateškog interesa za što uspešniju promociju vojvođanskog identiteta. Svojom otvorenošću i apsorpcionim potencijalom, vojvođanski identitet takođe daje dragocen doprinos ukupnoj svetskoj kulturnoj baštini, istakli su učesnici jučerašnjeg okruglog stola.

Beograd, 29. juni 2006.

IZVEŠTAJ BIA, POLITIČKI OPASAN

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji je sa velikom zabrinutošću primio izveštaj Radeta Bulatovića, direktora Bezbednosno-informativne agencije, Odboru za bezbednost Skupštine Srbije, u kojem je Vojvodina označena kao područje “pojačanog bezbednosnog rizika” i zahteva od gospodina Bulatovića da obavesti javnost, naročito javnost Vojvodine, na osnovu kojih saznanja je došao do ovakve konstatacije.

Izjava gospodina Bulatovića da ekstremisti iz redova nacionalnih manjina “zloupotrebljavaju aktuelne

saopštenja helsinškog odbora

političke procese” radi ostvarivanja “separatističkih zahteva”, je politički opasna. Identifikujući ekstremiste među pripadnicima vojvođanskih manjina, izveštaj Bezbednosno-informativne agencije ne samo što dodatno jača ionako snažno prisutno antimanjinsko raspoloženje, već praktično amnestira ekstremističke organizacije iz redova većine i njihove političke pokrovitelje.

Izveštaj BIA još jednom potvrđuje da sadašnja vlada nije spremna da sprovodi politiku integracije manjina i da se suštinski angažuje na decentralizaciji Srbije. Zbog toga Helsinški odbor upozorava na mogućnost da se ocene BIA zloupotrebe za sprečavanje javnog dijaloga o autonomiji Vojvodine.

Beograd, 21. juni 2006.

VLADA PROPUSTILA JOŠ JEDNU PRILIKU DA INSTITUCIONALIZUJE DRŽAVU

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji izražava zabrinutost zbog odluke vlade Republike Srbije da putem uredbе osnuje Službu za ljudska i manjinska prava koja će preuzeti poslove Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

I ovim činom srpska politička elita pokazuje da nije spremna da dosledno i odgovorno i u skladu sa evropskim standardima ostvaruje aktivnu manjinsku politiku. Izbegavajući mogućnost da formira Ministarstvo za ljudska i manjinska prava na republičkom nivou, vlada je praktično stavila do znanja manjinskim zajednicama da ne želi da ih tretira kao ravnopravne partnere u strateški dugoročnom projektu unapređenja i zaštite osnovnih ljudskih i manjinskih prava. Činjenica da su nadležnosti ranijeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava prenete na druga ministarstva i da je imenovan direktor Službe, koji će po funkciji biti i sekretar Saveta za nacionalne manjine, jasna je politička poruka svim građankama i građanima Srbije da će se oblast ljudskih i manjinskih prava i ubuduće temeljiti na arbitrarnosti i dnevno-političkim interesima elita na vlasti.

Republička vlada je odlukom da formira Službu umesto ministarstva za ljudska i manjinska prava propustila još jednu priliku da učini konstruktivan korak u pravcu institucionalizacije države i uspostavljanja mehanizama zaštite elementarne pravne sigurnosti građana i građanki Srbije.

Beograd, 20. juni 2006.